

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2017/01. ■ II. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2017/01. ■ II. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs, OKRI,
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. habil. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi docens (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, adjunktus
(Nyugat-Magyarországi Egyetem)

Dr. Nánási László PhD c. fellebbviteli főügyészségi ügyész, Bács-Kiskun megyei főügyész

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi adjunktus (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárík Eszter tudományos munkatárs, OKRI

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2017/01

TANULMÁNYOK

- 06** Jacsó Judit – Udvarhelyi Bence
A pénzmosás elleni fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban
- 32** Bérces Viktor – Domokos Andrea
A közösség tagja elleni erőszak dogmatikai elemzésének irányai
- 48** Fejes Péter
Kételyek a befolyással üzérkedő ügyfelének rendszeres büntethetőségét illetően

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 60** Vókó György
Beszámoló az OKRI Tudományos Tanácsa üléséről

HÍREK

- 70** Vókó György
Az OKRI kutatásai 2016-ban

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 84** Farkas Krisztina
Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban

KÖNYVAJÁNLÓ

- 104** Könyvismertető
Fekete Balázs – H. Szilágyi István – Kiss Anna – Zódi Zsolt (szerk.)
Iustitia körülnéz
- 110** Válogatás a szakirodalomból

JACSÓ JUDIT¹ – UDVARHELYI BENCE²

A PÉNZMOSÁS ELLENI FELLÉPÉS AKTUÁLIS TENDENCIÁI AZ EURÓPAI UNIÓBAN³

1. Bevezető gondolatok

A pénzmosás az egyike azon tíz, különösen súlyos, több államra kiterjedő vonatkozású bűncselekménynek, amelynek harmonizációjára az uniós jogalkotó a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével hatáskört kapott.⁴

Az Európai Unió ugyanakkor már jóval hamarabb felismerte a pénzmosásban rejlő veszélyeket. A belső határok eltörlése, valamint az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad áramlásának megteremtése ugyanis azzal a komoly kockázattal járt, hogy az abból származó előnyöket a törvénytisztelő állampolgárok mellett a bűnözők is ki tudják használni illegális jövedelmük legalizálására.

Az uniós jogalkotók felismerték azt is, hogy az összehangolt fellépés hiánya veszélyeztetné a belső piac létrejöttét, hiszen a tagállamok a pénzügyi rendszerük védelme érdekében olyan intézkedéseket fogadnának el, amelyek nem állnának összhangban az egységes piaccal.⁵

Az Európai Unió pénzmosás elleni politikája két párhuzamos pilléren alapul: a büntetőjogi és a büntetőjogon kívüli fellépésen.

A büntetőjogi repressziót az Unió – korábbi – III. pilléres jogi eszközei (nemzetközi egyezmények, együttes fellépések és kerethatározatok) szolgálták, amelyek az irányadó

1 Dr. Jacsó Judit, PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

2 dr. Udvarhelyi Bence, doktorjelölt, tudományos segédmunkatárs, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

3 A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

4 EUMSZ. 83. cikk (1) bekezdés

5 JACSÓ Judit: *Legújabb fejlemények a pénzmosás szabályozás terén az Európai Unióban*. In: Gál István László (szerk.): *A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései*, PTE-ÁJK, Pécs, 2005. 99.

nemzetközi egyezményekkel⁶ összhangban többek között a pénzmosás büntetni rendeléséről és a tagállami büntetési tételek egymáshoz közelítéséről rendelkeztek.

A pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogon kívüli eszközeit az Unió pénzmosás elleni irányelvei jelentik, amelyek elsődleges célja az ügyfél-átvilágítási és bejelentési kötelezettség előírásával annak megakadályozása, hogy a pénzügyi szektort pénzmosás céljára felhasználják.

A pénzmosás elleni fellépés e kettőssége arra a tényre is visszavezethető, hogy a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését megelőzően az Európai Közösség az I. pillér keretében büntetőjogi hatáskörökkel nem rendelkezett⁷, a büntetőjogi együttműködés szinte kizárólag az

6 Így különösen: az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény; a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt Egyezmény; az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, Nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény; az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezménye.

7 Lásd például: CALLIESS, CHRISTIAN: *Die neue Europäische Union nach dem Vertrag von Lissabon*. Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 2010. 456.; DORRA, FABIAN: *Strafrechtliche Legislativkompetenzen der Europäischen Union. Eine Gegenüberstellung der Kompetenzlage vor und nach dem Vertrag von Lissabon*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013. 99–100, 148.; FROMM, Ingo Erasmus: *Der strafrechtliche Schutz der Finanzinteresse der EG. Die Frage der Einführung einer supranationalen Strafrechtskompetenz durch Artikel 280 IV EGV*. Springer Verlag, Berlin – Heidelberg – New York, 2004. 36–38.; HECKER, BERND: *Europäisches Strafrecht post-Lissabon*. In: Ambos, Kai (Hrsg.): *Europäisches Strafrecht post-Lissabon*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen, 2011. 16.; HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*. Springer Verlag, Berlin – Heidelberg, 2012. 147.; HEFENDEHL, ROLAND: *Europäischer Umweltschutz: Demokratiespritze für Europa oder Brüsseler Putsch?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 4/2006. 161.; HUGGER, H.: *The European Community's Competence to Prescribe National Criminal Sanctions*. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 3/3, 1995. 243.; KARSAI Krisztina: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004. 113.; KARSAI Krisztina: *Ius Punendi of the European Union*. In: Hack Péter – Koósne Mohácsi Barbara: *Emlékek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 119.; LIGETI KATALIN: *European Criminal Law: Administrative and Criminal Sanctions as Means of Enforcing Community Law*. Acta Juridica Hungarica, 2000/3–4. 199.; LIGETI Katalin: *Büntetőjog és büntügyi együttműködés az Európai Unióban*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004. 160.; ROSENAU, Henning: *Zur Europäisierung im Strafrecht. Vom Schutz finanzieller Interessen der EG zu einem gemeineuropäischen Strafgesetzbuch?* Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 1/2008. 9.; SATZGER, Helmut: *Das Strafrecht als Gegenstand europäischer Gesetzgebungstätigkeit*. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1/2008. 20.; VERVAELE, John A. E.: *The European Community and Harmonization of the Criminal Law Enforcement of Community Policy*. Eucrim – The European Criminal Law Associations' Forum, 3–4/2006. 87.

Unió III. pillérére korlátozódott. Ebből következik, hogy az I. pilléres pénzmosás elleni irányelvek büntetőjogi kérdésekkel nem foglalkozhattak, azok kizárólag a III. pillér területéhez tartoztak.

A 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés az Európai Unió e pilléres szerkezetét megszüntette, így módon immár lehetővé vált, hogy az uniós jogalkotó egy jogi aktusban szabályozzon büntetőjogi és büntetőjogon kívüli kérdéseket.

Az elmúlt években az Európai Unió több olyan jogalkotási aktust is kezdeményezett, illetve fogadott el, amellyel a pénzmosás elleni küzdelem mind büntetőjogi, mind pedig büntetőjogon kívüli pillérét is meg kívánta erősíteni.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a pénzmosás elleni küzdelem terén a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése után bekövetkezett változásokat és a pénzmosás elleni uniós fellépés aktuális tendenciáit. Ezek közül kiemelten a 2015-ben elfogadott IV. pénzmosási irányelvének, valamint a Bizottság 2016-ban megjelent, az irányelvet még a hatályba lépése előtt módosító javaslatának elemzése képezi a tanulmány fókuszát.

2. A pénzmosás elleni fellépés büntetőjogon kívüli eszközei

Az Európai Unió 1991-ben bocsátotta ki az első irányelvet a pénzmosás elleni fellépés tárgyában.⁸

Az irányelv három fő célkitűzést fogalmazott meg: egyrészt annak megakadályozását, hogy az egységes piacból származó előnyöket a bűnözők pénzmosásra használják fel, mivel ez az Unió pénzügyi rendszerének stabilitását veszélyezteti; másrészt annak megelőzését, hogy a tagállamok a pénzmosás elleni küzdelem jegyében az egységes piaccal ellentétes intézkedéseket tegyenek; harmadrészt pedig a szervezett bűnözés és a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés biztosítását.⁹

8 A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről [HL L 166, 1991. 06. 28., 77-82.]

9 FEJES Eleonóra: *A pénzmosás hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján*. MNB Műhelytanulmányok 5., Budapest 1994. 26. A pénzmosás társadalomra veszélyességének vizsgálatáról lásd: KOSŁOWSKI, Ben: *Harmonisierung der Geldwäschestrafbarkeit in der Europäischen Union*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2016. 51-60.

A 2001-ben módosított irányelvet¹⁰ 2005-ben az Unió III. pénzmosás elleni irányelve¹¹ váltotta fel.¹²

2.1. Az Európai Unió IV. pénzmosási irányelve

2012-ben az Európai Bizottság jelentést nyújtott be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, amelyben arra a megállapításra jutott, hogy bár a III. pénzmosási irányelv szabályozása általában véve megfelelő, azt a nemzetközi elvárásokra – különösen az FATF 2012-ben revidált 40 ajánlására – tekintettel felül kell vizsgálni és ki kell igazítani.¹³

10 Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a Tanács a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásáról szóló 91/308/EGK irányelvének módosításáról [HL L 344, 2001. 12. 28., 76–82.]

11 Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről [HL L 309, 2005. 11. 25., 15–36.]

12 Az irányelvekről bővebben lásd: DANNECKER, Gerhard – LEITNER, Roman (Hrsg.): *Handbuch der Geldwäsche-Compliance für die rechts- und steuerberatende Berufen*. Linde Verlag, Wien, 2010. 94–99.; FEJES E.: *A pénzmosás hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján. i. m.* 42–45.; GÁL István László: *Nemzetközi együttműködés a pénzmosás elleni küzdelem területén*. In: Tóth Mihály – Gál István László (szerk.): *Gazdasági büntetőjogi tanulmányok*, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005. 26–29.; JACSÓ Judit: *A pénzmosás elleni fellépés az Európai Unióban a vonatkozó irányelvek tükrében*. In: Lévy Miklós (szerk.): *Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihatásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén*. Bűnügyi Tudományi Közlemények 7., Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 142–157.; JACSÓ Judit: *Az EU III. pénzmosási irányelve és magyarországi gyakorlati tapasztalatai*. Rendészeti Szemle, 2009/7-8. 221–228.; JACSÓ Judit: *Freiheit und Sicherheit im Spiegel der Geldwäschebekämpfung in Europa*. In: Karsai Krisztina – Nagy Ferenc – Szomora Zsolt (Hg.): *Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht. Beiträge eines Humboldt-Kollegs*, V&R unipress, Universitätsverlag Osnabrück, 2011. 116–121.; JACSÓ Judit: *A pénzmosás elleni fellépés dimenziói Európában: múlt, jelen és jövő*. In: Kiss Valéria (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 72. szám. Válogatás a 2012-ben tartott tudományos ülések előadásaiból, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2013. 55–60.; SÁNTHA Ferenc: *Az Európai Közösségek Tanácsának irányelve a pénzügyi rendszer pénzmosás céljára történő felhasználásának megelőzéséről, figyelemmel egyes európai országok és hazánk jogi szabályozására*. In: Lévy Miklós – Farkas Ákos (szerk.): *Tanulmányok Horváth Tibor professor emeritus 75. születésnapjára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002. 137–141.; UDVARHELYI Bence: *Pénzmosás elleni küzdelem az Európai Unióban*. In: Stipta István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktorandusok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 12., Gazdász-Elasztik Kft., Miskolc, 2013. 455–471.

13 A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 2005/60/EK irányelv alkalmazásáról [COM(2012) 168., 2012. 04. 11.]

Ennek hatására az Európai Unió 2015-ben elfogadta a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló, ún. IV. pénzmosási irányelvet, amely mind a tárgyi hatály, mind pedig a személyi hatály tekintetében komoly változásokat hozott.¹⁴ Az alábbiakban ezek bemutatására fókuszálunk.

2.1.1. Az irányelv tárgyi hatálya

A IV. pénzmosási irányelv alapvető célkitűzése, hogy megelőzze az uniós pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználását. Ennek érdekében rögzíti, hogy a tagállamok kötelesek biztosítani a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás tilalmát.¹⁵

A korábbi irányelvekkel egyező módon¹⁶ tehát az új irányelv sem a pénzmosás büntetni rendelését írja elő, hanem pusztán annak tilalmazását, szankcionálását. A tagállamok így szabadon eldönthetik, hogy mily módon szereznek érvényt az irányelvben előírt tilalomnak, hogy az adott magatartást büntetőjogi vagy egyéb (közigazgatási, polgári jogi) szankciókkal kívánják sújtani.¹⁷

E szabályozási koncepció a korábbi irányelvek esetén még könnyen megindokolható volt, hiszen – ahogy említettük – az I. pillér büntetőjogi jogalkotási kompetenciájának hiánya a pénzmosás büntetendővé tételét még nem tette lehetővé.

14 Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről [HL L 141., 2015. 06. 05., 73–117.]. Bővebben lásd: BAUSCH, Olaf – VOLLER, Thomas: *Geldwäsche-Compliance für Güterhändler*. Springer Gabler, Wiesbaden, 2014. 8–9.; MET-DOMESTICI, Alexandre: *The Reform of the Fight against Money Laundering in the EU*. Eucrim – The European Criminal Law Associations' Forum, 3/2013. 96–98.

15 2015/849/EU irányelv 1. cikk (1)–(2) bekezdés

16 Lásd: 91/308/EGK irányelv 2. cikk, 2005/60/EK irányelv 1. cikk

17 Vö.: ALBRECHT, PETER-ALEXIS – BRAUM, STEFAN: *Kontingentes »Europäisches Strafrecht« in actio: Schwerpunkte, Konture, Defizite*. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 3/2001. 333–336.; KARSAI K.: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*. i. m. 133–135.; LIGETI K.: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*. i. m. 170–171.; PEERS, Steve: *Büntetőjog*. In: Lévay Miklós – Kigyóssy Katinka (szerk.): *Az Európai Unió hatása a büntetőjog fejlődésére*. Bűnügyi Tudományi Közlemények 6., Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 152–153.; VERVAELE, JOHN A. E.: *The European Community and Harmonization of the Criminal Law Enforcement of Community Policy: Ignoti nulla cupido?* In: Bassiouni, M. Cherif – Militello, Vincenzo – Satzger, Helmut (ed.) *European Cooperation in Penal Matters: Issues and Perspectives*, Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Padova, 2008. 37.

A pillérrendszer felszámolásával azonban megnyílt az út az uniós jogalkotó számára, hogy irányelvekben büntetőjogi eszközöket igénybe vegyen. Éppen ezért figyelemre méltó, hogy az Unió továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy a pénzmosás elleni fellépés két alappillére, a büntetőjogi és az adminisztratív szabályozás külön dokumentumban legyen szabályozva. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a IV. pénzmosási irányelv jogalapjaként a jogalkotó nem a büntetőjogi jogharmonizációt lehetővé tevő EUMSZ. 83. cikk (1) bekezdését, hanem a belső piac megfelelő működéséhez szükséges jogharmonizációs kompetenciáról szóló EUMSZ. 114. cikkét jelölte meg.

Mindazonáltal fontos látni, hogy ez a kérdés inkább elméleti jellegű, hiszen irányelvek óvatos megfogalmazása ellenére a pénzmosás tilalmát valamennyi tagállam bűncselekményi tényállás megalkotásával biztosította. Így az Unió pénzmosási irányelvei nem pusztán a bűncselekmény szankcionálásához, hanem de facto a pénzmosás kriminalizálásához is vezettek.¹⁸

A korábbi dokumentumokhoz hasonlóan a IV. pénzmosási irányelv is rögzíti a pénzmosás fogalmát. Eszerint szándékos elkövetői magatartás esetén – függetlenül attól, hogy más tagállam vagy egy harmadik ország területén hajtják végre – pénzmosásnak minősül:

- a) a vagyon átalakítása vagy átruházása annak ismeretében, hogy a vagyon büntetendő cselekményből vagy ilyen cselekményben való közreműködésből származik, a vagyon jogellenes eredetének elrejtése vagy leplezése céljából, vagy az ilyen cselekmény elkövetésében részt vevő személy részére tevékenysége jogi következményeinek elkerüléséhez nyújtott segítség céljából;
- b) a vagyon valódi jellegének, származásának, helyének, rendelkezésre állásának, mozgásának, a hozzá fűződő jogoknak vagy tulajdonjogának titkolása vagy leplezése annak ismeretében, hogy a vagyon büntetendő cselekményből vagy ilyen cselekményben való közreműködésből származik;
- c) a vagyon megszerzése, birtoklása vagy használata annak a szerzés időpontjában való ismeretében, hogy a vagyon büntetendő cselekményből vagy ilyen cselekményben való közreműködésből származik;
- d) az előbbieken említett bármely cselekmény elkövetésében való részvétel, elkövetésére

18 LIGETI K.: *Büntetőjog és büntügyi együttműködés az Európai Unióban*, i. m. 228.; MITSILEGAS, VALSAMIS: *EU Criminal Law*. Hart Publishing, Oxford – Portland, 2009. 66–67. Lásd bővebben: JACSÓ Judit: *A pénzmosás elleni nemzetközi fellépés eszközei*. Magyar Jog, 2000/9. 550–554.

való szövetkezés, elkövetésének megkísérlése, valamint elkövetésének támogatása, pártolása, elősegítése és ajánlása.¹⁹

A pénzmosás definíciójával kapcsolatban elsődleges fontosságú kérdés, hogy melyek azok a bűncselekmények, amelyek a pénzmosás alapcselekményei lehetnek.

A IV. pénzmosási irányelv a büntetendő cselekmény kifejezést használja, amely alatt a következő súlyos bűncselekmények elkövetésében való mindenfajta bűnözői részvételt érti:

- a) a 2002/475/IB kerethatározat²⁰ 1–4. cikkében meghatározott terrorizmussal összefüggő bűncselekmények;
- b) a kábítószeres és a pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni 1988. évi ENSZ-egyezmény 3. cikke (1) bekezdésének a) pontjában említett kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények;
- c) a 98/733/IB tanácsi együttes fellépés²¹ 1. cikkében meghatározott bűnszervezetek tevékenységei;
- d) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezményben²² meghatározott, az Unió pénzügyi érdekeit sértő, legalább súlyosnak minősülő csalás;
- e) korrupció;
- f) minden olyan bűncselekmény – többek között a közvetlen és közvetett adózáshoz kapcsolódó és a tagállamok nemzeti jogában meghatározott adóbűncselekmények –, amely esetében a maximálisan kiszabható büntetési tétel egy évnél hosszabb szabadságvesztés vagy szabadságelvonás, illetve azon tagállamok esetében, amelyeknek a jogrendszere a bűncselekményekre minimum büntetési tételt ír elő, minden olyan bűncselekmény, amely esetében a legalacsonyabb kiszabható büntetési tétel hat hónapnál hosszabb szabadságvesztés vagy szabadságelvonás.²³

19 2015/849/EU irányelv 1. cikk (3)–(4) bekezdés

20 A Tanács 2002/475/IB kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről [HL L 164., 2002. 06. 22., 3–7.]

21 A Tanács 98/733/IB együttes fellépése (1998. december 21.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján, az Európai Unió tagállamaiban a bűnszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról [HL L 351., 1998. 12. 29., 1–3.]

22 A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény létrehozásáról [HL C 316., 1995. 11. 27., 48–57.]. Az egyezményt az Európai Bizottság, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelvjavaslata váltaná fel. Bővebben lásd: 3. fejezet.

23 2015/849/EU irányelv 3. cikk 4. pont

A pénzmosás elleni irányelveket vizsgálva megállapítható, hogy a pénzmosás alapcselekményi köre fokozatosan, egyre jobban kitágult.

Az I. pénzmosási irányelv még kizárólag a kábítószer-kereskedelemből származó jövedelem tisztára mosását rendelte büntetni, ugyanakkor a tagállamoknak lehetőséget adott arra, hogy szigorúbb szabályokat is bevezessenek vagy fenntartsanak, és egyéb cselekményeket is alapcselekmények közé soroljanak.²⁴

A II. pénzmosás elleni irányelv a kábítószer-bűncselekmények mellett már más súlyos bűncselekményeket (bűnszervezetben való részvétel, uniós csalás, korrupció, valamint azon bűncselekmények, amelyek jelentős haszonnal járnak, és amelyek a tagállamok büntetőjoga szerint hosszú szabadságvesztéssel büntetendők) is az alapcselekmények közé sorolt.²⁵

A III. irányelv kibővítette az előcselekmények körét a terrorizmus finanszírozása deliktummal²⁶, és pontosította a hosszú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény fogalmát (maximálisan legalább egy év, legalacsonyabb büntetési tételt előíró államok esetén pedig legalább hathónapos szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással büntetendő cselekmény).²⁷

A IV. pénzmosási irányelv legfontosabb újdonsága pedig az, hogy az alapcselekmények körébe vonta a közvetlen és közvetett adózáshoz kapcsolódó és a tagállamok nemzeti jogában meghatározott adóbűncselekményeket is.

Az adóbűncselekmény fogalmát azonban nem határozta meg a jogalkotó. Az egyetlen kritérium, hogy azok az irányelvben meghatározott minimális büntetési tételnél súlyosabban legyenek büntetendők. E módosítás háttérében az FATF ajánlásainak való megfelelés állt.

A gyakorlatban az adócsalás alapcselekményként történő meghatározása számos kérdést

24 91/308/EGK irányelv 1. és 15. cikk

25 2001/97/EK irányelv 1. cikk e) pont

26 A terrorizmus finanszírozása: pénzeszközök bármely, közvetlen vagy közvetett módon történő rendelkezésre bocsátása vagy gyűjtése azzal a szándékkal vagy annak tudatában, hogy azt teljesen vagy részben a terrorizmus elleni küzdelemről szóló, 2002. június 13-i 2002/475/IB tanácsi kerethatározat 1–4. cikkében meghatározott bűncselekmények elkövetésére fogják felhasználni. Lásd: 2005/60/EK irányelv 1. cikk (4) bekezdés, 2015/849/EU irányelv 1. cikk (5) bekezdés.

A két deliktum kapcsolatáról bővebben l.: GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása*. In: Korinek László – Köhalmi László – Herke Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Irk Albert 120. születésnapjára*, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2004. 37–41.; GÁL István László: *A terrorizmus finanszírozása*, PTE Állam és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2010. 3–33.

27 2005/60/EK irányelv 3. cikk 5. pont

felvet, több tagállamban az adóbűncselekmények büntetőjogi szabályozásának módosítását is maga után vonta.²⁸

Az alapcselekményi kör kibővítését számos gyakorlati indok kívánta meg. A pénzmosás nemcsak a kábítószer-bűncselekményekhez kapcsolódó jelenség, így a szervezett bűnözés elleni küzdelem csak akkor lehet hatékony, ha az alapcselekmények körét a lehető legtágabban határozzák meg.

A bűnszervezetek olyan szerteágazó és egymáshoz sok szálon kapcsolódó tevékenységet folytatnak, hogy a különböző tevékenységekből származó jövedelmek alig választhatók el egymástól.

Megfigyelhető azonban az a tendencia is, hogy az alapcselekmények szervezett bűnözéssel való összefüggése már korántsem jelenik meg olyan hangsúlyos követelményként, mint a pénzmosás elleni fellépés kezdeti szakaszában. Ma már sokkal inkább az alapcselekmény súlya – amely a szabadságvesztéssel fenyegetettség szintjében mérhető – az egyik meghatározó tényező az uniós szabályozásban.²⁹

Az alapbűncselekmények körének bővítése a pénzmosás gyanús ügyletek bejelentését és a nemzetközi bűnügyi együttműködést is elősegíti.³⁰ Emellett a pénzmosás alapcselekményeinek minél tágabb körben történő meghatározása összhangban áll a különböző nemzetközi dokumentumok által támasztott követelményekkel is.³¹

2.1.2. Az irányelv személyi hatálya

A IV. pénzmosási irányelv személyi hatálya a következő szolgáltatókra terjed ki:

28 Bővebben lásd: UDVARHELYI BENCE – JACSÓ JUDIT: *A pénzmosás alapcselekményi körének változása, különös tekintettel az adócsalás problematikájára*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 14., Gazdász-Elasztik Kft., Miskolc, 2014. 349–368.; JACSÓ JUDIT: *Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés: Uniós törekvések, tagállami reformok*. In: Róth Erika (szerk.): *Decem Anni in Europaea Unione V. Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből*, Miskolci Jogtudományi Műhely 10., Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2016. 118–160.; JACSÓ JUDIT: *Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban: különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra*. In: Inzelt Éva (szerk.): *Válogatás a 2014-ben és 2015-ben tartott tudományos rendezvények előadásaiából*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2015. 175–200.

29 Lásd erről a tendenciáról bővebben: KOSŁOWSKI, B.: *Harmonisierung der Geldwäschestrafbarkeit in der Europäischen Union*. i. m. 51–60, 227.

30 LIGETI K.: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*, i. m. 232.

31 Bővebben lásd: UDVARHELYI B. – JACSÓ J.: *A pénzmosás alapcselekményi körének változása*. i. m. 351–356.

- a) hitelintézetek;
- b) pénzügyi intézmények;
- c) könyvvizsgálók, külső könyvelők és adótanácsadók;
- d) közjegyzők és a jogi hivatások más független képviselői³²;
- e) bizalmi vagyonkezelési tevékenységet végző, illetve társasági szolgáltatók;
- f) ingatlanügynökök;
- g) árukkal kereskedő más természetes vagy jogi személyek, amennyiben legalább 10 000 euró összegű készpénzfizetést teljesítenek vagy kapnak;
- h) szerencsejáték-szervezők.³³

A pénzmosás alapcselekményi körének alakulásához hasonlóan a személyi hatály tekintetében is bővülő tendencia figyelhető meg. Az I. pénzmosási irányelv hatálya még csak a hitelintézetekre és pénzügyi intézményekre terjedt ki, azzal, hogy a tagállamok szabadon eldönthették: az irányelv hatályát olyan szakmákra és vállalkozásokra is kiterjesztik, amelyeknél különösen valószínű, hogy azokat pénzmosási célra használják fel.³⁴

A II. pénzmosási irányelv kiterjesztette az irányelv hatályát a hitelintézetek és a pénzügyi szervezetek mellett a pénzügyi rendszeren kívüli más szakmákra is, így a könyvvizsgálókra, külső könyvelőkre, az adótanácsadókra, az ingatlanügynökökre, a kaszinókra, a közjegyzőkre és más független jogi szakmák képviselőire, továbbá a nagy értékű ingóságokkal (drágakövel, ékszerrel, műkinccsel) kereskedőkre és az aukciós házakra, amennyiben

32 Az ügyvédekre és közjegyzőkre az irányelv csak abban az esetben vonatkozik, amennyiben azok az ügyfelük nevében és javára bármilyen pénzügyi vagy ingatlanügyletben eljárnak, illetve az ügyfelüknek az alábbiakra vonatkozó ügyletek tervezésében vagy végrehajtásában nyújtanak segítséget: ingatlan vagy üzleti részesedés adásvétele, az ügyfél pénzének, értékpapírjainak vagy más vagyoni eszközeinek kezelése, bankszámlák, megtakarítási vagy értékpapírszámlák megnyitása vagy kezelése, társaságok létesítéséhez, működtetéséhez vagy vezetéséhez szükséges hozzájárulások megszervezése, bizalmi vagyonkezelési konstrukciók, társaságok, alapítványok vagy hasonló konstrukciók létesítése, működtetése vagy vezetése. Az irányelv 34. cikk (2) bekezdése szerint nem vonatkozik a bejelentési kötelezettség azokra az információkra, amelyeket valamely ügyfelük hoz tudomásukra vagy valamely ügyfelükről szerzik be az ügyfél jogi helyzetének megállapításakor, vagy az ügyfélnek az igazságszolgáltatási eljárásban vagy azzal kapcsolatban történő védelme vagy képviselésének ellátása során. Ezen speciális rendelkezések a védelemhez való jog biztosítása érdekében elengedhetetlenek.

33 2015/849/EU irányelv 2. cikk (1) bekezdés

34 91/308/EGK irányelv 1. és 12. cikk

az ellenérték kiegyenlítésére készpénzben kerül sor, és a készpénz értéke a 15 000 eurót eléri vagy meghaladja.³⁵

A III. irányelv tovább bővítette a személyi hatályt, már nemcsak a jelentős értékű javakkal kereskedők tartoztak az irányelv alá, hanem bármilyen áruval kereskedő természetes vagy jogi személyek is 15 000 eurót elérő készpénzfizetés esetén.³⁶

A IV. pénzmossási irányelv a 15 000 eurós határt 10 000 euróra szállította le, és a kaszinók mellett a szerencsejáték-ágazat más területeit is a hatálya alá vonta. Az irányelv továbbá kötelezi a tagállamokat arra, hogy az irányelv hatályát részben vagy egészben terjesszék ki más olyan tevékenységeket folytató szakmákra és vállalkozáskategóriákra is, amelyeknél különösen valószínű, hogy azokat pénzmossási célra vagy a terrorizmus finanszírozására használják fel.³⁷

2.1.3. Az irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatók kötelezettségei

A IV. pénzmossási irányelv két alapvető kötelezettséget ír elő a hatálya alá tartozó szolgáltatók számára: az ügyfél-átvilágítási és a bejelentési kötelezettséget.

Az első két, irányelvben szereplő ügyfél-azonosítási kötelezettség a III. pénzmossási irányelv által bevezetett kockázatalapú szabályozási modellel változott ügyfél-átvilágítási kötelezettséggé.

A kockázatalapú szabályozás hátterében az a felismerés állt, hogy a pénzmossás és a terrorizmus finanszírozásának veszélye nem minden helyzetben ugyanakkora. A jogalkotó ezért egy differenciált szabályozást vezetett be, amely által elkerülhető a rendszer felesleges terhelése. Ez azt jelenti, hogy az eddig egységes ügyfél-azonosítás háromszintűvé vált, az alapeljárás mellett megjelenik a fokozott és az egyszerűsített ügyfél-átvilágítás.³⁸

A IV. pénzmossási irányelv hatályos szabályai szerint ügyfél-átvilágítási kötelezettség terheli a szolgáltatókat:

- a) üzleti kapcsolat létesítésekor;
- b) legalább 15 000 euró összegű alkalmi ügylet teljesítésekor, attól függetlenül, hogy az ügyletre egyetlen műveletben vagy több, összetartozónak tűnő műveletben kerül-e sor;

35 2001/97/EK irányelv 2a cikk

36 2005/60/EK irányelv 2. cikk

37 2015/849/EU irányelv 4. cikk (1) bekezdés

38 JACSÓ Judit: *A pénzmossás*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az Európai Büntetőjog kézikönyve*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008. 513–514.

- c) árukkal kereskedő természetes vagy jogi személyek esetében legalább 10 000 euró összegű alkalmi ügylet készpénzben történő teljesítésekor attól függetlenül, hogy az ügyletre egyetlen műveletben vagy több, összetartozónak tűnő műveletben kerül-e sor;
- d) szerencsejáték-szervezők esetében, amennyiben a nyereményfelvételnél, a tét megtételénél vagy mindkettőnél legalább 2 000 euró összegű ügyletet hajtanak végre, attól függetlenül, hogy az ügyletre egyetlen műveletben vagy több, összetartozónak tűnő műveletben kerül-e sor;
- e) pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás gyanúja esetében;
- f) ha kétség merül fel a korábban szerzett ügyfél-azonosító adatok valódiságával vagy megfelelőségével kapcsolatban.³⁹

Az ügyfél-átvilágítás magába foglalja az ügyfél és a tényleges tulajdonos azonosítását, kilétének ellenőrzését, az üzleti kapcsolat céljának és tervezett jellegének értékelését, valamint az üzleti kapcsolat folyamatos monitoringját. E monitoring tevékenység az üzleti kapcsolat fennállása folyamán teljesített ügyletek elemzését jelenti, amelynek célja annak folyamatos figyelemmel kísérésre, hogy a végrehajtott ügyletek összhangban vannak-e a kötelezett szolgáltatóknak az ügyfélről, az üzleti és kockázati profilról szerzett ismereteivel.⁴⁰

A IV. pénzmosási irányelv elődjéhez képest még nagyobb hangsúlyt fektet a kockázat-értékelési tevékenységre. Ennek érdekében mind az Európai Bizottság⁴¹, mind a tagállamok⁴², mind pedig az egyes szolgáltatók⁴³ kötelesek a megfelelő lépéseket bevezetni a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás kockázatainak értékeléséhez.⁴⁴

Alacsony kockázat esetén a tagállam engedélyezheti a kötelezett szolgáltatók számára, hogy egyszerűsített ügyfél-átvilágítási intézkedéseket írjanak elő.⁴⁵

Fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedéseket kell alkalmazni harmadik országbeli válaszadó intézményekkel folytatott, határon átnyúló levelező banki kapcsolatok esetén, a kiemelt közszereplőkkel folytatott ügyletek vagy üzleti kapcsolatok tekintetében, valamint abban az esetben, ha az ügyfél olyan harmadik országban letelepedett természetes vagy

39 2015/849/EU irányelv 11. cikk. Vö. 2015/849/EU irányelv 14. cikk (5) bekezdés

40 2015/849/EU irányelv 13. cikk (1) bekezdés

41 2015/849/EU irányelv 6. cikk

42 2015/849/EU irányelv 7. cikk

43 2015/849/EU irányelv 8. cikk

44 Vö. 2015/849/EU irányelv II–III. melléklet

45 2015/849/EU irányelv 15–17. cikk

jogi személy, akit/amelyet a Bizottság, a tagállamok vagy a kötelezett szolgáltatók magasabb kockázatot jelentőnek minősítettek.⁴⁶

A IV. pénzmosási irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatókat terhelő másik alapvető kötelezettség, amely a pénzmosás elleni fellépés egyik legfontosabb eszközének tekinthető, a gyanús ügyletek bejelentésére irányul.

Az irányelv rendelkezései értelmében minden tagállamnak létre kell hoznia egy független és autonóm pénzügyi információs egységet (Financial Intelligence Unit – FIU)⁴⁷, amely felelős a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzéséért, felderítéséért és az ellene való eredményes küzdelemért.

A tagállami FIU feladata a gyanús ügyletek bejelentésére és a pénzmosásra, a kapcsolódó alaphüccselekményekre vagy terrorizmusfinanszírozásra vonatkozó információk fogadása, elemzése, valamint az elemzés eredményeinek, illetve minden releváns információnak az illetékes hatóságokhoz történő továbbítása.⁴⁸

Az irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatók, igazgatóik és munkavállalóik kötelesek haladéktalanul tájékoztatni a pénzügyi információs egységet, ha tudomásukra jut, feltételezik, vagy alapos gyanú merül fel arra vonatkozóan, hogy bizonyos pénzeszközök büntetendő cselekményből befolyt jövedelemből származnak vagy terrorizmus finanszírozásához kapcsolódnak.⁴⁹

A pénzmosással vagy terrorizmus finanszírozásával kapcsolatok gyanús ügyletek nem hajthatók végre a bejelentés teljesítéséig, illetve a pénzügyi információs egység vagy az illetékes hatóságok bármely további utasításának teljesítéséig.⁵⁰

Mivel a bejelentési kötelezettség teljesítése formálisan banktitoksértést valósít meg, a felelősség kizárása miatt az irányelv kimondja, hogy a jóhiszeműen történő információtovábbítás nem alapozza meg a kötelezett szolgáltatónak, illetve igazgatóinak vagy alkalmazottainak a büntetőjogi vagy egyéb felelősségét.⁵¹

46 2015/849/EU irányelv 18–24. cikk

47 Hazánkban ezt a feladatot a Nemzeti Adó- és Vámhivatal keretén belül működő Pénzmosás Elleni Információs Iroda (PEII) látja el. Lásd: <https://www.nav.gov.hu/nav/penzmosas> (2017. 01. 06.)

48 2015/849/EU irányelv 32. cikk

49 2015/849/EU irányelv 33. cikk

50 2015/849/EU irányelv 35. cikk

51 2015/849/EU irányelv 37. cikk

Az irányelv hatálya alá tartozó intézmények nem tájékoztathatják sem az ügyfelet, sem harmadik feleket a bejelentésről, továbbá arról, hogy pénzmosással vagy terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos vizsgálat folyik, vagy arra kerülhet sor.⁵²

Az irányelv rendelkezik arról, hogy az ügyfél-átvilágítási és bejelentési kötelezettség súlyos, ismétlődő és/vagy rendszeres megsértése esetén a szolgáltatókat hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal vagy intézkedésekkel lehet sújtani.

Az alkalmazható közigazgatási szankciók körébe az irányelv a természetes vagy jogi személyt és a jogsértés természetét megnevező nyilvános nyilatkozatot, a jogsértés abbahagyására és a megismétlésétől való tartózkodásra kötelező határozatot, meghatározott engedély visszavonását vagy felfüggesztését, meghatározott funkció gyakorlásától való átmeneti eltiltást, valamint a közigazgatási pénzbírságot sorolja, amelynek maximuma a jogsértésből származó nyereség összegének legalább kétszerese, vagy legalább 1 000 000 euró.

Amennyiben az érintett kötelezett szolgáltató hitelintézet vagy pénzügyi intézmény, a közigazgatási pénzbírság maximális összege jogi személy esetében legalább 5 000 000 euró vagy a legutolsó rendelkezésre álló beszámoló szerinti teljes éves árbevétel 10%-a, természetes személy esetében pedig legalább 5 000 000 euró.

A tagállamok emellett más típusú szankciók, vagy az említett összegeket meghaladó közigazgatási bírságok kiszabására is jogosultak.⁵³

A jogi személyek felelőssége akkor állapítható meg, ha a jogsértést az ő javukra egy olyan személy követte el, aki magában, vagy a jogi személy egy szervének részeként járt el, és a jogi személyben vezető tisztséget tölt be, valamint, ha a vezető általi felügyelet vagy ellenőrzés hiánya tette lehetővé a jogsértés jogi személy alá rendelt személy általi, a jogi személy javára történő elkövetését.⁵⁴

2.2. A IV. pénzmosás elleni irányelv módosító javaslata

Bár az Európai Unió IV. pénzmosási irányelvének átültetési határideje csak 2017. június 26-án jár le, a Bizottság – az uniós jogalkotásban szokatlan módon – még azt megelőzően, 2016. július 5-én egy módosító javaslatot nyújtott be.⁵⁵

52 2015/849/EU irányelv 39. cikk (1) bekezdés

53 2015/849/EU irányelv 58–59. cikk

54 2015/849/EU irányelv 60. cikk (5)–(6) bekezdés

55 A Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás,

A módosító javaslat indokául a Bizottság a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem javítását, valamint a pénzügyi ügyletek és a gazdasági társaságok fokozott átláthatóságának biztosítását jelölte meg.⁵⁶

A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem jelenlegi rendszerének eredményesebbé tétele és koherens kiegészítése érdekében a javaslat számos ponton módosítaná a IV. pénzmosási irányelv szabályait.

A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni harc még hatékonyabbá tétele érdekében a módosító javaslat tovább bővítené a IV. pénzmosási irányelv személyi hatályát. Így az irányelv 2. cikke kibővülne a virtuális és törvényes fizetőeszközök közötti átváltási szolgáltatásokkal foglalkozó szolgáltatókkal és a virtuális fizetőeszközökhöz való hozzáféréshez szükséges hitelesítő adatokkal kapcsolatos letétkezelési szolgáltatásokat nyújtó pénztárca-szolgáltatókkal.⁵⁷

A javaslat indokolása szerint a virtuális fizetőeszközök és pénzváltó platformok esetén a hagyományos pénzátutaláshoz képest nagyobb mértékű az anonimitás, ezért fennáll annak a kockázata, hogy a virtuális fizetőeszközöket terrorista szervezetek a pénzátutalásaik elrejtésére használják.

További lehetséges kockázati forrást jelent az ügyletek visszafordíthatatlansága, a csalárd műveletek kezelésének módja, az iparág nehezen átlátható és technológiailag összetett jellege, valamint a szabályozási biztosítékok hiánya. Ezért szükségesnek mutatkozik, hogy a pénzügyi intézményekhez hasonlóan e szolgáltatókat is kötelezzék a meghatározott ügyfél-átvilágítási intézkedések végrehajtására és a gyanús ügyletek bejelentésére.⁵⁸

Az elektronikus készpénzforgalommal kapcsolatos ügyletekhez kapcsolódik a Bizottság javaslatának másik fontos tartalmi újítása.

A IV. pénzmosási irányelv szerint meghatározott feltételek esetén a tagállamok lehetővé tehetik a kötelezett szolgáltatók számára, hogy az elektronikus pénz tekintetében eltekintsenek bizonyos ügyfél-átvilágítási intézkedések alkalmazásától. Erre akkor van lehetőség,

valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv és a 2009/101/EK irányelv módosításáról [COM(2016) 450., 2016. 07. 05.]

56 COM(2016) 450. javaslat 2.

57 A virtuális fizetőeszköz fogalmát az irányelv 3. cikkének újonnan beiktatandó 18. pontja határozná meg, amely szerint e fogalom alatt olyan digitális értékmegjelenítőt kell érteni, amelyet nem központi bank vagy közigazgatási szerv bocsát ki, és nem feltétlenül kapcsolódik törvényes fizetőeszközhöz, de természetes vagy jogi személyek fizetőeszközként elfogadják, valamint elektronikusan továbbítható, tárolható vagy adható-vehető.

58 COM(2016) 450. javaslat 13–14.

ha a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz nem tölthető fel újra, vagy maximum 250 euró összegű, kizárólag egy tagállamban használható havi fizetési tranzakciós limit vonatkozik rá, az elektronikusan tárolt maximális összeg nem haladja meg a 250 eurót, azt kizárólag áruk vagy szolgáltatások vásárlására használják, nem finanszírozható anonimitást biztosító elektronikus pénzzel és a kibocsátó megfelelően ellenőrzi az ügyletet, illetve az üzleti kapcsolatot, hogy fel tudja tárni a szokatlan vagy gyanús ügyleteket.⁵⁹

A Bizottság ugyanakkor azt javasolja, hogy az ügyfél-átvilágítás hatálya alá tartozó, nem feltölthető, előre fizetett készpénz-helyettesítő fizetési eszközök küszöbértékét 250 euróról 150 euróra szállítsák le, valamint hogy az előre fizetett kártyák online használata tekintetében korlátozzák az ügyfél-átvilágítás alóli mentességet. Ez elősegíti az azonosítást, és bővíti az ügyfél-ellenőrzési követelmények körét.⁶⁰

A IV. pénzmosási irányelv 18. cikke fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések alkalmazását írja elő a kötelezett szolgáltatók számára, amennyiben ügyfelük kiemelt kockázatot jelentő harmadik országban letelepedett természetes vagy jogi személy.

A Bizottság módosító javaslata egy 18a. cikkel kívánja kiegészíteni az irányelvet, amelyben részletesen rögzíti a fokozott ügyfél-átvilágítás során alkalmazandó konkrét intézkedések körét.

A javaslat indokolása szerint a fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések összehangolása segíti kiküszöbölni – vagy legalábbis mérsékelni – a forum shopping kockázatát, vagyis azt, hogy az egyes joghatóságokban a kiemelt kockázatot jelentő harmadik országokkal szemben alkalmazott szigorúbb vagy kevésbé szigorú szabályok alapján az érdekelt felek kiválasszák a legkedvezőbb igazságszolgáltatási fórumot.⁶¹

A pénzmosás elleni IV. irányelv 30. és 31. cikke meghatározza a jogi személyek tényleges tulajdonosaira⁶² vonatkozó információk gyűjtésének, tárolásának és hozzáférésének szabályait. Az irányelv a jogi személyeket strukturális megközelítésbe helyezi, és különbséget tesz a társaságok, valamint a bizalmi vagyongazdálkodási konstrukciók és a hasonló, társulás jellegű jogi megoldások között. A jelenlegi előírások szerint ezeknek a gazdálkodó egységeknek pontos információkkal kell rendelkezniük tényleges tulajdonosaikról.

59 2015/849/EU irányelv 12. cikk

60 COM(2016) 450. javaslat 14–15.

61 COM(2016) 450. javaslat 17.

62 2015/849/EU irányelv 3. cikk 6. pont

A IV. irányelv értelmében a társaságok és egyéb jogi entitások kötelesek megfelelő, pontos és időszerű információkat beszerezni és nyilvántartani a tényleges tulajdonosaikról. Ezeket az információkat egy központi nyilvántartásban kell tárolni, amihez az illetékes hatóságok és a pénzügyi információs egységek hozzáférhetnek.⁶³

A társaságok tényleges tulajdonosi szerkezetének feltárása meghatározó jelentőséggel bír a pénzügyi bűncselekmények kockázatának csökkentése és a szabályozott vállalatok megelőzési stratégiái tekintetében.

A gyakorlatban ugyanis összetett tulajdonosi struktúrákkal igyekeznek elhomályosítani a bűnözői tevékenységhez fűződő kapcsolatokat, az adófizetési kötelezettségeket, valamint a kiemelt közszereplők és szankciókkal sújtott egyének vagy joghatóságok érintettségét.

A Bizottság javaslata – a pénzmosási irányelv mellett – egy további irányelvet⁶⁴ is módosítana annak érdekében, hogy a tagállamok számára kötelezővé váljon a nyereségszerző tevékenységet folytató társaságok és jogi személyek tényleges tulajdonosaira vonatkozó információk bizonyos körének közzététele.

A tényleges tulajdonosokra vonatkozó információkhoz való nyilvános hozzáférés további biztosítékokat nyújt az ilyen társaságokkal üzleti kapcsolatba lépni tervező harmadik felek számára, lehetővé teszi, hogy a civil társadalom (a sajtó vagy a civil társadalmi szervezetek) fokozottan ellenőrizze az információkat, és hozzájárul a gazdasági ügyletek és a pénzügyi rendszer integritásába vetett bizalom megőrzéséhez is.⁶⁵

A tényleges tulajdonosokra vonatkozó információkhoz való hozzáférés a gazdasági társaságok mellett a bizalmi vagyonkezelési konstrukciókra is érvényes. A tényleges tulajdonosokra vonatkozó információk a társulás jellegű jogi megoldások széles körét érintik: a kifejezett bizalmi vagyonkezelést, a hasonló jogi személyeket (pl. Treuhand, fiducies, fideicomiso), és minden ilyen jellegű jogi konstrukciót, így például az alapítványokat is.

Az elkülönített szabályozási koncepcióval az irányelv figyelembe veszi ezen szervezetek sajátosságait. A bizalmi vagyonkezelési konstrukciók ugyanis nyereségszerzés mellett más célokat is szolgálhatnak, például a családi vagyon megőrzését és a felhasználására vonatkozó feltételek meghatározását, jótékonyági vagy a közösség javát szolgáló egyéb célokat.

63 2015/849/EU irányelv 30. cikk

64 Az Európai Parlament és a Tanács 2009/101/EK irányelve (2009. szeptember 16.) az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 48. cikkének második bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról [HL L 258., 2009. 10. 01., 11–19.]

65 COM(2016) 450. javaslat 18.

Míg a nyereségszerzés céljából kereskedelmi vagy üzleti jellegű tevékenységet folytató bizalmi vagyongazdálkodó szervezetek esetén a tényleges tulajdonosokra vonatkozó információk nyilvános hozzáférése mellett szóló érvek megállják a helyüket, addig az egyéb célokat szolgáló jogi személyek tényleges tulajdonosaira vonatkozó alapvető adatokhoz való hozzáférés kizárólag a jogos érdekekkel rendelkező személyek vagy szervezetek számára engedélyezhető.⁶⁶

A bejelentési kötelezettséggel kapcsolatban a Bizottság javaslata célul tűzi ki a pénzügyi információk egységeinek együttműködésének előmozdítását, az információhoz való hozzáférésre vonatkozó szabályoknak a legújabb nemzetközi standardokkal történő összehangolása révén.

A Bizottság indokolása szerint a pénzügyi információk egységei fontos szerepet játszanak a terrorista hálózatok határokon átnyúló pénzügyi műveleteinek azonosításában és a hálózatok pénzügyi támogatóinak felderítésében.

A legújabb nemzetközi standardok rámutatnak arra, hogy a pénzügyi információk egységei számára elérhető információk körének bővítése és a hozzáférés kiterjesztése nagy jelentőséggel bír, ezt azonban számos esetben korlátozza az a tény, hogy a kötelezett szolgáltatónak előzetes bejelentést kell tennie a gyanús ügyletekről.

A pénzügyi információk egységei számára lehetővé kell tenni, hogy kiegészítő információkat szerezzenek a kötelezett szolgáltatóktól, és a gyanús ügyletekről szóló bejelentés hiányában is kellő időben hozzáférjenek a feladataik megfelelő ellátásához szükséges pénzügyi, közigazgatási és büntetőügyi információkhoz.⁶⁷

Ennek érdekében a IV. pénzmosási irányelv 32. cikke egy (9) bekezdéssel bővülne, amely kimondja: minden pénzügyi információk egységnek képesnek kell lennie arra, hogy bármelyik kötelezett szolgáltatótól információt szerezzen a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzése, felderítése és az ellene való eredményes küzdelem érdekében, még akkor is, ha az adott szolgáltató nem tett gyanús ügyletről bejelentést.

A Bizottság emellett egy 32a. cikkel kívánja kiegészíteni az irányelvet, amely kötelezővé tenné a tagállamok számára egy automatizált központi mechanizmus bevezetését, melynek segítségével időben azonosíthatók a fizetési számlával rendelkező vagy fizetési számla felett ellenőrzést gyakorló természetes vagy jogi személyek, továbbá a hitelintézetek által az adott tagállam területén kezelt bankszámlák.

⁶⁶ COM(2016) 450. javaslat 19.

⁶⁷ COM(2016) 450. javaslat 15.

A *központi mechanizmusok*ban rögzített információkhoz a pénzügyi információs egységek és az illetékes hatóságok közvetlenül hozzáférhetnek. Ennek a rendelkezésnek az indoka, hogy még nem minden tagállamban működik ilyen központi mechanizmus, ami miatt egyes pénzügyi információs egységek hátrányos helyzetben vannak a bűncselekményekből származó pénzek és a terrorizmusfinanszírozás mozgásának nemzeti szintű felderítése, és az ilyen információk uniós és nem uniós partnerekkel való megosztása terén, ami jelentősen megnehezíti a határokon átnyúló megelőző intézkedéseket.⁶⁸

Összefoglalva, a módosító javaslat az alábbi főbb területeket érintené:

- a) az irányelv személyi hatályának kibővítése a virtuális és törvényes fizetőeszközök közötti átváltási szolgáltatásokkal foglalkozó szolgáltatókkal és a virtuális fizetőeszközök-höz való hozzáféréshez szükséges hitelesítő adatokkal kapcsolatos letétkezelési szolgáltatásokat nyújtó pénztárca-szolgáltatókkal;
- b) az előre fizetett készpénz-helyettesítő fizetési eszközök ügyfél-átvilágítási küszöbértékének lecsökkentése (250 euróról 150 euróra), és az előre fizetett kártyák online használata tekintetében az ügyfél-átvilágítás alóli mentesség korlátozása;
- c) fokozott ügyfél-átvilágítási kötelezettség szigorítása kiemelt kockázatot jelentő harmadik országban letelepedett természetes vagy jogi személy ügyfél esetén;
- d) a jogi személyek tényleges tulajdonosaira vonatkozó információkhoz való szélesebb körű hozzáférés megteremtése⁶⁹;
- e) a pénzügyi információ egységek hatáskörének bővítése, az együttműködés előmozdítása és az információkhoz való hozzáférésre vonatkozó szabályok összehangolása.

3. A pénzmosás elleni fellépés büntetőjogi eszközei

Mint már említettük, a pénzmosás elleni politika másik fontos pillérét a represszív eszközök köre alkotja, amely az Európai Unió szintjén kezdetben III. pilléres jogi aktusok formájában jelent meg.

68 COM(2016) 450. javaslat 16.

69 Lásd a tényleges tulajdonosokra vonatkozó információkhoz való nyilvános hozzáférés kritikájáról: MÜLLER, Nadja: *Transparenz auf allen Ebenen – zur Umsetzung der Vierten Geldwäscherichtlinie – Teil 1.*, Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht (NZWiSt) 2017/3., 87–99; MÜLLER, Nadja: *Transparenz auf allen Ebenen – zur Umsetzung der Vierten Geldwäscherichtlinie – Teil 2.*, NZWiSt 2017/4., 121–129.

Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy bár a korábbi III. pilléres jogi aktusok 2009. december 1-jétől már nem alkalmazhatók, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése előtt elfogadott jogi aktusok joghatása továbbra is fennmarad, amíg azokat a Szerződések alapján hatályon kívül nem helyezik, semmisnek nem nyilvánítják vagy nem módosítják.⁷⁰

A III. pilléres jogforrások sorában elsőként az 1998-ban elfogadott 98/699/JHA együttes fellépést⁷¹ kell megemlíteni, amely elsődlegesen a pénzmosásból származó jövedelmek elkobzásáról⁷² és a tagállamok közötti büntügyi együttműködés egyes kérdéseiről⁷³ rendelkezett.⁷⁴

Az együttes fellépés rendelkezéseinek többségét 2001-ben felváltotta a 2001/500/IB kerethatározat.⁷⁵ Ebben a kerethatározatban az uniós jogalkotó már előírja a tagállamoknak, hogy a pénzmosást szabadságvesztés-büntetéssel rendeljék büntetni, amely büntetési tételenek felső határa négy évnél nem lehet kevesebb.

A kerethatározat a pénzmosás fogalmát külön nem definiálja, hanem az Európa Tanács 1990. évi Strasbourgi Egyezményének pénzmosás-fogalmára utal vissza.⁷⁶

Egyebekben a kerethatározat a korábbi együttes fellépéshez hasonlóan a vagyonelkobzás és a kölcsönös büntügyi jogsegély szabályairól rendelkezik.⁷⁷

A pénzmosás elleni III. pilléres jogforrások közül külön kiemelést érdemel az Európai Községek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezményhez csatolt második kiegészítő jegyzőkönyv.

70 A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 36. jegyzőkönyv az átmeneti rendelkezésekről, 9. cikk

71 A Tanács 98/699/JHA együttes fellépése (1998. december 3.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján, a pénzmosásról, az elkövetéshez használt eszközök, valamint a bűncselekményekből származó jövedelmek azonosításáról, felkutatásáról, zárolásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról [HL L 333, 1998. 12. 09., 1–3.]

72 98/699/JHA együttes fellépés 1. cikk (2) bekezdés

73 98/699/JHA együttes fellépés 2–6. cikk

74 Bővebben lásd: SINKU Pál: *Nemzetközi büntetőjogi együttműködés a pénzmosás területén*. In: Gál István László (szerk.): *A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései*, PTE-ÁJK, Pécs, 2005. 24.

75 A Tanács 2001/500/IB kerethatározata (2001. június 26.) a pénzmosásról, valamint a bűncselekményhez felhasznált eszközök és az abból származó jövedelmek azonosításáról, felkutatásáról, befagyasztásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról [HL L 182., 2001. 07. 05., 1–2.]

76 2001/500/IB kerethatározat 2. cikk

77 2001/500/IB kerethatározata 3–4. cikk

Az 1995-ben elfogadott, ún. PIF egyezmény⁷⁸ elsődleges célja az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő vagy veszélyeztető csalások elleni büntetőjogi fellépés kereteinek megteremtése volt.

A közösségi jogalkotók azonban hamar felismerték, hogy a Közösségek pénzügyi érdekeit a csaláson kívül egyéb bűncselekmények – így például a korrupció vagy a pénzmosás – is károsíthatják vagy fenyegetethetik, ezért az egyezményhez több kiegészítő jegyzőkönyvet is csatoltak.⁷⁹

A pénzmosás elleni fellépésről az 1997. június 19-én aláírt második jegyzőkönyv rendelkezik.

A jegyzőkönyv a pénzmosás büntetőjogi tényállását az I. pénzmosási irányelvre hivatkozva határozza meg. Fontos különbség azonban, hogy a jegyzőkönyv az alapcselekmények körét az akkori irányelvtől eltérően szabályozta.

Míg az I. pénzmosási irányelv hatálya csak a kábítószer-bűncselekményekből származó jövedelemre elkövetett pénzmosásra terjedt ki, addig a jegyzőkönyv szerint a bűnös jövedelemnek csalásból⁸⁰ – vagy legalább annak súlyos eseteiből – valamint aktív és passzív vesztegetésből⁸¹ kell származnia.⁸²

A jegyzőkönyv előírja a pénzmosás bűncselekménnyé nyilvánítását. A büntetési tétel első határának mértékére vonatkozóan azonban nem rendelkezik, így annak meghatározása teljesen a tagállamok kompetenciájában maradt.⁸³

A jegyzőkönyv ezen kívül – a többi III. pilléres aktushoz hasonlóan – rendelkezik a csalás, az aktív és passzív vesztegetés, valamint a pénzmosás eszközeinek és jövedelmeinek, illetve az ilyen jövedelmekkel azonos értékű vagyonnak a lefoglalásáról, elkobzásáról vagy elvonásáról.⁸⁴

78 A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény létrehozásáról [HL C 316., 1995. 11. 27., 48–57.]

79 A Tanács jogi aktusa (1996. szeptember 27.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezményhez csatolt jegyzőkönyv létrehozásáról [HL C 313., 1996. 10. 23., 1–11.], a Tanács jogi aktusa (1997. június 19.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény második jegyzőkönyve szövegének kidolgozásáról [HL C 221., 1997. 07. 19., 11–22.], a Tanács jogi aktusa (1996. november 29.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezménynek az Európai Közösségek Bírósága által, előzetes döntéshozatal révén történő értelmezéséről szóló jegyzőkönyv létrehozásáról [HL C 151., 1997. 05. 20., 1–14.]

80 PIF egyezmény 1. cikk

81 Első PIF kiegészítő jegyzőkönyv 2–3. cikk

82 Második PIF kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk e) pont

83 Második PIF kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikk

84 Második PIF kiegészítő jegyzőkönyv 5. cikk

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően, 2012-ben az Európai Bizottság egy irányelvjavaslatot nyújtott be, amely elfogadása esetén a PIF egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei helyébe lépne.⁸⁵ A javaslat immár egységes dokumentumban szabályozná az Európai Unió pénzügyi érdekeit⁸⁶ sértő csalásokat és az azokhoz kapcsolódó más bűncselekményeket, így a pénzmosást is.

A pénzmosás fogalmát a javaslat sem határozza meg külön, hanem az – akkor hatályos – III. pénzmosási irányelv tényállására utal vissza. Az alapcselekmények köre ugyanakkor itt is csak a pénzügyi érdekeket sértő csalásra⁸⁷ és az ahhoz kapcsolódó egyéb bűncselekményekre – közbeszerzési csalás⁸⁸, aktív és passzív vesztegetés⁸⁹ és hűtlen kezelés⁹⁰ – terjed ki.⁹¹

A javaslat előírja a hatálya alá tartozó cselekmények, így a pénzmosás büntetendővé nyilvánítását. Az egyes tagállamok büntetőjogi rendszereit érintő különbségek miatt a legtöbb

85 Az Európai Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [COM(2012) 363., 2012. 07. 11.] Bővebben lásd: KAIAFA-GBANDI, Maria: *The Commission's Proposal for a Directive on the Fight Against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law (COM (2012) 363 final) – An Assessment Based on the Manifesto for a European Criminal Policy*. European Criminal Law Review, Vol. 2/3, 2012. 319–337.; JACSÓ JUDIT: *Neueste Tendenzen der Bekämpfung der Steuerhinterziehung in der Europäischen Union*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 15/1., Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014. 220–232.; KLIP, André: *The Substantive Criminal Law Jurisdiction of the European Public Prosecutor's Office*. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 20/4, 2012, 371–372.; KÜHL, Lothar: *The Initiative for a Directive on the Protection of the EU Financial Interests by Substantive Criminal Law*. Eucrim – The European Criminal Law Associations' Forum, 2/2012, 64–66.; RHEINBAY, Susanne: *Die Errichtung einer Europäischen Staatsanwaltschaft*. Duncker & Humblot GmbH, Berlin, 2014. 41–42.; UDVARHELYI BENCE: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme*. In: Stipta István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 13., Gazdász-Elasztik Kft., Miskolc, 2014. 542–545.; UDVARHELYI BENCE: *Legújabb fejlemények az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme terén*. In: Dr. Koncz István – Szova Ilona (szerk.): *Hiteles(ebb) tudományos prezentációk. PEME VIII. Ph.D. konferencia. II. kötet., Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület, Budapest, 2014. 105–108.*; VERVAELE, John A. E.: *The material scope of competence of the European Public Prosecutor's Office: Lex incerta and unpraevia*. ERA Forum, Vol. 15/1, 2014, 95–96.

86 A javaslat 2. cikke értelmében pénzügyi érdeknek minősül az Unió költségvetése, valamint a Szerződések alapján létrehozott intézmények, szervek, hivatalok és ügynökségek költségvetései, vagy az általuk kezelt vagy ellenőrzött költségvetések által lefedett, azokból szerzett vagy származó valamennyi bevétel és kiadás.

87 COM(2012) 363. javaslat 3. cikk

88 COM(2012) 363. javaslat 4. cikk (1) bekezdés

89 COM(2012) 363. javaslat 4. cikk (3) bekezdés

90 COM(2012) 363. javaslat 4. cikk (4) bekezdés

91 COM(2012) 363. javaslat 4. cikk (2) bekezdés

uniós büntetőjogi aktushoz hasonlóan a javaslat külön utal arra, hogy befejezett tettesi alakzat mellett a tagállamoknak büntetniük kell a bűncselekmények elkövetésének kísérletét, valamint a felbujtást és a bűnsegélyt is.⁹²

A korábbi szabályozástól eltérően a javaslat részletes rendelkezéseket tartalmaz a kiszabható szankciókra is, amelyek alapvetően a bűncselekményi értékhatárok alapján differenciálódnak. 10 000 eurónál kevesebb kárt okozó, vagy 10 000 eurónál kevesebb előnyt eredményező, illetve különösen súlyos körülmények megvalósulásával nem járó, kisebb súlyú cselekmények esetén a tagállamok szabadon eldönthetik, hogy büntetőjogi vagy más jogágba tartozó (például polgári jogi, adminisztratív) szankciókat írjanak elő.

A 10 000 eurós értékhatárt meghaladó pénzmosás elkövetőit ugyanakkor a tagállamok már kötelesek hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciókkal sújtani.⁹³

Különösen súlyos esetben, amikor a pénzmosás legalább 30 000 eurós előnnyel vagy kárral jár, az irányelv a szabadságvesztés-büntetés alkalmazását is kötelezővé teszi, valamint annak alsó és felső határát is meghatározza: a tagállamoknak minimális büntetésként legalább 6 hónapos, és maximális büntetésként legalább 5 éves szabadságvesztést kell előírniuk. Amennyiben pedig a pénzmosást bünszervezetben⁹⁴ követik el, a cselekményt legalább 10 éves szabadságvesztés-büntetéssel kell fenyegetni.⁹⁵

A pénzmosás szankcionálását érintően rá kell mutatnunk arra a problémára, hogy az irányelvjavaslat – a pénzmosási irányelvektől eltérően – ezáltal lehetővé tenné a „bagatell” esetek nem büntetőjogi eszközökkel történő fenyegetését, amely visszalépést jelent a korábbi szabályozáshoz képest és nincs összhangban a pénzmosási irányelvek szabályozásával.

A Bizottság nem ad iránymutatást arra vonatkozóan sem, hogy az irányelv alkalmazási körében mit kell különösen súlyos körülménynek tekinteni, így azok meghatározása a tagállamokra marad.

92 COM(2012) 363. javaslat 4–5. cikk

93 COM(2012) 363. javaslat 7. cikk (1)–(2) bekezdés

94 A bünszervezet alatt olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoportot kell érteni, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében. Lásd: a Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről [HL L 300., 2008. 11. 11., 42–45.]

95 COM(2012) 363. javaslat 8. cikk (2)–(3) bekezdés

További kérdés, hogy e fogalmat minősítő körülményként kell-e értelmezni, melyet az elkövető szándékának át kell fognia, vagy pusztán büntetéskiszabási tényezőként. A megfogalmazás („különösen súlyos körülmények”) ez utóbbira enged következtetni.

A pénzmosás szankcionálása az Európai Bizottság irányelvjavaslata alapján		
Értékhatar (euró)	További feltétel	Szankció
0–10 000	nem állnak fenn különösen súlyos körülmények	büntetőjogi VAGY büntetőjogon kívüli (adminisztratív) szankciók
0–10 000	fennállnak különösen súlyos körülmények	büntetőjogi szankció DE nem feltétlenül szabadságelvonással járó szankció
10 000–30 000 euró		büntetőjogi szankció DE nem feltétlenül szabadságelvonással járó szankció
30 000 euró felett		szabadságvesztés-büntetés alsó határ: legalább 6 hónap felső határ: legalább 5 év
Értékhatártól függetlenül	bűnszervezetben történő elkövetés	szabadságvesztés-büntetés felső határ: legalább 10 év

A természetes személyek mellett az irányelvjavaslat kötelezi a tagállamokat a jogi személyek felelősségre vonhatóságának biztosítására is.

Erre akkor kerülhet sor, ha a pénzmosást a jogi személy javára, akár saját nevében, akár a jogi személy valamely szervének tagjaként eljárva annak vezető tisztségviselője követi el, illetve, ha a vezető személy felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségét elmulasztja, és ez teszi lehetővé a jogi személy javára a bűncselekmény elkövetését.⁹⁶

A jogi személyeket a tagállamok szintén kötelesek hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal fenyegetni. Ilyen szankció lehet a büntetőjogi és nem büntetőjogi pénzbüntetés, az állami kedvezményekből és támogatásokból való kizárás, a gazdasági tevékenységek gyakorlásától való ideiglenes vagy végleges eltiltás, a bírósági felügyelet alá helyezés,

96 COM(2012) 363. javaslat 6. cikk

a bíróság által elrendelt végelszámolás, vagy a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmények ideiglenes vagy végleges bezárása.⁹⁷

4. Zárszó

Az eddig leírtak alapján egyértelműen leszögezhetjük, hogy az Európai Unió nagy hangsúlyt fektet a pénzmosás elleni fellépésre, annak hatóköre az idők során jelentősen kibővült.

A pénzmosás elleni nemzetközi és uniós fellépés alapvetően a 80-as évek végén és a 90-es évek elején vette kezdetét, azonban látni lehet, hogy a pénzmosás „modern” megközelítése jelentősen eltér az eredeti elképzelésektől. A kezdetben csak a szervezett bűnözésre – azon belül is elsősorban a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekre – koncentráló szabályozás helyett a XXI. században egy valamennyi vagyoni előnnyel járó deliktumhoz kapcsolódó járulékos jelleg vált meghatározóvá.

Mára a szervezett bűnözéssel, kábítószer-kereskedelemmel való összefüggés háttérbe szorult, a vagyon eredetének eltitkolása már nem meghatározó ismérv, a hangsúly egyre inkább a kriminális vagyonnal való kapcsolatra helyeződik. A pénzmosás elleni fellépésre emellett a terrorizmus finanszírozása elleni harc egyik meghatározó fegyvereként is tekintenek.⁹⁸

Hasonló tendenciákat figyelhetünk meg az Európai Unió pénzmosás elleni politikájának elemzése során is. Míg kezdetben kizárólag a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket sorolták az alapcselekményi katalógusba, azt később más súlyos bűncselekményekre is kiterjesztették, amely meghatározása folyamatosan bővült.

A pénzmosás elleni küzdelem legújabb területének az adócsalás elleni küzdelmet tekinthetjük, amely szoros kapcsolatban áll az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét szolgáló uniós aktusokkal is.

A pénzmosás alapcselekményi körének tágulása mellett fokozatosan bővítik ki a pénzmosás elleni küzdelemben érintett szolgáltatók és az őket terhelő kötelezettségek körét.

⁹⁷ COM(2012) 363. javaslat 8. cikk

⁹⁸ Vö.: BÜLTE, Jens: *Die Geldwäsche als universelles Kontakttdelikt am Beispiel der leichfertigen Geldwäsche durch Finanzagenten*. Zeitschrift für Wirtschaftsstrafrecht und Haftung im Unternehmen, 12/2016. 387–388.

Az Európai Unió a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően, a Szerződés által biztosított széleskörű határhörök birtokában újult erővel fordult a pénzmosás felé. Bár az alapszerződések immár lehetővé tennék az egységes szabályozást, az uniós jogalkotó továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy a pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogi és büntetőjogon kívüli eszközeit külön dokumentumokban szabályozza.

Ennek eredményeként született meg az Unió IV. pénzmosás elleni irányelve, valamint bocsátották ki az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemről szóló irányelvjavaslatot.

A két dokumentum jól kiegészíti egymást, hiszen a javaslat elsősorban a pénzmosás büntetni nyilvánítását és szankcionálását, míg az irányelv a pénzmosás elleni küzdelemben érintett szolgáltatók kötelezettségeit rögzíti.

A két dokumentum több ponton is kapcsolódik egymáshoz, így például a pénzmosás fogalmát – az utalásos technika folytán – egyformán határozzák meg.

Vannak azonban olyan pontok, ahol komoly különbségek fedezhetők fel a két jogi aktus között. Egyrészt a pénzmosás alapcselekményeit a két irányelv eltérően határozza meg, azokat a 2012-es irányelvjavaslat sokkal szűkebb körre korlátozza.

Ennél is nagyobb problémát és ellentmondást jelent, hogy a 2012-es irányelvjavaslat bevezetett egy bagatell-értékhatárt, amely alatt a tagállamok nem kötelesek a pénzmosást büntetőjogi szankciókkal sújtani. Mivel hasonló jellegű rendelkezés sem a pénzmosás tárgyában született korábbi uniós dokumentumokban, sem pedig a IV. pénzmosási irányelvben és annak módosító javaslatában nem szerepelt, annak elfogadása komoly visszalépést jelentene a pénzmosás elleni harcban.

Meglátásunk szerint az említett ellentmondások kiküszöbölése érdekében célszerű lenne, ha az Európai Unió egy olyan jogi aktust fogadna el, amely a pénzmosás elleni fellépés büntetőjogi és büntetőjogon kívüli eszközeit egyaránt szabályozná.

Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy a büntetőjogi eszközök meghatározásánál az arányosság és szükségesség követelményét az uniós jogalkotónak mindvégig szem előtt kell tartania.⁹⁹ Egy egységes dokumentum azonban elősegíthetné a pénzmosás elleni hatékony küzdelmet, amely által könnyebben feloldhatóak lennének a különálló szabályozások között feszülő ellentmondások is.

99 Vö. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az uniós büntetőpolitika létrehozása: Az uniós szakpolitikák hatékony végrehajtásának biztosítása a büntetőjog útján [COM(2011) 573., 2011. 09. 20.] 7–9.

BÉRCES VIKTOR¹ – DOMOKOS ANDREA²

A KÖZÖSSÉG TAGJA ELLENI ERŐSZAK DOGMATIKAI ELEMZÉSÉNEK IRÁNYAI

Bevezetés

Az írásunk címében szereplő bűncselekmény sértettjei valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási, vagy a lakosság további egyedi sajátosságokkal rendelkező csoportjának valós vagy vélt tagjai. Az általunk feldolgozott bírósági akták alapján a leggyakoribb sértetti csoport a roma, magyar, katolikus, zsidó vallású, erdélyi magyar, román, futbalszurkoló, homoszexuális, színesbőrű és migráns.

A törvényi tényállás által biztosított büntetőjogi védelem tartalma és iránya tekintetében számos elmélet ismeretes a jogirodalomban és a nemzetközi egyezmények szintjén. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2010) 5. sz., Magyarország által is elfogadott ajánlása például a szexuális orientáción alapuló támadások fokozottabb szankcionálását sürgeti: ennek alapján a tagállamokkal szemben általános követelményként fogalmazza meg „hogy „biztosítsák a szexuális irányultságon, illetve nemi identitáson alapuló megkülönböztetés leküzdését célzó jogszabályi és egyéb intézkedések elfogadását és hatékony végrehajtását”, illetve garantálják „azon állítólagos bűncselekmények és más incidensek hatékony, gyors és pártatlan kivizsgálását, amelyek esetében észszerű gyanú merült fel arra vonatkozóan, hogy az áldozat szexuális irányultsága, illetve nemi identitása motivációként szolgált az elkövető számára.”³

Általános kíváncsi a hasonló bűncselekmények motívumaira vonatkozó bizonyítékok felderítése is: az EJE a Nachova és mások vs. Bulgária ügyben megállapította, hogy sérti az egyezmény diszkriminációval kapcsolatos cikkét az a gyakorlat, amelyben a hatóságok nem tesznek meg minden intézkedést annak érdekében, hogy felderítsék a cselekmény motívumait, esetleges indítékait.⁴

1 Bérces Viktor adjunktus (PPKE-JÁK)

2 Domokos Andrea int. vez. egyetemi tanár (KGRE-ÁJK)

3 Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2010) 5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről, 2010. március 31.

4 Nachova és mások kontra Bulgária (43577/98 és 43579/98)

„A gyűlölet motiválta cselekmények sokszor jóval erőszakosabbak, gátlástalanabbak az átlagosnál, nem megfelelő kezelésük pedig felerősítheti az ellentéteket mind a közösségek között, mind pedig a döntéshozók és a közösség tagjai között.”⁵

Az Amerikai Pszichológiai Társaság megállapításai szerint „a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak sokkal több időre van szükségük a velük történtek feldolgozására, mint más bűncselekmények sértettjeinek. Az áldozatok kiszolgáltatottnak érezhetik magukat az újabb támadásokkal szemben, és a társadalom aktív védelmének elmaradása másodlagos sérelemként jelentkezhethet, további elutasításként hat, és akár teljes reményvesztettséghez vezethet.”⁶

1. A jogalkotás és a jogalkalmazás válaszai Magyarországon

Az ún. „gyűlölet-bűncselekmények” szankcionálása a Btk., illetőleg a bírói gyakorlat alapul vételével többféle módon lehetséges:

a) A jogalkotó külön, sui generis tényállásokat hoz létre a különböző előítéletek motiválta bűncselekmények szankcionálására [közösség tagja elleni erőszak (216. §), háborús uszítás (331. §), közösség elleni uszítás (332. §), nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (333. §), nemzeti jelkép megsértése (334. §), önkényuralmi jelkép használata (335. §)].

Bárd Petra álláspontja szerint „a gyűlölet-bűncselekmények sui generis tényállásként kezelése alapvetően szimbolikus, több szempontból is. Egyes elkövetési motívumok jogszabályi nevesítése önmagában jelképes. A jogalkotó határozottabban fejez ki egy negatív értéktételeket akkor, ha nem kizárólag a jogalkalmazóra bízta a motívum értékelését a szankció kiszabásakor súlyosító vagy általános minősítő körülményként, hanem konkrétan nevesít egyes bűnelkövetési indokokat, módokat, amit jellemzően minősítő körülményként tesz meg. Ehhez képest is fokozottabb jelképes állami elutasítást jelez, ha a motívum sui

5 UTASI Judit: *Ügyészégi protokoll a gyűlölet motiválta bűncselekménye miatt folytatott büntetőeljárásokban az OSCE ODIHR 2010-ben készült munkaanyagának ajánlásai alapján*, 1–2. In: Tóth Zsanett: *Közösség tagja elleni erőszak – szabályozástörténeti fejlődés és jogalkalmazási problémák*. http://epa.oszk.hu/02300/02363/00022/pdf/EPA02363_THEMIS_2014_dec_349-366.pdf, 349.

6 American Psychological Association: *Hate crimes today: An age-old foe in modern dress, Psychology examines the issues*. Washington, 1998. In: Átol Dorotya – Dombos Tamás – Jovánovics Eszter – M. Tóth Balázs – Pap András László – Udvari Márton: *Közösség tagja elleni erőszak*. Alternatív nagykommentár. Fundamentum, 2013/3. szám, 79.

generis tényállásban nyer helyet.”⁷ E nézőponttal egyet tudunk érteni, ugyanakkor e cselekmények sokszínűsége nem okozhatja a törvényi tényállások parttalan megalkotását sem.

b) A másik megoldás az, amikor a jogalkotó a rasszista motívumot – mint aljas indokot – az adott bűncselekmény vonatkozásában minősítő körülményként szerepelteti: pl. emberölés, testi sértés, személyi szabadság megsértése, rágalmazás és jogellenes fogvatartás esetében.

E verzióval kapcsolatban megjegyeznénk, hogy „az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottsága⁸ Magyarországról készített jelentéseiben aggályosnak találta, hogy „bár az élet elleni és a testi épség elleni bűncselekmények esetében minősítő körülmény az aljas indokból történő elkövetés, a törvény külön nem nevesíti a rasszista indítatást mint az aljas indok egyik formáját, és nincs a magyar jogrendben olyan általános rendelkezés, amely alapján a faji indítatás kifejezetten súlyosító körülmény lenne a közönséges bűncselekmények esetében. Mindezek eredményeként gyakorlatilag lehetetlen a faji indítatású bűncselekmények figyelemmel kísérése Magyarországon.”⁹

A magunk részéről úgy véljük, hogy e kritika nem helytálló, hiszen sui generis bűncselekmények révén maguk a különös részi törvényi tényállások teszik lehetővé az egyes csoportokkal szembeni gyűlölet-motiválta bűncselekmények üldözését és megbüntetését. A „rasszista” minősítő körülmény önálló léte pedig nem alapulhat pusztán olyan statisztikai célokon, amelyek e cselekmények figyelemmel kísérését szolgálják.

c) Végezetül: a harmadik lehetséges mód az, amikor a bíróságok – a szankció kiszabása során – súlyosító körülményként értékelik az elkövetők ilyen irányú motivációit. Ez utóbbi módszer tekinthető a legrégebbi gyakorlatnak, a többszörös értékelés elkerülése érdekében (l. „ne bis in idem elv”) ugyanakkor a bíróságoknak csak akkor lehetséges e módozat alkalmazása, ha a cselekmény nem vonható egyetlen sui generis tényállás alá, illetőleg a cselekménnyel kapcsolatban az aljas indok nem került minősítő körülményként meghatározásra.¹⁰

7 BÁRD Petra: *A gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének társadalmi feltételrendszere*. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Budapest, Eötvös Kiadó, 2014, 29. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf

8 ECRI

9 A gyűlölet-bűncselekmények üldözésének ügyészi tapasztalatai. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/v._sz._melleklet_-_lu_atirata_osszefoglaloja.pdf, 3.

10 A Kúria Büntető Kollégiumának 56. BK véleménye szerint „a bűncselekmény erkölcsileg különösen

2. A bűncselekmény szabályozásának történeti aspektusai

A bírói gyakorlatban – mind a mai napig – a legnagyobb számban ezen cselekmények fordultak elő az ún. „gyűlölet-bűncselekmények” közül. Már a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény is utalt rá a „Béke és az emberiség elleni bűntettek” című X. fejezetében (l. 138. §), nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűntett néven. Ezt az követte el, aki valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának a csoporthoz való tartozása miatt súlyos testi vagy lelki sérelmet okozott.

A törvényi tényállást – változatlan formában – az 1978. évi IV. törvény is fenntartotta azzal, hogy az „Az emberiség elleni bűncselekmények” című XI. fejezeten belül, „A béke elleni bűncselekmények” cím alatt került szabályozásra (156. §).

Az első nagyobb rendszertani változás 1996. június 15-étől következett be, amely naptól kezdve a bűncselekmény átkerült a Btk. „Személy elleni bűncselekmények” címéhez, „A szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekmények” közé (174/B. §), „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” néven.¹¹

A következő módosításra 2009. február 1-jei hatállyal került sor, amikor is a bűncselekmény elnyerte jelenlegi elnevezését („közösség tagja elleni erőszak”), a jogalkotó pedig a „zárt rendszer” felől a „nyílt rendszer” felé közelített azzal, hogy az (1) bekezdés szabályozását a „lakosság egyes csoportjai” fordulattal egészítette ki. Súlyosító rendelkezésként bevezetésre került az előkészületi szak büntetendősége is.¹²

A törvénymódosítás indokolása kifejtette, hogy „a sértetti kört a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai vagy vélt tagjai alkották, azonban a több mint tíz éves jogal-

elítélendő oka (aljas indok) általános súlyosító körülmény is, tehát bármely bűncselekmény esetén a büntetés kiszabásánál figyelembe veendő mint a kiszabandó büntetést súlyosító tényező (például jellemzően a zaklatásnál – Btk. 222. §). Ez a szabály csak azon bűncselekmények elkövetése esetén nem alkalmazandó, amelyek ilyen minősített esetet tartalmaznak, hiszen ebben az esetben az előítéletes motivációt kétszeresen értékelnék az elkövető terhére.” ÁTOL D. – DOMBOS T. – JOVÁNOVICS E. – M. TÓTH B. – PAP A. – UDVARI M.: i. m. 91.

11 Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozása, vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

12 (1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

kalmazási gyakorlat és tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak ezen csoportok tagjai vannak kitéve a támadásnak, hanem további olyan közösségi formák, csoportosulások is léteznek, melyek tagjai elleni erőszakos, diszkriminatív megnyilvánulásokat hasonló szigorú büntetéssel kell fenyegetni.”¹³

A 2011. évi XL. törvény 1. §-a újabb elkövetési magatartással gyarapította a – változatlan néven fennmaradó – bűncselekményt: „Aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen, bűntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvény indoklásában kifejti, hogy „elszaporodtak azon magatartások, melyek bár nem érik el a tényállásban szabályozott erőszak mértékét, azonban a védett csoportok tagjaiban – etnikai feszültséget szítva – jogos riadalmat, félelmet keltenek. Így indokolt a Büntető Törvénykönyv módosítása e jelenséggel szembeni határozott fellépés érdekében.”¹⁴

A legteljesebb szabályozást a jelenlegi Btk. (2012. évi C. törvény) adja meg, amelyet ezúton külön fejezetben kívánunk elemezni.

3. A közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §) hatályos szabályozásának általános vonásai

A jelenlegi Btk. legfontosabb novuma, hogy – a védendő egyéb csoportok körében, példalózó jelleggel – külön nevesíti a nemi identitást, a szexuális irányultságot és a fogyatékos-ságot. E szabályozási módszert sok kritika érte, amelyre a későbbiekben fogunk kitérni. Tény azonban, hogy a védendő személyi kör – exemplifikatív jellegű – bővítése mögött komoly nemzetközi elvárások húzódnak meg.¹⁵

3.1. A Btk. 216. § (1) bekezdése szerint minősülő közösség tagja elleni erőszak elkövetési magatartása

¹³ Tóth Zs.: i. m. 354.

¹⁴ Átolt D. – Dombos T. – Jovánovics E. – M. Tóth B. – Pap A. – Udvari M.: i. m. 82.

¹⁵ Pl. az EJEB a Vejdeland és mások vs. Svédország ügyben leszögezte, hogy a szexuális orientáció szerinti csoportokat a faji-etnikai csoportokkal azonos szinten illeti meg a büntetőjogi védelem. Vejdeland és mások kontra Svédország (1813/07)

A törvényi tényállást az valósítja meg, aki „más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösségtelenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen.”

E „garázdasággal” rokonítható cselekmény alapvető elhatárolási ismérvei a következők:

- a garázdaság tényállásában a kihívóan közösségtelenes magatartásnak arra kell alkalmasnak lennie, hogy másokban általános jelleggel keltsen riadalmat vagy megbotránkozást; a 216. § (1) bekezdés esetében viszont a sértetti kör egzaktabban kerül meghatározásra, ugyanis a riadalom, vagy megbotránkozás keltésére való alkalmasságnak – kizárólag – a védett tulajdonsággal rendelkező csoport tagjai irányában kell fennállnia;
- a 216. § (1) bek. esetében – a garázdaság vétségi alakzatához képest – az erőszak nem tényállási elem.

A hasonlóságok körében kiemelnénk, hogy a cselekmény mindkét törvényi tényállás esetében

- irányulhat személy vagy dolog ellen, illetőleg
- ugyanúgy a társadalmi együttélés szabályait semmibe vevő, tudatosan antiszociális magatartás tanúsításában nyilvánul meg¹⁶

Külön elemzést igényel a riadalomkeltésre való alkalmasság: Jovánovics szerint e fordulat „gyűlöletbeszéddel is megvalósítható, amennyiben a beszéd az eset összes körülménye alapján kihívóan közösségtelenes, illetve riadalomkeltésre alkalmas.

A tényállás alapján tehát büntethető lenne például az, amikor romákat megfélemlítő felvonulásokon mocskolódó, rasszista jelszavakat skandálnak. Mégis azt tapasztaljuk, hogy a gyakorlatban bizonytalan a tényállás alkalmazása.”¹⁷

A „gyűlöletbeszédnek” a 216. § (1) bek. szerinti minősítése helyett gyakran garázdaságot állapítanak meg a bíróságok:

Az Ózdi Városi Ügyészség B. 1449/2012/1/I. számú vádiratában a Btk. 174/B. § (1) bekezdésébe ütköző, társtettesként elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntettével vádolta

16 EBH2007. 1589.

17 JOVÁNOVICS Eszter: *Gyűlölet vagy előítélet? Szavak vagy tettek? Definiációs kérdések, elhatárolások.* http://gyulotellen.hu/sites/default/files/jovanovics_-_gyulotet_v._eloitelet_belugyi_szemle_2013.pdf, 75.

meg a terhelteket, a tárgyaláson résztvevő ügyész azonban a vádat a Btk. 271. §. (1) bekezdésébe ütköző, társtettesként elkövetett garázdaság vétségére módosította. A sértett-tanú, vallomása alapján a vádlottak magyar származása miatt bántalmazták, amelynek során elhangzott a „büdös {...} magyar” kifejezés is. Az Ózdi Járásbíróság 6. B. 438/2012/20. számú ítéletében megállapított történeti tényállás szerint a két vádlott erősen ittas állapotban bántalmazta a sértettet, amely cselekmények garázdaságnak minősülnek.

A Miskolci Törvényszék 2. Bf. 1155/2013./3. számú ítéletében az elsőfok által meghatározott tényállással és jogi minősítéssel lényegében teljes egészében egyetértett.

Egy másik ügyben a Miskolci Városi Bíróság 22. B. 2418/2011/64. számú ítéletében a vádlottakat felfegyverkezve, csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak bűntettében mondta ki bűnösnek.

A történeti tényállás szerint Miskolc roma lakta vidékein az a rémhír terjedt, hogy a Magyar Gárdához tartozó személyek romaellenes támadásokat terveznek. Ennek megelőzésére a roma lakosság egyes tagjai örtüzeket gyűjtöttek, Molotov-koktélokot készítettek, valamint szűrő-, ütő-, illetőleg vágóeszközöket vettek magukhoz. A vádlottak egy személyautóban utazó társaságról azt feltételezték, hogy a Magyar Gárda radikális eszméit vallják, ezért őket megtámadták. Ezek a kijelentések hangzottak el a roma vádlottak részéről: „büdös magyarok, üssétek őket.” Az egyik boton ez a felirat volt olvasható: „halál a magyarokra.”

A Miskolci Városi Bíróság ítéletének 15. oldalán olvasható a cselekmény motivációja: a vádlottak „{...} azt feltételezték, hogy a járműben a magyar nemzeti radikális társadalmi szervezetek tagjai, vagy más, romaellenes érzelmekkel bíró személyek tartózkodnak.”

A vádlottak az élet kioltására is alkalmas szerszámokkal felfegyverkezve elállták az úttestet, a sértett autóját megállásra kényszerítették. Az autó vezetője és utasai nem adtak okot a támadásra, ám a vádlottak mégis körülvették a járművet és a náluk levő szerszámokkal ütni kezdték azt. A vádlottak hangosan ordítózva erőszakra biztatták egymást, többek között azt kiabálták, hogy „büdös magyarok, üssétek őket.”

Az első fokú ítélet 20. oldalán leírja a bíróság, hogy a „vádlottak nyomozati, írásbeli, illetve tárgyalási vallomásaikban összességében nem vitatták a cselekmény mikénti lefolyását, a betöltött szerepükre vonatkozóan tettek eltérő vallomást. Maguk a vádlottak is beismerték, hogy meg sem győződtek arról, hogy kik ültek a gépkocsiban. Az elsőfokú ítélet 28. oldalán szerepel, hogy „a sértettek támadó jellegű szándéknak semmiféle jelét nem adták, önmagában az időpont és a helyszín, valamint a gépjármű mérsékeltebb sebessége még csak provokatív jellegű magatartásként sem értékelhető.”

Másodfokon a Miskolci Törvényszék 3. Bf. 2023/2012/51. számú ítéletével az elsőfokú ítéletet megváltoztatta és a vádlottak cselekményét garázdaság büntettének minősítette.

A másodfokú bíróság szerint az irányadó tényállás nem tartalmazott olyan adatot, amely alapján a magyarság elleni motiváció az egyes vádlottakra konkretizálva megállapítható lenne. A „halál a magyarokra” feliratú botról nem volt megállapítható, hogy ki készítette és a támadás során ki használta. Mivel a törvényszék nem tudott a vádlottak személyére vonatkozó ténymegállapítást tenni, a közösség tagja elleni erőszak büntettét egyik vádlott esetében sem látta megállapíthatónak.

3.2. A Btk. 216. § (2) bek. szerint minősülő közösség tagja elleni erőszak elkövetési magatartásai

A törvényi tényállást az valósítja meg, aki „mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön.”

A bántalmazás más személy testére gyakorolt fizikai ráhatást jelent. Megállapításának nem feltétele sem a testi sértés okozása, sem az esetleges fájdalomérzet, tehát a cselekmény már a legkisebb mértékű személy elleni erőszakkal is tényállásszerű (pl. pofonütéssel, meg-lökéssel, megrúgással stb.). Ennek megfelelően e fordulat anyagi halmazatban állhat mind a könnyű, mind a súlyos testi sértéssel.

A bűncselekmény „kényszerítéses” verziója csak akkor állapítható meg, ha az erőszakkal vagy fenyegetéssel párosul. Az erőszaknak – ebben az esetben – személy ellen kell irányul-nia, jellegét tekintve pedig a vis absoluta és a vis compulsive egyaránt szóba jöhet.

A fenyegetés „eltérő rendelkezés hiányában súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.”¹⁸ Jellegét tekintve nem kell közvetlennek lennie, tehát nem szükséges, hogy az élet vagy a testi épség ellen irányul-jon.

A bíróságoknak természetesen minden esetben mérlegelniük kell a fenyegetés tárgyát képező kijelentések komolyságát, a kijelentésekben foglalt hátrányok súlyosságát, illetőleg mindezen tényezők megfélemlítésre való objektív alkalmasságát.

18 Btk. 459. § (1) bek. 7. pont

Megjegyzendő, hogy „a Magyar Helsinki Bizottság 2007 és 2011 közötti bírósági szakba jutó ügyeket vizsgáló {...} kutatása alapján kimutatható azonban, hogy a kényszerítéses

alakzatot szinte soha nem állapítják meg. Annak ellenére nem vonják felelősségre az elkövetőket e fordulat alapján, hogy a kényszerítés alaptényállásához (Btk. 195. §) képest itt még jelentős érdeksérelem okozására sincs szükség a tényállás megvalósulásához.¹⁹

4. A közösség tagja elleni erőszak megvalósulási szakaszaival kapcsolatos bírósági döntések

A Székesfehérvári Városi Bíróság²⁰ négy vádlottat társtettesként, csoportosan elkövetett etnikai csoport tagja elleni erőszak büntetvényében mondta ki bűnösnek.

A történeti tényállás alapján a vádlottak a kiskorú sértettet cigány származása miatt fenyegették, üldözték, majd a sértett e cselekmények hatására kiugrott a mozgó vonatból. A vádlottak reakciója erre a következő volt: „a hülye cigány kiugrott.”

A Fejér Megyei Főügyészség fellebbezése ugyanezen bűncselekmény befejezett stádiumának megállapítására irányult, azon az alapon, hogy a vádlottak kijelentéseikkel, illetve a sértett üldözésével a bűncselekményt teljes egészében megvalósították. A fellebbezés külön kitért arra, hogy a vádlottak magatartása készítette a sértettet arra, hogy a vonaton, a bántalmazástól való félelmében végigfusson, majd a mozgó vonatból kiugorjon.

A Székesfehérvári Törvényszék²¹ a fentebb említett ítéletet részben megváltoztatta: a másodfokú bíróság minősítése szerint az etnikai csoport tagja elleni erőszak büntette nemcsak a tényleges erőszak alkalmazásával válik befejezetté, hanem már akkor is, ha a sértettet erőszakkal arra kényszerítik, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön.

Jelen esetben a vádlottak erőszakos fellépése kényszerítette arra a sértettet, hogy a vonaton végigfusson, sőt a további bántalmazástól való félelme miatt még a jelentős sebességgel mozgó szerelvényből le is ugrott.

A fenti másodfokú határozat indokolását látszik alátámasztani a Miskolci Járásbíróság²² ítélete is, amelynek történeti tényállását az alábbi ügy képezte: a Pszichiátriai Gondozási

¹⁹ JOVÁNOVICS: i. m. 75.

²⁰ 2. B. 222/2009. számú ítéletében

²¹ 1. Bf. 284/2011/8. sz. határozatával

²² 22. B.902/2014/13.

Központban élő vádlott egy romák lakta utcában helyezett el egy levelet, amelyben a nem dolgozó romákat fenyegette.

A bíróság a terheltet közösség tagja elleni erőszak büntettének kísérletében mondta ki bűnösnek, mivel a célzat (ld. tevés – nem tevés – tűrés) nem valósult meg a cselekmény következtében.

5. A passzív alanyok körülhatárolhatóságával kapcsolatos kérdések

Mint arra korábban utaltunk, az előző és a jelenlegi Btk. közötti alapvető eltérések abban mutatkoznak, hogy az 1978. évi IV. törvény a passzív alanyok körét – látszólag – „szűkebben” határozta meg, amennyiben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoportról vagy a lakosság egyes csoportjairól rendelkezett (174/B. §).

A jelenlegi törvény azonban a lakosság egyes (egyéb) csoportjainak körét – exemplifikatív jelleggel – fel is sorolja, hiszen külön nevesíti e körben a fogyatékossgot, a nemi identitást, illetőleg a szexuális irányultságot.

Bárd Petra véleménye szerint ez a megoldás felesleges, hiszen „a hatályos jogban nevesített védett tulajdonságok lefedik a ma Magyarországon valóban gyűlölet-bűncselekményt elszennvedők körét.”²³

E nézőponttal csak részben tudunk egyetérteni, hiszen a jogalkotónak e körben az is feladata, hogy iránymutatással szolgáljon a passzív alannyá válás értelmezésének kérdésében, mégpedig elsősorban a bíróságokra nézve. A lakosság egyéb csoportjainak meghatározása önmagában nem elég, hiszen – ilyen alapon – a pékek vagy a kutyatulajdonosok is élvezhetnék a jelen törvényi tényállás által biztosított büntetőjogi védelmet. Ez a nézőpont azonban – az eredeti jogalkotói szándékot is figyelembe véve – nyilvánvalóan nem tartható.

A szerző – a teljesség kedvéért – idézi az EBESZ Emberi Jogok és Demokratikus Szervezetek Intézménye azon álláspontját is, miszerint „a védett tulajdonságok kimerítő felsorolása” a helyes megoldás, amelynek további bővítéséért a mindenkori jogalkotót terheli felelősség.”²⁴

A védendő passzív alanyok körének egzakt taxációját magunk is eltúlzott megoldásnak véljük, hiszen időről-időre felveti a törvénytörvény módosításának szükségességét, felesleges

23 BÁRD: i. m. 32.

24 BÁRD: i. m. 32.

feladat elé állítva a jogalkotót. A védendő jogi tárgyak köre folyamatosan változhat, a jelleg célirányos meghatározása azonban elfogadhatónak és arányosnak tűnik a jelenlegi szabályozás alapján.²⁵ Természetesen jelenleg is számos jogértelmezési kérdést felvet az, hogy mely csoportokhoz való tartozás alapozza meg a tényállásszerűséget.

5.1. A passzív alannyá válás lehetősége sportegyesületek szurkolótáborához való tartozás esetében

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport álláspontja szerint pl. nem alkalmazható a Btk. 216. § a különböző fociszurkolói táborok közötti erőszakos cselekmények esetében, mert a valamely focicsapat iránti rajongás nem a személyiség lényegi vonása.

Az Orosházi Városi Bíróság 3. B. 29/2011/2. számú ítéletében ezzel szemben közösség tagja elleni erőszakot látott megállapíthatónak, amikor a vádlott az Orosháza FC-hez való tartozása miatt bántalmazta a sértettet. A megállapított tényállás alapján egyértelműnek vélte a bíróság, hogy a vádlott a sértettet a lakosság egyes csoportjához, vagyis az orosházi labdarúgócsapat szurkolóihoz tartozása miatt bántalmazta tettelegesen.

A Békés Megyei Bíróság 2. Bf. 231/2011/6. számú ítéletében annyiban egészítette ki az elsőfokú ítéletet, hogy „a Btk. 174/B. § (1) bekezdésében szabályozott törvényi tényállás több elkövetési magatartást tartalmaz”, így az 1. fordulatot (bántalmaz) valósította meg a vádlott.

5.2. A magyar nemzethez való tartozás relevanciája a bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából

E problémafelvetés kapcsán alapvető kérdés, hogy a közösség tagja elleni erőszaknak csak „kisebbségvédő” funkciója van-e, avagy a „többségnek minősülő sértetti kör” esetében is alkalmazható?

Mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy a kisebbség nem csak számszerűsítő kifejezés, hanem egyfajta hátrányos helyzetre, kiszolgáltatottságra, sebezhetőségre stb. való utalás.

²⁵ Bárd Petra véleménye szerint „a 2009-ig hatályos joganyag zárt listás felsorolásával vélhetően két ok miatt szakított a magyar jogalkotó. Egyrészt mivel a szexuális kisebbségek tagjaival szemben súlyos előítéleteket táplál a társadalom nagy része, a többségi elven működő törvényhozás nem volt képes a jogalkotói szándék-nak megfelelő megoldással a népszerűtlen kisebbségekre is kiterjeszteni a tényállás védelmi körét.” BÁRD: i. m. 32.

Ezek a körülmények pedig akkor is fennállhatnak, ha az elkövetési magatartást a passzív alannak a magyar nemzethez való tartozása miatt fejtik ki.²⁶

A másik – még a fenténél is logikusabb és egyszerűbb – magyarázat a Btk. 216. § normaszövegének grammatikai értelmezéséből következik, amely egyértelműen kimondja, hogy bármely nemzethez – így a magyar nemzethez – való tartozás miatti bántalmazás stb. is a tényállás alá vonható. Ezt alátámasztják az alábbi bírósági döntések is:

A Miskolci Járásbíróság 28. B. 869/2013/15. számú ítéletében a roma elkövető magyar sértett sérelmére elkövetett cselekményét közösség tagja elleni erőszak büntettének és testi sértés vétségének minősítette.

Az ítélet alapjául szolgáló tényállás szerint a vádlott megközelítette a gépkocsija mellett várakozó sértettet, azt szidalmazta, pofonvágtat, miközben ezt kiabálta a sértett felé: „Én cigány vagyok, te pedig magyar, és miattatok éheznek a gyermekeim. Nektek mindent szabad, nekünk meg cigányoknak semmit.”

Egy másik ügyben a Miskolci Törvényszék 4. Fk. 1188/2011/217. számú ítéletét a Debreceni Ítéltábla Fkf. I. 498/2013/13. számú ítéletével megváltoztatta.

A vádlottak által elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntettét azonban a fellebbviteli fórum is megvalósítottak tartotta, így e vonatkozásban a korábbi bírósági megállapításokat osztotta. A vádlottak „cselekményüket kifejezetten azért az ügy sértettjeivel szemben fejtették ki, mivel őket más – jelen esetben magyar – nemzetiségi csoporthoz sorolták.

Az ítéltábla egyetértett az elsőfokú bíróság érvelésével, miszerint „adott esetben az elviekben többségi társadalomhoz tartozó személyekből álló csoport tagjai is kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor büntetőjogi védelem illeti meg őket, amennyiben e csoporthoz tartozás vagy vélt tartozás miatt szenvednek sérelmet.”

A törvényi tényállással büntetőjogi védelmet élvező kör bővült, a jogalkotó egyértelművé tette, hogy a célja minden olyan közösség, csoportosulás tagjának a védelme, akit a csoporthoz tartozása vagy annak vélelmezése miatt bántanak, avagy erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítenek valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltűrésére. „Téves és szakszerűtlen {...} mindazon okfejtés, amely a sértetti kör leszűkítésére irányul.

26 A Kúria Bfv. II. 590/2012/18. számú ítélete egyébiránt kimondja, hogy „a bűncselekmény elkövetője testesként bárki lehet, akár olyan személy is, aki a passzív alannal, tehát a bántalmazott vagy kényszerített személlyel azonos csoporthoz tartozik, és részt vesz az elkövetési magatartás végrehajtásában társaival együtt, amikor tudja, hogy társai a más csoporthoz való tartozás miatt valósítják meg az elkövetési magatartást.”

Ez alapvetően ellentétes lenne a diszkrimináció-mentes együttélés oltalmának követelményével, különösen pedig az 1969. évi 8. számú törvényerejű rendelettel kihirdetett, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló, New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezményvel {...}” Amennyiben csak bizonyos közösség tagjai lehetnének sértettek, az megteremtené annak veszélyét, hogy valamely közösség a büntetőjogi oltalmat mások kárára a maga részére kisajátítsa. A konkrét esetben a vádlottak védekezése, miszerint félelemből követték el a bűncselekményt, semmivel nem támasztható alá. Sőt annak ellenére támadtak, hogy a helyszínen rendőr volt jelen. A súlyosabb következményeket pedig kizárólagosan a nagyobb létszámmal megjelenő kétszenléti rendőrség fellépése akadályozta meg.

5.3. Megilleti-e a büntetőjogi védelem a nem alkotmányos keretek között működő szervezetek tagjait?

A Miskolci Törvényszék 3. Bf. 2023/2012/51. számú ítéletében kimondta, hogy a „skinhead” eszmeiséget valló, az általános társadalmi, erkölcsi, jogi szabályokkal szembehelyezkedő, a törvényes kereteket túllépő, az alaptörvényben rögzített elveket megsértő eszmerendszerre szerveződött csoporthoz tartozó, annak ezen eszmeiségével nyilvánvalóan azonosuló tagjait nem illeti meg a fentebb elemzett bűncselekmények által biztosított jogi védelem.

Egy másik ügyben a Legfelsőbb Bíróság Bfv. III-87/2011/5. számú ítéletével megváltoztatta az Ózdi Városi Bíróság 3. B. 96/2010/4. számú ítéletét, és a közösség tagja elleni erőszak helyett garázdaság vétségének minősítette a két vádlott cselekményét.

A történeti tényállás szerint a két vádlott többször megütötte, megrúgta a sértettet, aki a Magyar Gárda tagja volt.

A Legfelsőbb Bíróság ítéletében az alábbiakat állapította meg: a vádlottak tevékenysége garázdaság, tekintettel arra, hogy a felosztatott Magyar Gárda volt tagja nem élvez fokozott büntetőjogi védelmet. Valamely egyesülethez, szervezethez tartozás kizárólag abban az esetben alapozhatja meg a fokozott büntetőjogi védelmet, ha a „csoport {...} az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva törvényes keretek között fejti ki tevékenységét.” A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembehelyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképp akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egy-egyének elve szenvedne súlyos sérelmet.

A Felosztatott Magyar Gárda Hagyományőrző és Kultúrális Egyesület egykori tagjainak bántalmazása természetesen büntetendő cselekedet, azonban nem közösség tagja elleni erőszak büntetnének, hanem garázdaság vétségének minősül.²⁷

Záró gondolatok

A közösség tagja elleni erőszak tényállástani szempontú (felül)vizsgálata folyamatosan indokolt lehet a jövőben. Úgy véljük, e bűncselekmény szabályozásának módszere különösen az ún. „migráns-bűnözés” során merülhet fel a későbbiekben újszerű problémaként.

Mindazonáltal, a normaszöveg módosítása – jelen állás szerint – indokolatlan volna, ráadásul az említett jelenségnek a bűnözési struktúrára gyakorolt (esetleges) hatásai is egyenlőre hipotéziseken, bizonytalan prekonceptiókon alapulnak.

Megjegyeznénk, hogy a köznyelv által „migránsnak” tekinthető személyek – mint adott etnikai csoport tagjai – ugyanúgy potenciális sértettjei, illetőleg elkövetői lehetnek a fentiekben tárgyalt bűncselekményeknek, primer közösségen belül és azon kívül egyaránt. Az alapvető problémát esetleg az okozhatja majd, hogy „a befogadó társadalom általában kevéssé ismeri e zárványtársadalmak működési mechanizmusait, például a bűnildőzés nem szerez tudomást a közösségen belüli bűnelkövetésről sem, azt a közösség igazságszolgáltatási és konfliktuskezelési rendszerei kezelik.”²⁸

E bűncselekmény feltárásával kapcsolatban – elkövetői oldalon – a nyomozati módszerekben is változásra lehet majd szükség, hiszen az említett személyi kör egy része – nagy valószínűséggel – semmilyen (a magyar hatóságok számára ismert) bűnügyi nyilvántartásban nem szerepel. Póczik szerint ennek egyik legjobb megoldási formája a biometrikus azonosítást szolgáló, valamint az etnikai profilalkotási módszerek fejlesztése lehet, ami már általános európai trendnek mondható.²⁹

A fentiek alapján leszögezhetjük, hogy a nemzetközi elvárások fokozottabb büntetőjogi védelmet igényelnek, különösen a rasszista indítekből eredő támadások esetében: „Ha a

27 A Legfelsőbb Bíróság a terhelteket öt-öt hónap, végrehajtásában egy-egy év próbaidőre felfüggesztett fogházbüntetésre ítélte. UTASI Judit: *A gyűlölet-bűncselekmények elemzése – esettanulmányok II.* Belügyi Szemle 60. évf. 2012/2. 25.

28 PÓCZIK Szilveszter: *Nemzetközi migráció, biztonságpolitika, biztonság.* http://idresearch.hu/userfiles/File/eia/II_06_poczik.pdf 125.

29 PÓCZIK Sz.: i. m. 126.

faji indokból elkövetett erőszakot és brutalitást a rasszista indítékkal nem rendelkező bűncselekményekkel azonos módon kezelnék, azzal szemet hunynánk az alapvető jogokra különösen káros cselekmények sajátos természete felett. Az alapvetően különböző helyzetek azonos módon kezelése indokolatlan bánásmódot jelenthet, amely összeegyeztethetetlen az Egyezmény 14. cikkével.”³⁰

Összességében úgy véljük, hogy a jelenlegi hazai szabályozás (Btk. 216. §) – a lényegét tekintve – megfelel a nemzetközi elvárásoknak:

- a) A jelenleg hatályos Btk. – szimbolikus jelleggel, „quasi” iránymutatásként szolgálva – külön nevesíti a szexuális irányultságot, a nemi identitást és a fogyatékoságot mint védendő faktorokat.
- b) Az (1) bekezdésben foglalt „garázda” jellegű magatartás esetében 1. a bírói gyakorlat már nem kívánja meg, hogy az elkövető konkrét passzív alannal szemben fejtse ki a kihívóan közösséggellenes magatartást (a cselekménynek elegendő általános jelleggel megvalósulnia) 2. a cselekmény nem csak személy, hanem dolog ellen is irányulhat (pl. kukák felrugdosása révén).
- c) Továbbra is a jogalkalmazó diszkrecionális jogkörébe tartozik a „lakosság egyéb csoportjai” körének meghatározása. Ezzel kapcsolatban igyekeztünk olyan eseti döntéseket bemutatni, amelyek iránymutatásul szolgálnak az elhatárolási szempontok tekintetében. Nyilvánvaló, hogy az általános társadalmi, erkölcsi, jogi szabályokkal szembehelyezkedő, a törvényes kereteket túllépő, az Alaptörvényben rögzített elveket megsértő eszmrendszerre szerveződött csoporthoz tartozó, annak ezen eszmeiségével nyilvánvalóan azonosuló tagját nem illeti meg speciális büntetőjogi védelem.
- d) A közösség tagja elleni erőszak büntette nemcsak a tényleges erőszak alkalmazásával válik befejezetté, hanem már akkor is befejezett, ha erőszakkal arra kényszerítik a sértettet, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön.
- e) A bűncselekmény tényállásai nem „kisebbségvédő” törvényi tényállások, a többséghez tartozó egyének is lehetnek gyűlölet-motiválta támadások sértettjei. A bűncselekmény védett jogi tárgya ugyanis a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek, amelynek az a funkciója, hogy senkit ne érhessen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik.

30 Secic kontra Horvátország (40116/02). In: ÁTOL D. – DOMBOS T. – JOVÁNOVICS E. – M. TÓTH B. – PAP A. – UDVARI M.: i. m. 81.

FEJES PÉTER¹

KÉTELYEK A BEFOLYÁSSAL ÜZÉRKEDŐ ÜGYFELÉNEK RENDSZERES BÜNTETHETŐSÉGÉT ILLETŐEN

Jelen írás elsősorban a befolyással üzérkedés azon esetével kíván foglalkozni, amikor nem létező ügyben történik az előnykérés, s ezen belül is kiváltképpen ekkor a befolyással üzérkedő ügyfelének aktív vesztegetőként vagy befolyás vásárlójaként büntetőjogi felelősségre (nem) vonhatóságával. A zárójelbe tett tagadószóval pedig már megelőlegezést nyert a végkövetkeztetés, amelynek levonásához a vesztegetés és befolyással üzérkedés, majd a befolyás vásárlása regulációjának sommás felrajzolásán, a jogalkalmazási és az ítélkezési praxisuk radikális exponálásán keresztül, jogirodalmukra némi kitekintés mellett és magvas analízisüket követően vezet az út.

A jogtörténet

I.) „A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről” megnevezést viselő 1878. évi V. törvénycikk (a továbbiakban: Csemegi Kódex) már büntette a „hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek” alatt (közhivatalnokok, bírók, vizsgáló bírók és esküdtszéki tagok vonatkozásában) az aktív és passzív hivatali megvesztegetést,² előbbi azzal a disztinkcióval, hogy csak akkor, ha a megvesztegető a megvesztegetendőt vagy megvesztegetettet hivatali köteletségének megszegésére csábítja vagy csábította, utóbbit akkor is, ha az nem a megvesztegetett hivatali köteletségének megszegését célozta.³

II.) Az 1942. évi X. törvénycikk az egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről – hatályon kívül helyezve a Csemegi Kódex 465–470. §-ait – megreformálta a korrupciós bűncselekményekre vonatkozó törvényi tényállásokat, köztük a vesztegetését⁴ – a vesztegetőt

1 Fejes Péter PhD fellebbviteli főügyészsi ügyész

2 465–470. §

3 Vö.: a törvénycikk 436., 437., 438., valamint 439. §-ához fűzött indokolás (Wolters Kluwer Jogtár: Corpus Juris Hungarici).

4 1–2. §

továbbra is csak a közhivatalnok kötelességszegésre sarkallása esetén szankcionálva – és önállóan a (passzív) befolyással üzérkedést.⁵

III.) Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (a továbbiakban: MNBtk.) még mindig a hivatali büntettek körébe sorolta a passzív hivatali vesztegetést (jogtalan előny követelése vagy elfogadása címmel),⁶ az aktív hivatali vesztegetést⁷ – alapesetben is csak akkor, ha az hivatali kötelesség megszegésére, hatáskör túllépésére vagy hivatali helyzettel összefüggő egyéb visszaélésre irányul, privilegizált esetként, ha az a hivatalos személy hivatali működését a közérdek kárára befolyásolhatja – és a (passzív) befolyással üzérkedést,⁸ megnevezésének 1972. január 1-jei hatállyal a hivatali bűncselekményeken belül hivatali befolyással üzérkedésre változtatása mellett,⁹ amikortól a Büntető Törvénykönyvet módosító és kiegészítő novella¹⁰ – a már a gazdálkodás rendjét sértő büntettek között eleve büntetni rendelt passzív gazdasági vesztegetésen¹¹ túl – az aktív gazdasági vesztegetést¹² és a (passzív) gazdasági befolyással üzérkedést¹³ is büntetendővé nyilvánította, immár a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények alatt.

IV.) A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) a közélet tisztasága elleni bűncselekmények közé helyezte az aktív¹⁴ és passzív hivatali vesztegetést¹⁵ – az aktív hivatali vesztegetésnél a korábbi alapesetet minősített esetté téve, alapesetként a közérdek kárára befolyásolhatóságot meghatározva –, átvette ide az aktív¹⁶ és passzív gazdasági vesztegetést,¹⁷ valamint visszaadta a (passzív) hivatali befolyással üzérkedésnek

5 5. §

6 149–150. §

7 151–152. §

8 153. §

9 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 39. §

10 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 55. § (2) bekezdés, 56. §

11 235. §

12 235. § (3) bekezdés

13 235/A. §

14 253. §

15 250. §

16 254. §

17 251–252. §

a korábbi megnevezését, a (jelző nélküli) befolyással üzerkedést,¹⁸ merthogy egy törvényi tényálláson belül szabályozta a (passzív) hivatali és gazdasági befolyással üzerkedést is. A régi Btk.-ba aztán a jogalkotó 2012. január 1-jei hatállyal¹⁹ beültette az aktív befolyással üzerkedést önállósult tényállásként számba vevő befolyás vásárlását.²⁰

V.) A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) a korrupciós bűncselekmények alatt a befolyással üzerkedést kettő szakaszra²¹ bontotta, aztán a törvényhozó 2015. július 1-jei hatállyal²² a (passzív) hivatali befolyással üzerkedést és a gazdasági befolyással üzerkedést ismét egy törvényi tényállásba²³ olvasztotta, a 299. § (1) bekezdésében az előny jelzőjeként a „jogtalan” szót rehabilitálta, a hivatali és a gazdasági befolyással üzerkedés alapesete vonatkozásában is a büntetés korlátlan enyhíthetőségét, illetve mellőzhetőségét meg bevezette.

2015. július 1-jei hatállyal²⁴ a(z aktív és passzív) vesztegetések²⁵ és a befolyás vásárlása²⁶ is átestek némi „ráncfelvarráson”.

A normaszövegek részletes ismertetése nélkül is leszögezhető – amit alant a variábilis törvényekhez képest konstans jogalkalmazási gyakorlat majd alátámaszt –, hogy a hivatali, majd a gazdasági vesztegetés és a befolyással üzerkedés törvényi tényállásai az idők folyamán intenzíven igen, de szubsztanciájukban nem változtak, a befolyással üzerkedő ügyfelek büntethetőségére – az aktív vesztegetés helyett (vagy mellett) – viszont a mindenkori büntető törvénykönyvben 2012. január 1-jével megjelent a befolyás vásárlása bűncselekmény.

18 256. §

19 2011. évi CL. törvény 12. §

20 256/A. §

21 299–300. §

22 2015. évi LXXVI. törvény 28. §

23 299. §

24 A novelláról még mint törvényjavaslatról ld. Hollán Miklós: *A korrupciós bűncselekmények szabályozási újdonságai – egy törvényjavaslat margójára*. MTA Law Working Papers 2015/16., <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp?page=2>

25 2015. évi LXXVI. törvény 36. §

26 2015. évi LXXVI. törvény 27. §, 36. §, 37. §

A jogalkalmazási gyakorlat

I.) Az MNBtk.-t illetően a – témánk szempontjából – releváns kérdéskörben a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Büntető és Katonai Kollégiuma az alábbi állásfoglalást adta ki:

BK 269.²⁷ szám²⁸ „Aki más személynek vagyoni vagy nem vagyoni előnyt ad avégett, hogy ügyének kedvező elintézése céljából azt az eljáró hivatalos személynek juttassa: hivatali vesztegetés (Btk. 151. §) miatt vonható felelősségre, abban az esetben is, ha az előny átvevője csupán állította, illetve csupán azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni, s így annak cselekménye ekként a Btk. 153. §-a (2) bekezdésének a) pontja²⁹ szerint minősülő hivatali befolyással üzérkedés büntettének minősül.

A Btk. 153. §-a meghatározza a hivatali befolyással üzérkedés büntettét és rendelkezik az elkövető büntetéséről. Ez azonban nem zárja ki a befolyással üzérkedő „ügyfelének” megbüntetését más bűncselekmény miatt, amennyiben cselekményével ennek fogalmi elemeit megvalósította.

A Btk. 153. §-a (2) bekezdésének a) pontja esetében a hivatali befolyással üzérkedő a cselekmény elkövetésekor azt állítja, vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni vagy előnyben részesíteni. Amikor a befolyással üzérkedő „ügyfeléről” tényként az állapítható meg: az előnyt avégett adta, hogy a befolyással üzérkedő megvesztegesse az ügyében eljáró hivatalos személyt: ez egyértelmű azzal, hogy a hivatalos személyt kötelességének megszegésére indítani törekedett. Ekként az a személy a Btk. 151. §-a alapján vonható rendszerint felelősségre míg a befolyással üzérkedő cselekménye a Btk. 153. §-a (2) bekezdésének a) pontja szerint minősül; amennyiben azonban a tényállásból ez a befolyással üzérkedő „ügyfelének” terhére meg nem állapítható, a hivatali vesztegetés miatt felelősségrevonásnak nincs helye.”

II.) A régi Btk. értelmezéséhez a Legfelsőbb Bíróság szintén kibocsátott büntető kollégiumi állásfoglalást:

27 A 488. sz. kollégiumi állásfoglalással módosított szöveg.

28 *Büntető elvi határozatok. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának a büntető jogalkalmazással kapcsolatos irányelvei, elvi döntései, kollégiumi állásfoglalásai és elvi jelentőségű határozatai.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973. 94.

29 Ha a befolyásolással üzérkedő a cselekmény elkövetésekor azt állította, vagy azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni vagy előnyben fog részesíteni.

BK 31. szám³⁰ „Aki más személynek vagyoni vagy nem vagyoni előnyt ad avégett, hogy ügyének kedvező elintézése céljából azt az eljáró hivatalos személynek juttassa: hivatali vesztegetés (Btk. 253. §) miatt vonható felelősségre, abban az esetben is, ha az előny átvevője csupán állította, illetve csupán azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni, s így annak cselekménye ekként a Btk. 256. §-a (2) bekezdésének a) pontja³¹ szerint hivatali befolyással üzérkedés büntettének minősül.

A Btk. 256. §-a meghatározza a befolyással üzérkedés bűncselekményét, és rendelkezik az elkövető büntetéséről. Ez azonban nem zárja ki a befolyással üzérkedő „ügyfelének” megbüntetését más bűncselekmény miatt, amennyiben cselekményével ennek fogalmi elemeit megvalósította.

A Btk. 256. §-a (2) bekezdésének a) pontja esetében a hivatali befolyással üzérkedő a cselekmény elkövetésekor azt állítja, vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni. Amikor a befolyással üzérkedő „ügyfeléről” tényként az állapítható meg: az előnyt avégett adta, hogy a befolyással üzérkedő megvesztegetse az ügyében eljáró hivatalos személyt: ez egyértelmű azzal, hogy a hivatalos személyt működésében, a közérdek kárára befolyásolni, illetőleg kötelességének megszegésére indítani törekedett. Ekként ez a személy a Btk. 253. §-a alapján vonható rendszerint felelősségre, míg a befolyással üzérkedő cselekménye a Btk. 256. §-a (2) bekezdésének a) pontja szerint minősül.”

A szövegezés könnyed egybevetése után látható, hogy a kettő kollégiumi állásfoglalás fél évszázadon keresztül,³² majd még tovább (l. a következő pontban) – az alapul fekvő törvényhelyek és törvényszövegek függvényében – ugyanazt az értelmezést adta.

III.) A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának BK 31. számú állásfoglalását is hatályon kívül helyezte az 5/2007. Büntető jogegységi határozat, majd a 13/2007. BK vélemény a hatályon kívül helyezett BK 31. számú állásfoglalást felülvizsgálta, és lényegében szó szerint fenntartotta.

A 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény szerint viszont a büntetőjogi tárgyú büntető kollégiumi véleményeknek a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény *hatályba lépésére figyelemmel* való felülvizsgálata során a Kúria Büntető Kollégiuma nem tartotta fenn a 13. számú büntető kollégiumi véleményt sem.

30 A Legfelsőbb Bíróság a Büntető Kollégium 2001. szeptember 10-én tartott ülésén nyilvánított véleménye alapján irányadónak tekintett, szükség szerint korszerűsített szövegezés.

31 Ha az elkövető azt állítja, vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt megveszteget.

32 A BK 269. a BH 1958. évi 6. számában jelent meg.

IV.) A Legfőbb Ügyészség illetékes főosztályai BF. 271/2016/15-I., KSB. 6519/2016/2. szám alatt a II–III. pontban adtak iránymutatást a nem létező ügyben, nem létező hivatalos személyre hivatkozással jogtalan előnyt kérő személy magatartásának megítélésével kapcsolatos jogértelmezési kérdésekkel összefüggésben.

Ennek idézendő lényege szerint egyrészt a nem létező ügyben vagy nem létező hivatalos személyre hivatkozással történő előnykérés befolyással ügérkedés büntetteként minősülhet; másrészt a nem létező ügyben vagy ténylegesen befolyásolt hivatalos személy hiányában is a jogtalan előnyt a hivatalos személy befolyásolása céljából, a hivatalos személy részére történő juttatás érdekében adó vagy ígérő személy cselekménye hivatali vesztegetésnek minősül. A cselekmény befolyás vásárlásaként pedig akkor minősül, ha az elkövető – ügyének kedvező elintézése érdekében – a jogtalan előnyt azért adja vagy ígéri a befolyással ügérkedő elkövetőnek, hogy az jogtalan előny ígérete vagy adása nélkül érvényesítse saját befolyását a hivatalos személynél.

Az ítélezési gyakorlat

A bírósági gyakorlat egységes abban, hogy a befolyással ügérkedés a csaláshoz képest speciális tényállás, ezért, ha az elkövető csupán állította, illetve csupán színlelte, hogy hivatalos személyt befolyásol, az alaki halmazat látszólagos, a cselekmény a közélet tisztasága elleni bűncselekménynek minősül;³³ és egységes volt abban, hogy az, aki másnak vagyoni vagy nem vagyoni előnyt ad vagy ígér azért, hogy ügyének kedvező elintézése céljából azt az eljáró hivatalos személynek juttassa: (aktív) hivatali vesztegetés miatt vonható felelősségre abban az esetben is, ha az előny átvevője csupán állította, illetve csupán azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni.

A csalás és a befolyással ügérkedés bűnhalmazata tehát látszólagos alaki halmazat és a specialitásra tekintettel a befolyással ügérkedést kell megállapítani (BJD 684., BJD 9772., BH1989. 388., BH1989. 431., BH1997. 569. III., BH2009. 346.); kivéve, ha a cselekményt csalásként minősítve az a befolyással ügérkedés minősített eseténél súlyosabb büntetéssel fenyegetett (BH2009. 346.); de a befolyással ügérkedés és a vesztegetés alaki halmazata is látszólagos, ha a két tényállás alapjául szolgáló magatartás azonos, ilyen esetekben azonban

33 Rabóczki Ede (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. Második kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 616/46 42. pótlás; Kónya István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. Harmadik kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016. 1148/1 3. pótlás

a konszumpció érvényesül, azaz a terhelt cselekménye – a befolyással üzérkedést elnyelő – vesztegetésnek minősül (BJD 9772.); míg ha a befolyással üzérkedő az általa kért vagy elfogadott anyagi előnyból az ügy intézőjét is részesíti, akkor a befolyással üzérkedés és a vesztegetés anyagi halmazatban áll (BH1989. 176.); ha pedig az ügyfél azért ad pénzbeli juttatást, hogy az előny elfogadója befolyása érvényesítése révén elintézzze az ügyét, akkor (aktív) hivatali vesztegetést valósít meg (BH1998. 320.); és a vesztegetést állítva elkövetett befolyással üzérkedés esetén a jogtalan előnyt adó személy nem sértett, ezért az előny összegére kártérítés címén polgári jogi igényt nem érvényesíthet (BH2009. 75.).

A hivatkozott eseti döntések történeti tényállásaiból túlnyomórészt kiolvasható, hogy az előny kérésére létező ügyekben került sor. Ugyanez-e a helyzet azonban, ha az előny kérése nem létező ügyben (akár létező, akár nem létező hivatalos személyre hivatkozással) történik, azaz a befolyással üzérkedő ügyfelének, az aktív vesztegetőnek nincs is olyan ügye, amelyre hivatkozva állítja valótlanul azt a tévedésbe ejtő, hogy hivatalos személyt megvesztegetéssel befolyásol, vagyis ez az állítás kizárólagosan a csalás ürügye, s a tévedésbe ejtettnek a tévedése nemcsak a befolyás meglétére, hanem az aktív vesztegetése vonatkozásában a hatósági ügy meglétére is vonatkozik?

A Kúria közzétett eseti döntése szerint nem hivatali vesztegetést vagy hivatali visszaélést, hanem csalást valósít meg az a rutinellenőrzési munkakört betöltő adóhatósági munkatárs, aki a hivatalosság látszatát keltve az általa kiszemelt vállalkozónak a valóságtól eltérően azt állítja, hogy ellene a tervek szerint belátható időn belül vagyonosodási vizsgálatot fognak lefolytatni, és e vizsgálat elhárítása fejében tőle anyagi ellenszolgáltatást kér és vesz fel jogtalanul (BH2014. 100. I.).

„Az irányadó tényállás szerint az I. és a II. r. terheltek a fiktív idézésekkel – melynek során adóellenőri és ily módon hivatalos személyük mibenlétét használták fel – jogtalan haszon-szerzés végett tévedésbe ejtették a sértetteket. Függetlenül attól, hogy tényleges adóeljárás a sértettekkel szemben nem indult, az I. r. és a II. r. terheltek, mint hivatalos személyek hivatalos eljárását színlelve jártak el és kértek különböző pénzüsszegeket annak érdekében, hogy a valójában meg sem indult, sőt nem is tervezett adóvizsgálati eljárásokat ne indítsák meg, illetve azt a sértettek számára kedvező módon zárják le. Ennek alapján a 1978. évi IV. törvény 225. §-ába ütköző hivatali visszaélés büntettének a törvényi tényállási elemei megvalósultak.

A terheltek cselekménye azért nem minősül vesztegetés büntettének, mert a valóságban nem volt tényleges adóeljárás, következésképpen hiányzik a vesztegetés büntettének azon tényállási eleme, hogy a hivatalos személy működésével kapcsolatban kéri a jogtalan előnyt.

...

A Kúria osztotta a Legfőbb Ügyészség álláspontját abban, hogy tényleges adóeljárás hiányában a cselekmény azért nem minősül vesztegetésnek, mert hiányzik a vesztegetés büntettének megállapíthatóságához megkívánt elem, nevezetesen az, hogy a hivatalos személy működésével kapcsolatban kéri a jogtalan előnyt.

A Legfelsőbb Bíróság Bfv. I. 49/2009/9. számú határozatában kifejtette, hogy a hivatali visszaélés a csalástól eltérően nem tartalmazza a tévedésbe ejtést mint tényállási elemet, és a kárt mint eredményt sem, ezért nem lehet a csaláshoz képest speciális törvényi tényállásként értékelni.

A jelen ügyben a terheltek hivatali bűncselekménye a közokirat-hamisítás minősített esete-ként nyert értékelést, ugyanakkor a terheltek maradéktalanul megvalósították a vagyon elleni bűncselekmény (csalás) tényállási elemeit is: a jogtalan haszonszerzési célzatot, a tévedésbe ejtést és a károkozást, amit az előzetes megállapodáson alapuló szervezettség (bűnszövetség) és a rendszeres haszonszerzési célzat (üzletszerűség) minősít (1978. évi IV. tv. 137. § 7. és 9. pont). A hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntette és a csalás büntette valóságos heterogén anyagi halmazatot képez.”³⁴

Ebből a felülvizsgálati ügyben meghozott határozatból (is) tehát az (is) következik, hogy az előnyt adók terhére egy nem létező ügyben, tényleges hivatalos személy és annak tényleges működése hiányában az aktív vesztegetés nem róható. Az előnyt kérők cselekménye pedig egy nem létező ügyben nem befolyással üzérkedésnek, hanem csalás büntettének minősül.³⁵

Mindezek természetesen értelemszerűen nemcsak a hivatali befolyással üzérkedés és a hivatali vesztegetés, hanem a gazdasági befolyással üzérkedés és a gazdasági vesztegetés relációjában is irányadók; létező ügyben részben a befolyás vásárlása büntetendővé nyilvánításáig, nem létező ügyben a befolyás vásárlásának törvényi tényállása meglététől függetlenül.

A jogirodalom

A befolyás vásárlása önállósult törvényi tényállás³⁶ megjelenéséig a jogirodalom jelentősebb

³⁴ Az eseti döntés indokolásának részei

³⁵ Vö.: Legfőbb Ügyészség Büntetőbírói Ügyek Főosztálya BF.1464/2014/1-II. szám

³⁶ L. pl. HOLLÁN Miklós: *A befolyás vásárlásának büntetendőségéről*. Jogelméleti Szemle 2012/3., http://jesz.ajk.elte.hu/2012_3.html

része osztotta, hivatkozta a BK 31.-et,³⁷ az ügyfelet aktív hivatali vesztegetés miatt büntethetőnek tartotta akkor is, ha a befolyással üzérkedő részéről az egész ügylet egy szélhámosság;³⁸ kisebb része szerint „Az ügyfél cselekménye sem felbujtásnak, sem bűnsegélynek nem minősül. ... a befolyás színlelt érvényesítése esetében az ügyfél a »kvázi csalás« sértettje.

A befolyással üzérkedésnek – ellentétben a vesztegetéssel – a törvényben nincs aktív változata.

Az *a contrario* értelmezésből következően, ha a törvényhozó – vesztegetéshez hasonlóan – a befolyással üzérkedés esetében is büntetni kívánná az aktív változatot, erre tényállást alkotott volna.”;³⁹ míg volt olyan álláspont is, amely szerint „... az ügyfél a passzív befolyással üzérkedés részeseként tartozzon büntetőjogi felelősséggel”⁴⁰

Elkövető vagy sértett

A színlelt befolyásolás érvényesítése végett előnyt kérő célja az előny, az ő szempontjából a haszon megszerzése. A tévedésbe ejtés tartalmának, a jogtalan haszonszerzés ürügyének a kockázatát – adott esetben a súlyosabb minősítést is – a terhelt visel(het)i, cselekménye minősítésénél uralkodhat a specialitás elve: létező ügyben, akár létező, akár nem létező személyre hivatkozás mellett.

Ha az előnyt kérő cselekményének minősítésénél a specialitás elve alapján a csaláshoz képest a befolyással üzérkedés érvényesül, már létező ügyben is felmerül, hogy a másik oldalon az előnyt kérésre adó vagy ígérő, az ügyfél ténylegesen az ezen az oldalon uralkodó specialitás elvének az áldozata, mert ha nem a specialitás elve érvényesülne, hanem mindig a konszumpció elve – s nem csak akkor, ha a cselekményt csalásként minősítve az a befolyással üzérkedés minősített eseténél súlyosabb büntetéssel fenyegetett (BH2009. 346.) –,

37 Pl. BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog. Különös Rész*. Ötödik, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2005. 319.

38 Bócz Endre: Korruptió bűncselekmények a magyar büntetőjogban. In: Kránitz Mariann (szerk.): *Korruptió Magyarországon I*. Transparency International Magyarországi Tagozata Egyesület, Budapest, 2000. 123.

39 Nagy Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*. HVG-ORAC, Budapest, 2009. 378.

40 HOLLÁN Miklós: A befolyással üzérkedő ügyfelének büntetendőségéről. In: Rácz Lajos (szerk.): *Magister scientiae et reipublicae. Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor tiszteletére 70. születésnapja alkalmából*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2011. 50.

akkor az előnyt kérő eme ürügy esetén is csalásért lenne felelősségre vonható, amiből egyenesen következik, hogy az előnyt adó vagy ígérő nem lehet aktív vesztegető, hanem csak a csalás sértettje.

Az aktív vesztegetés elkövetői vagy a csalás sértetti jogállása között viszont fel sem mérülhet a specialitás vagy a konzumpció.

Nem létező ügyben a színlelt befolyásolás érvényesítőjének célja nem is lehet más, mint tévedésbe ejtés jogtalan haszonszerzés végett.

Nem létező ügyben – véleményem szerint – a megtévesztett személy a csalás sértettje, de ha még a jogtalanság talaján is mozogna, akkor is tévedésben van, mert nincs ügye, így nem is tud vesztegetni vagy befolyást vásárolni. A tévedés pedig a Btk. 20. §-ában⁴¹ meghatározott büntethetőséget kizáró ok.

A tévedés a befolyással üzérkedő ügyfele szempontjából tehát úgy néz ki, hogy:

- 1.) Tévedésben van az ügyfél, hogy egyáltalán van (elintézendő) ügye.
- 2.) Tévedésben van az ügyfél mint aktív vesztegető vagy mint befolyást vásárló, hogy a befolyással üzérkedőn keresztül hivatalos személyt veszteget, vagy a befolyással üzérkedőtől befolyást vásárol.

Ha nem létező ügyben a megtévesztett személyt büntetjük, akkor nem tényleges aktív vesztegetésért, nem tényleges befolyás vásárlásáért, hanem arra való hajlamáért tesszük ezt.

Az MNBtk.-ban a csalás minősített esetei között egyébiránt ismert volt a hivatalos jelleg felhasználásával, avagy hatósági megbízatás vagy jelleg színlelésével elkövetés⁴² is.

Példának okáért, ha a tévedésbe ejtés tartalma, a jogtalan haszonszerzés ürügye – s nem a meghatározott összeghez jutás valós indoka – az, hogy a megtévesztőnek kábítószerre kell a pénz, akkor is büntetjük anyagi eszközök szolgáltatásával elkövetett kábítószer birtoklás⁴³ miatt a megtévesztettet?

Ez esetben ugyanis nincs kábítószer-birtoklás(ra szándék), s így nincs is minek az elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltatni. Ha nincs tettesi alapcselekmény, akkor nincs járulékos bűnszegély. Tettes(ség) nélkül nincs részes(ség), még ha az anyagi eszközök szolgáltatása delictum sui generis is.

41 20. § (1) bekezdés: Nem büntethető az elkövető olyan tény miatt, amelyről az elkövetéskor nem tudott.

42 296. § (2) bekezdés *b*) pont

43 178. § (3) bekezdés

Az aktív hivatali vesztegetés és a befolyás vásárlása viszonya

A befolyás vásárlását önállósult tényállásként a régi Btk.-ba beiktató novella⁴⁴ indokolása⁴⁵ szerint az Európa Tanács Korrupció elleni Államok Csoportja (a továbbiakban: GRECO) a III. körös országértékelés során hiányolta a külön rendelkezést az aktív befolyással üzérkedésre vonatkozóan, s nem elégítette ki az a magyar válasz, hogy az aktív befolyással üzérkedés bűncselekményét teljes mértékben lefedik a hivatalos személyek aktív vesztegetésére vonatkozó rendelkezések, mivel saját álláspontja szerint a hazai és nemzetközi hivatalos személyek aktív vesztegetésére vonatkozó törvényi tényállások nem vonatkoznak az aktív befolyással üzérkedés minden formájára.

Ezért kellett megteremteni az Európa Tanács Korrupció elleni Büntetőjogi Egyezménynek,⁴⁶ illetve a GRECO ajánlásának megfelelően „befolyás vásárlása” alcímmel az aktív (hivatali és gazdasági) befolyással üzérkedés egyértelmű büntethetőségét.

A törvényhozó akaratának történeti értelmezése nyilvánvaló, a passzív befolyással üzérkedő ügyfele ne aktív vesztegetés, hanem helyette új, önálló törvényi tényállás alapján befolyás vásárlása miatt legyen büntethető.

Az eddigiek alapján evidens, hogy a befolyás vásárlása törvényi tényállás megalkotásáig az aktív befolyással üzérkedő, tehát az, aki olyannak ad vagy ígér vagyoni vagy nem vagyoni előnyt ügyének kedvező elintézése céljából, aki csupán állította, színlelte, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni, tehát a passzív befolyással üzérkedőnek, a hivatali vesztegetés miatt volt felelősségre vonható. A hivatali vesztegetés alapesete akkor is, most is három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A szintén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (hivatali) befolyás vásárlása nem tartalmaz minősített esetet, míg az aktív hivatali vesztegetés egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő minősített esete a (hivatali) köteletség megszegésére irányuló előny adása, amely tulajdonképpen a passzív befolyással üzérkedés azon minősített esetének felel meg, amely azt rendeli súlyosabban büntetni, amikor az elkövető azt állítja, hogy hivatalos személyt meg is veszteget.

44 2011. évi CL. törvény

45 Részletes indokolás a 12. §-hoz

46 A Strasbourgban, 1999. január 27-én kelt Korrupcióról szóló Büntetőjogi Egyezmény. Kihirdette a 2002. évi XLIX. törvény

Ezért – véleményem szerint – a hivatali befolyás vásárlása csak az aktív hivatali vesztegetés alapesetéhez képest speciális tényállás, a minősített esetéhez képest nem.⁴⁷

De ha a befolyással üzérkedő ügyfelének nincs is ügye, tehát a befolyással üzérkedő az ügyfelét nem létező ügy(é)ben téveszti meg, azaz maga az is valótlan állítás, hogy az ügyfelnek van ügye, akkor az ügyfél nemcsak abban van tévedésben, hogy hivatalos személyt veszteget, hanem abban is, hogy van hatósági ügye. Ilyenkor a bűncselekmény kitalálójának, kezdeményezőjének, szervezőjének nem a jogtalan előny, hanem a jogtalan haszon-szerzés célja, s annak csak ürügye a nem létező ügyben nem létező vagy létező hivatalos személy befolyásolása.

Véggkövetkeztetés

Mindig lényegi kérdés, hogy a befolyással üzérkedő részéről maga az is valótlan állítás-e, hogy folyik, folyhat az ügyfél ellen hatósági eljárás, vagy ez valós tény és csak az valótlan állítás, hogy ennek a valós eljárásnak az eredményét a befolyással üzérkedő tudná befolyásolni.

Az első esetben ugyanis a pénzt kérő ténylegesen a csalás elkövetője, a pénzt adó pedig a csalás sértettje, még a második esetben a pénzt kérő a befolyással üzérkedés elkövetője, a pénzt adó befolyásvásárló vagy aktív vesztegető.

A pénzt adó ügyfél egy nem létező ügyben nem lehet befolyásvásárló vagy aktív vesztegető, mert nemcsak a befolyás meglétében és érvényesítésében, hanem abban (is) tévedésben lévő, hogy van olyan ügye, amiben a befolyásolást igénybe venné.

Egy nem létező ügyben, tényleges hivatalos személy és annak tényleges működése hiányában a befolyással üzérkedő ügyfelének terhére a befolyás vásárlása vagy az aktív vesztegetés nem róható, és mindez egyben azt is jelenti, hogy az előnyt kérő cselekménye nem befolyással üzérkedésnek, hanem csalás büntetettének minősül (értelemszerűen pl. BJD 7594.). A hivatali vagy hatósági jelleg színlelésével elkövetés pedig súlyosító körülmény, ám a törvényhozó akár újból megfontolás tárgyává tehetné minősítő körülményként törtenő visszahozatalát is.

Mindezek *mutatis mutandis* vonatkoznak a gazdasági befolyással üzérkedésre, a gazdasági vesztegetésre és a gazdasági befolyás vásárlására is.

47 Vö.: Hollán: i. m. (35. jegyzet) IV.3. pont utolsó előtti bekezdés

VÓKÓ GYÖRGY¹

BESZÁMOLÓ AZ OKRI TUDOMÁNYOS TANÁCSA ÜLÉSÉRŐL

(2017. február 28.)

Az OKRI Tudományos Tanácsa ülésének elnöke *Dr. Vókó György*, az OKRI igazgatója volt.

Az ülésen továbbá részt vettek:

- Dr. Polt Péter legfőbb ügyész,
- Dr. Belovics Ervin legfőbb ügyész-helyettes,
- Dr. Szecskó József helyettes államtitkár (Igazságügyi Minisztérium),
- Dr. Harsányi Zsolt főosztályvezető (Belügyminisztérium),
- Dr. Szelei Pál r. ezredes, rendőrségi főtanácsos, főosztályvezető (ORFK),
- Dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, főosztályvezető (BVOP),
- Diószegi Judit őrnagy (Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács),
- Dr. habil. Boda József nb. vezérőrnagy, dékán (NKE, Rendészettudományi Kar),
- Prof. em. Dr. Erdei Árpád egyetemi oktató (ELTE ÁJK, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék),
- Prof. Dr. Lévay Miklós tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE ÁJK, Kriminológia Tanszék),
- Prof. Dr. Farkas Ákos intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár (Miskolci Egyetem ÁJK, Bűnügyi Tudományok Intézete),
- Dr. habil. Kereszty Éva tanszékvezető egyetemi docens, intézetigazgató (Szegedi Tudományegyetem, Igazságügyi Szakértői Intézet),
- Csáki Ildikó osztályvezető (IM Igazságügyi Módszertani Irányításért felelős Államtitkárság),
- Dr. Hideg Darinka áldozatsegítő szakreferens (IM Áldozatsegítési Osztály),
- Dr. Kovács Tamás ny. legfőbb ügyész (OKRI),
- Dr. Virág György igazgató-helyettes (OKRI),
- Dr. Barabás Tünde osztályvezető (OKRI),
- Dr. Nagy László Tibor osztályvezető (OKRI),
- Dr. Mészáros Ádám osztályvezető-helyettes (OKRI),
- Dr. Sárík Eszter tudományos munkatárs – jegyzőkönyvvezető (OKRI),
- Dr. Kármán Gabriella tudományos munkatárs – előadó (OKRI).

¹ Prof. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

A TT ülésen három napirendi pont megvitatására került sor:

- Beszámoló az Intézet 2016. évi tevékenységéről;
- Beszámoló „A szakértői bizonyítás jogi és szervezeti kérdései, mint a szakvélemény megalapozottságának biztosítékai” tárgyában folytatott kutatás eredményeiről;
- Az OKRI 2017. évi munkaterve.

Az ülést Vókó György, az OKRI igazgatója nyitotta meg, és a köszöntések után, az első napirendi pontnak megfelelően, beszámolt az OKRI 2016. évi tevékenységéről.

Az igazgató elmondta, hogy az OKRI munkája nagyon fontos, foglalkozik mind a bűnelkövetés elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Előadta továbbá – az írásbeli beszámoló kiegészítéseként –, hogy a vállalt feladatokat teljesítették. Az írásbeli beszámoló jól tükrözi az elvégzett feladatokat és a bekövetkezett kedvező változásokat is, amelyhez a Legfőbb Ügyészség, a legfőbb ügyész biztosította a feltételeket.

Egyértelmű volt, hogy az intézeti munka iránt megnőtt az érdeklődés, ami korántsem csak a sajtó érdeklődését jelenti, hanem a szorosan értelmezett szakmát is.

Megindult a közeledés a gyakorlat felé, amelyet jól illusztrál az a tény, hogy az ügyészség, az IM és az NBT is kezdeményezett az OKRI-nál kutatásokat, amelyek összesen a teljesített feladatok 30%-át tették ki. Ha ehhez hozzáadjuk az év közben érkezett feladatokat, akkor ez az arány ennél is nagyobb.

A nemzetközi vonatkozású feladatokat döntően a Büntető Jogtudományok Osztálya teljesítette, a feladatokat naprakészen és alaposan látta el.

A 2016-os évben az OKRI-nak az egyetemekkel és az MTA-val az együttműködése élő volt. A kutatási anyagok archiválása lehetővé tette és teszi most már az anyagokhoz való hozzájutást egyetemi hallgatók, doktoranduszok részére is, így az OKRI hozzájárul az egyetemek munkájához. Megtörtént a könyvtári anyagok frissítése, amely tudományos szempontból szintén előremutató.

Már érezhető egyebekben az egyéni követelményrendszer kritériumainak meghatározása, minthogy a kutatók teljesítménye egyre javul. Az elmúlt évben három disszertáció készült el, amelyből egyben sor került a sikeres munkahelyi vitára is.

A szigorú értelemben vett szakmai, tudományos munkán túl adminisztratív, technikai szempontból szükséges jogszabályi feladatoknak is maradéktalanul eleget tett az OKRI.

A kutatóknak összesen 123 publikációja jelent meg 2016-ban, ezek közül 15 angol nyelven.

Különböző konferenciakötetekben is aktívan részt vettek a kutatók, 107 előadást tartottak, 29 esetben idegen nyelven, ebből 20 hangzott el külföldön.

A külföldi kapcsolatok közül kiemelkedik a freiburgi Max Planck intézettel való tradicionálisan jó együttműködés, ahol ösztöndíjasként is megjelentek több ízben az OKRI kutatói.

A Max Planck Institute égisze alatt működő Balkan Criminology munkájában is részt vesz az OKRI, és kapcsolat alakult ki a Pekingi Központi, illetve a Shanghai Egyetemmel is.

A Margin nemzetközi pályázatban az OKRI szintén vezető szerepet tölt be, amelyet igazol a hamarosan megrendezésre kerülő budapesti konferencia. Ennek kapcsán az OKRI igazgatója megköszönte dr. Felkai Lászlónak, a BM Tudományos Tanács elnökének a közreműködését, aki a vizsgálat praktikus részében azonnali segítséget nyújtott.

Az OKRI aktív közreműködő volt az ISRD-3 (International Self Reported Delinquency) című nemzetközi összehasonlító elemzésben is. Az Intézet az Ügyészek Tudományos és Szakmai Konferenciáján is részt vett.

Az OKRI igazgatója kiemelte, hogy az intézet égisze alatt működik az ügyészség hivatalos szakmai-tudományos elektronikus folyóirata, az Ügyészségi Szemle.

Vókó György ezt követően kiemelte azokat, akik az elmúlt év folyamán kitüntetésben részesültek, majd kitért az intézetben folytatott kutatásokra.²

Gyakorlati szempontból nagyon sok hasznos kutatás volt: így többek között a sértetté válás problémakörét illetően az OKRI támpontokat tudott nyújtani a bűnmegelőzési programok számára.

Az empirikus vizsgálatokban több mint 1000 ügyet dolgoztak fel a kutatók 2016-ban, amely csak az ügyészség segítségével történhetett meg. Kutatások folytak az alábbi témakörökben:

- emberölések,
- kábítószerpiaci és -fogyasztási szokások,
- az oktatás szerepe a bűnmegelőzésben,
- a bizonyítás kérdései,
- a migráció problémái,
- az áldozattá válás a kriminológiában,
- a statisztika és valóság
- az erőszakos szexuális bűnelkövetés,

2 A kutatások részletes ismertetését lásd a Hírek rovatban!

- a kiberbűnözés, a kifosztás elemzése,
- az állatvédelem kérdései, illetőleg,
- a TÉSZ tárgyában végzett kutatások,
- az iszlamista harcosok témája,
- magánindítvány stb.

Az ügyészségi javaslatra született kutatások is egyre nagyobb számban jelennek meg - mondta *Vókó György*. Kitért továbbá arra is, hogy érdeklődést mutatott az intézettel való együttműködés iránt az IM, a BVOP, az OBH, a Kúria elnöke, a BM tudományos tanácsa és az MTA Jogtudományi Intézete.

Kiemelkedő jelentőségű volt az intézet Tudományos Műhelyként történő elismerése, amely az MTA Bv. Jogi Albizottságának elismerésében öltött testet. 2016. november 21-én, a Tudomány Napján a Bv. Jogi Albizottság által szervezett konferencián a Magyar Tudományos Akadémián Dr. Polt Péter legfőbb ügyész úr tartott kiemelkedően sikeres előadást.

A 2016-os év összességében külső formájában is előrevivő és eredményes év volt. Az Intézet az elmúlt évi teljesítményével is hozzájárult ahhoz, hogy méltó legyen az elismerésre, itthon és külföldön; színvonalasan megállta a helyét.

Az OKRI igazgatójának beszámolója után *Jakab András* és *Korinek László* írásban eljuttatott elismerést tartalmazó hozzászólásának ismertetése következett.

Jakab András (MTA, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet igazgató, az MTA Doktora) szerint „... az elért eredmények hatékonyan segíthetik a jogalkotást és a jogalkalmazást, illetve értékes hozzájárulást képeznek a hazai és külföldi tudományos élet működéséhez. A kutatási beszámolóban szereplő témák egyaránt kapcsolódnak a hazai kriminológiai kutatások legjobb hagyományaihoz, hazai büntetőjogunk szakmai és közérdeklődésre is számot tartó kérdéseire, illetve globalizálódó világunk kihívásaihoz.”

Korinek László (Prof. em. akadémikus, egyetemi tanár) szintén jónak tartotta a teljesítményértékelést és a feladattarvet.

Polt Péter legfőbb ügyész hozzászólásában elmondta, hogy amióta legfőbb ügyész, azóta mindegyik ülésen itt volt. Az OKRI ugyanis komoly hozzájárulást jelent a tudományos élethez. Néhány éve kezdődött a gyakorlat és az elmélet közelítése, ezért történt az, hogy egyre több konkrét kérdésben kérte ki az OKRI véleményét a Legfőbb Ügyészség.

Ez sikeres kezdeményezés volt, és nemcsak színvonalas tudományos teljesítményeket produkált, hanem így a jogalkalmazás is fejlődött. A megfelelő egyensúlyt megtalálva, ezt a tendenciát folytatni kell.

Polt Péter szerint az elmúlt években egy egyenes ívű fejlődés mutatkozik az OKRI tevékenységében. Az Ügyészségi Szemle megjelenését, mely értékes, tudományos folyóirat, szintén nagyon fontosnak tartja. És ez nemcsak az ügyészség, hanem az OKRI tudományos teljesítményét is igazolja. Köszönetet mondott ezért a szerkesztőknek és a szerzőknek is.

Ezt követően kitért arra a meghatározó szerepre, amit az OKRI a kutatásban és a képzésben betölt. Az oktatásban számos munkatárs részt vesz, ezt is üdvözlendőnek tartja a legfőbb ügyész. Az ügyészképzésben az OKRI részvételét azonban még erősíteni kell. Jelen vannak ugyan a munkatársak, de nem azzal a súllyal, ahogy szükséges lenne.

Sok színvonalas tanulmány született, de a módszertannak azért döntő jelentősége van. Angyal Pált idézte ennek illusztrálására.

Azt kell tehát mindig szem előtt tartani, hogy mi a célja egy tudományos tevékenységnek, melyek a tudományos kutatás keretei, és azt is, hová tartunk. Az OKRI munkája nagyban emeli az ügyészség megítélését.

Lévay Miklós tanszékvezető egyetemi tanár hozzászólásában elmondta: „mint azt a jelenlévők tudják, 2016-ban megjelent a Kriminológia Tankönyv III. része, Bűncselekmény és bűnelkövetői címmel. A tankönyv szerkesztése során kiderült, hogy számos témában sok külföldi kutatást tudtak hivatkozni a szerzők, de kevés magyar kriminológiai kutatási eredményt tudtak bemutatni.

Az empirikus kutatások záloga az OKRI-ban van. Annyit kívánok ezzel érzékelteni, hogy az OKRI nélkülözhetetlen az empirikus kutatásokban, erre nagyon nagy szükség van. A magyar jogintézményekre vonatkozó elemzést csak az OKRI tudja elvégezni, az egyetemeknek erre – láthatóan – nincsen sem kapacitása, sem infrastruktúrája.

Egyszersmind jelezném, hogy sajnos távoznom kell, de a 2016-os beszámolót és 2017-es tervet is elfogadom.”

Kereszty Éva tanszékvezető, az Ig. Orvostani Intézet vezetője szerint „tettünk kísérletet, hogy legyen együttműködés a tudományos műhelyek, egyetemek és a mi intézetünk között is. Például az ELTE-vel már volt gyakorlati együttműködés. Hogy a saját területünk-ről mondjak példát, több száz dizájner drog elemzését végezzük, amely alapján kiderül, hogy új tendenciák is vannak. Ezt a tudást az Orvostani Intézet és pl. az OKRI is tudná kamatoztatni. Egy másik kriminológiai vetületet kiemelve, állatorvos szakértő ismerősök

is említették, hogy nagyon szívesen leülnének a jogászokkal tudásuk összeadása végett. Már meglévő anyagokat, folyamatban lévő kutatások eredményeit is meg tudnánk osztani. És nagyon szívesen vendégül is látnék kutatókat. Kölcsönös együttműködés lehetne a cél hosszútávon. Mindkét terület érdeke. A Pécsi Egyetem is ugyanígy áll hozzá.”

Szecsó József helyettes államtitkár hangsúlyozta, hogy az Igazságügyi Minisztérium részéről köszönettel vették a meghívást, és a beszámoló szóbeli kiegészítéséhez a következőket fűzte: „Jó kapcsolat alakult ki az IM-mel a TÉSZ-es kutatás kapcsán. Értékes és hasznos megállapítások születtek. Értékes információk kerültek napvilágra a TÉSZ-es ítéletek büncselekményi háttéréről (ezek döntően emberölési ügyek stb.), hasznos jogszabály-értelmezési kérdések is felszínre jöttek, illetőleg fontos, kapcsolódó kérdésként a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményéről is információkat nyertünk. Dilemmaként merült fel az ítéletek alapján, hogy a társadalmi érdek vagy az elkövető reintegrációja legyen a hangsúlyosabb. Örömet fejezem ki az együttműködés eredményességét illetően.”

Ezt követően *Vókó György* megköszönte az észrevételeket, majd a 2016. évi beszámoló jelentést mindenki elfogadta.

Vókó György ezt követően felkérte a második napirendi pont előadóját, Kármán Gabriellát, hogy tartsa meg kutatási beszámolóját.³

Kármán Gabriella alapkérdésként a szakértői vélemények hiteltérdemlőségét említette, majd kitért a forenzikus tudományok nemzetközi megítélésére, továbbá a szakvélemény hiteltérdemlőségét befolyásoló szervezeti és jogi keretekre.

Majd a szakértő igénybevételéről beszélt, és említést tett a magánszakértői véleményről, a szakértői szervezetrendszeréről, továbbá a szakértővé válás feltételeiről.

A beszámoló részét képezte a szakértői tevékenység minőségbiztosításának rendszere és a szakértői tevékenység. Kármán Gabriella előadásában felhívta a hallgatóság figyelmét a szakértői vélemény megalapozottságának szakmai feltételeire is.

Beszámolójának végén pedig a szakértői módszerről beszélt. Előadását a szakértői vélemény értékelésének szempontjaival zárta.

Az előadást követően *Szecsó József* elmondta: jogalkalmazóként és a törvény előkészítésében is résztvevőként lényeges kérdésnek tartja, hogy a mostani megfogalmazás milyen

3 Kármán Gabriella előadásának szerkesztett változata az Ügyészségi Szemle 2017. 2. számában megjelenik.

pozícióba helyezi a szakértőt, de úgy ítéli meg, hogy a törvény jelen megfogalmazása nem predesztinálja a szakértőt döntésre. Inkább annak adott hangot, hogy a nem kellően alátámasztott szakvélemény miatt ne húzódjon el egy eljárás.

A jogalkotónak nem az volt a szándéka, hogy a ténybíró szerepébe helyezze a szakértőt: a hatósági ügyben a hatóság, bírósági ügyben a bíróság dönt, ez nem kérdés. Meg kell tudni, hogy mi a szakkérdés, és hogy a szakértő tudjon jól válaszolni: közös felelősség van, amely a szakértőt és a bírót is terheli.

A minőségbiztosítás kérdése fontos része a kutatásnak. Az IM törekvése feltétlenül az, hogy minőségi munka jöjjön létre. Egyetértenek a módszertani levelek fontosságával, de az IM nem tudja az ágazati feladatok átvételét megoldani, mert ez a kamarák, szakértői testületek feladata, minden ágazati, szakmai kérdésben nem lehet kompetens a minisztérium.

A Kúria Joggyakorlat Elemző Csoportjáról annyit mondott, hogy amit 2014-ben leírt a Kúria, az igaz, de mára bekövetkeztek releváns változások is. A cél mindenesetre az, hogy a bizalom növekedjen.

Kereszty Éva hozzászólásában a következőket mondta el: „Én az előadásra reflektálva arról szeretnék beszélni, hogyan élnek meg a szakértők ezeket a változásokat. Az tény, hogy szétzilálódott állapotban van a szakértői tevékenység. Minden jogszabály megváltozott, és a szakértők nem jogászok: a felkészülés nehéz.

Az jó, hogy gyakoribb lett a továbbképzés, de nem egyszerű keresztülvinni a gyakorlati dolgokat. Sokkal nagyobb segítségre lenne szükség a jogászok részéről. Problémát, de legalábbis nehézséget okoz, hogy a szakértők mindegyike minden ügytípusban eljár, nem úgy, mint egy jogalkalmazó. Segítség kellene, hogy a jogszabályi változást követni tudja a szakértő is.

Korábban és véleményem szerint ma sem merültek/nek el a jogalkalmazók az ún. Szakértői törvényben. Szakértő van, és kész. A bírák nem nagyon tudják, hogy a tevékenységük milyen törvényi felhatalmazás alapján és hogyan működik. És ilyenkor kérdésként merül fel, hogy pl. egy rossz/hibás kirendelés hogyan hathat a szakértőre, milyen jogkövetkezményeket állít be ez a szakértőre nézve.

Ugyanakkor – kis túlzással – bármilyen eszközzel lehet támadni a szakértőt az eljárásban, ami nagyon nehezíti a feladatot. Például ha felszólítja a bíró a szakértőt, hogy tegyen észrevételt a vádlott nyilatkozatára. Ezzel nem lehet mit kezdeni. Olyan kategória a szakértői törvényben, mint feladat-meghatározás, hogy »észrevételezés« nincsen. Ezek nehéz helyzetekbe hozzák a szakértőt.

Regionálisan viszont sikerült kiépíteni a munkakapcsolatot a bírósággal és ügyészséggel

is, amelyek eredményesek voltak. Az ügyességgel voltak a legjobb tapasztalatok, de a bírósággal sem rossz már a kapcsolat, ebben is előrelépés van.

Egyebekben az új szabályozásból azt emelném ki, hogy az eseti szakértőkkel biztosan lesz gond, mert minden rendelkezés rájuk is vonatkozik, amely a rendes szakértőkre.

Emellett meg kell említeni pl. a kötelező negyedéves jelentés kapcsán kialakult nehézségeket. Bizonytalan még az alkalmazás, mert új adatgyűjtési rendszer alakult ki, amelynek a tartalmi paraméterei még nem voltak teljesen tisztázottak. Így az egyes ügyeket – kb. 800 ügy – egyesével kellett áttekinteni az adatszolgáltatás végett.

Díjrendelés felülvizsgálata is fontos lenne: ahol szuper tudás kellene, nincs rá pénz. Nagy a szórás, a bíróság mit fogad el. Bizonyos megyéknek nem dolgoznak a szakértők, mert nem fizetnek.”

Vókó György szerint „az eddigi hozzászólásokból is kitűnik: a kérdés annyira érdekes, hogy külön konferenciát is érdemes lenne tartani erről a tárgyról”.

Erdei Árpád szerint a szakértői terület problémái nagyon bonyolultak. Zavarok vannak a szervezetben, a jogban és az anyagi jellegű kérdésekben.

A beszámolót alaposnak és helytállónak tartja. „Az alábbi kérdéseket azonban célszerű lenne még vizsgálni: a szakértő eljárási helyzetének kérdése, a szakértő mint az eljárás alanya, a szakértő feladata. Kérdéses a szakértői szervezet, mert az anyagi ellátottság miatt monopol helyzetek jönnek létre, így »hiába mondja jól« a szakértő, ha a védő támadni fogja. Ha van egy kiváló szervezetünk, akkor is jogot kell biztosítani az ellenfélnek. Azonban az ellenkező oldalról is felmerülhet ez a kérdés: »ahol a pénz, ott az igazság«. Mit értek ez alatt? Ha a védő hoz szakértőt, akkor azt mondja, amit a védő kíván alátámasztani, de mi van, ha a bíróság, ügyesség dolgozik együtt a szakértővel? Akkor garantált a szakmai alaposág? Nem féltő, hogy kialakul egy szakértői monopólium?

Felmerül a kontroll kérdése is. A második szakértő kirendelésének kérdésében ugyanis nem nagyon bőbeszédű a jogszabály. A bíróság vagy kirendelhet második szakértőt vagy nem. Nem jelenik meg az egyértelmű döntés, ha a védő indítványozza. És meg kell jegyezni, hogy egyes vitatott kérdésekben a módszertani levél nem mindig elegendő.

Számos továbbgondolásra érdemes kérdést rejt még a téma, de a lényeg az, hogy jó kutatási beszámoló, jó kérdéseket vet föl. Elfogadom.”

A hozzászólásokat követően a TT ülés Kármán Gabriella kutatási beszámolóját egyhangúlag elfogadta.

Az ülés harmadik napirendi pontjaként az OKRI igazgatója előterjesztette az intézet 2017. évi munkatervének javaslatát.

Ennek során hangsúlyozta, hogy a tudomány és szakmaszeretet fogja meghatározni a 2017-es évi munkát is. A motivációk folyamatos fenntartásával érhetők el eredmények.

Kölcsönhatásban vannak egymással a jelenségek, ennek megfelelően úgy tervezi az intézet, hogy az év folyamán érkező feladatokat is el tudja látni.

Az utóbbi 5 évből származó kutatásokat tartalmazó jegyzéket pedig elküldik az ügyészségeknek. A cél, hogy létrejöjjön egy ún. kutatási módszertani műhely.

Jakab András és Korinek László az ülés előtt írásban jelezte, hogy jónak tartja a 2017-es tervet, és elfogadását javasolták. Jakab András szerint „látható, hogy az OKRI igen érzékenyen választja ki azokat a kutatási témákat, amelyek a büntető eljárásjog és a kapcsolódó szakterületek jogalkotóit foglalkoztatják. A 2017. évi munkaterv teljesítése hatékonyan segítheti a jogalkotást és a jogalkalmazást, értékes hozzájárulást képezhet a hazai és külföldi tudományos élet működéséhez.”

A 2017-es munkaterv kapcsán Szecskó József előmondta, hogy az IM jónak tartja a munkatervet. A migrációval és a határzárral kapcsolatos, továbbá a kultúra-specifikus bűncselekmények különösen számot tartanak az érdeklődésükre.

A TÉSZ témaköre továbbra is fontos a minisztérium számára.

Az IM nevében sikeres munkát kívánt, és elfogadásra javasolta a munkatervet.

Belovics Ervin, a legfőbb ügyész helyettese megkérdezte, hogy a TÉSZ-es öngyilkosok vizsgálata vajon mennyire jelent valós problémát, és ez a nagyságrendileg alacsony számú jelenség valóban elegendő-e egy kutatásra.

Nagy László Tibor OKRI osztályvezető válasza szerint a kutatás fontos, mert változások történtek a TÉSZ-esek körében, ami nem mindig jó irányú. 7 fő követett el öngyilkosságot a TÉSZ-esek közül, ami az 50-55 főhöz képest soknak minősül.

Bogotyán Róbert hozzászólásában elmondta, hogy a kockázatelemzés szempontjából is hasznos lehet ez a kutatás, mivel elvárás, hogy megőrizték a TÉSZ-eseket, így mindenképpen fontosnak tartja a vizsgálatot, olyannak, ami a munkájukat előre viszi.

A hozzászólások után a TT ülés az OKRI 2017. évi munkatervét egyhangúlag elfogadta.

Vókó György megköszönte a Tudományos Tanács tagjainak jelenlétét, aktív részvételét, a hozzászólásokat, majd az ülést az alábbi gondolatokkal berekesztette:

„Grotius mondása szerint a legfontosabb az ember, az egyén. Ezt látjuk az aktákban, az ügyekben. »Gondoljunk az emberi személy veleszületett és elidegeníthetetlen tulajdonosságára, a jóra irányuló hajlamra, mely mindig az értelem és a szeretet, a megfigyelés és cselekvés útját követi« (VI. Pál).”

VÓKÓ GYÖRGY

AZ OKRI KUTATÁSAI 2016-BAN

Az OKRI-ban 2016-ban majdnem negyven kutatás folyt, melynek háromnegyede be is fejeződött, és csupán egynegyede maradt folyamatban. Az alábbiakban egyrészről az OKRI kiemelt és a főirányban megjelenő kutatásait, másrészről az ügyészség által kezdeményezett vizsgálatokat, harmadrészről a Tudományos Tanács, negyedrészt pedig az Igazságügyi Minisztérium által kezdeményezett kutatások főbb megállapításait ismertetjük.

Kiemelt kutatási főirány

A kiemelt kutatási főirányban megjelenő egyik projekt az *ISRD-3 nemzetközi látenciakutatás* volt, mely a 7–9. osztályosok körében vizsgálta a hatóságok elől látenciában maradt deviáns magatartásokat.

A kérdőív rákérdezett a fiatalok alkohol-, drogfogyasztási szokásaira, illetőleg az általuk elkövetett – és a hatóságok elől rejtve maradt – kisebb súlyú bűncselekményekre (rongálás, graffiti, bolti lopás stb.).

A vizsgálat feltérképezte az ún. hagyományos szocializációs tényezőkhöz (család, iskola, baráti társaság, lakókörnyezet) való kötődés és az esetlegesen megvalósított deviáns magatartások összefüggéseit.

A kutatási eredmények alapján képet kaphattunk a magyarországi fiatalok szabadidős struktúrájáról, szerfogyasztási szokásairól. Ez lehetővé teszi, hogy a hatályos Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia keretében célirányos programokat hozzanak létre az érintett korosztályok számára.

A másik kutatás „*A vallásosság mérése a posztmodernben; a vallásra vonatkozó kriminológiai elméletek*” címet kapta. A vizsgálat a kriminológia és a vallás, a kriminológia és a vallásosság kapcsolatát elemezte a nemzetközi szakirodalom alapján.

A kutatás az alábbi kérdésekre keresett választ:

- Hogyan helyezhető el a vallás, a vallásosság jelensége a kriminológián belül?
- Talál-e a vallás és a kriminológia a posztmodernitásban kapcsolódási pontokat?

- Észlelhetők-e azok a tendenciák, amelyek a társadalomtudományokat általánosságban jellemzik?
- Van-e olyan pontja a keresztény (ehelyütt elsődlegesen a katolikus) felfogásnak, amely a közeledést megerősíti?

A kutatási főirányon belül kapott helyett a *„Külföldi harcosok az iszlamista terrorszervezetekben európai áttekintésben”* című kutatás, melynek célja az iszlamista terrorszervezetekben tevékenykedő külföldi harcosok szociális profiljának felvázolására irányult, különös tekintettel a Szíriában harcoló magyar önkéntesek szerepére.

A kutatás szerint az európai iszlám radikalizmus intenzitását jól mutatja azoknak a harcosoknak a száma, akik az egyes országokból szíriai terrorszervezetek szolgálatába szegődtek. Nyugat-Európában és a Balkánon hódít a szélsőséges iszlám.

Az ISIS számára katonai tapasztalataik miatt különösen értékesek az albán harcosok. A délszláv polgárháború alatt a muszlim világból mintegy 3000 külföldi dzsihadista érkezett Boszniába, emellett bőséges műszaki ellátmány és fegyverzet is. Végül mintegy 200 letelepedett külföldi harcos maradt Boszniában.

A dzsihadizmus új balkáni központja a Szerbia, Koszovó és Montenegró határháromszögében fekvő Szandzsák.

Bulgáriában szélsőséges aktivitásra semmi sem utal, a szíriai konfliktus kezdete óta csupán egy bolgár önkéntes vált ismertté.

Magyarországon és más kelet-közép-európai országokban nincs nyoma az iszlám radikalizmusnak. A kelet-közép-európai muszlimok többsége a rendszerváltás előtt, tanulmányi céllal érkezett. A fogadó államokban töltött évek alatt sokan végleg letelepedtek és családot alapítottak. Az egykori diákok és gyermekeik magas pozíciókba jutottak, tömeges radikalizálódásuk kevésbé valószínű.

Ennek ellenére Magyarországról is elindult egy kisebb szír csoport az Aszad-kormány ellen harcolni. Magyarország szerepel az Iszlám Állam által meghódítandónak tekintett területek listáján. Úgy tűnik, a bevándorlókkal telített Nyugat-Európa egyre kevésbé képes újakat befogadni, így elkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb Kelet-Közép-Európa, benne Magyarország is, egyre inkább a legális és illegális migráció célpontjává váljék.

A kutatási főirányhoz tartozik a *„MargIn – Tackle Insecurity in Marginalized Areas”* című kutatás, melynek háttérében egy kiemelkedő nemzetközi projekt áll.

Az EU Horizon 2020 program keretében meghirdetett pályázatra a Barcelonai Egyetem vezetésével egy olyan konzorcium pályázott, amelyben az OKRI kutatói mellett olasz, an-

gol, francia és spanyol kutatók vesznek részt; összesen hét partnerintézet. Az OKRI kutatóinak feladata – a magyar kutatás elvégzése mellett – a projekt népszerűsítése, eredményeinek kommunikálása, valamint a záró konferencia megszervezése és lebonyolítása, melyre 2017 márciusában kerül sor a magyar fővárosban.¹

A kutatás a biztonságérzet négy dimenzióját vizsgálta:

- objektív dimenzió (a nemzeti bűnügyi trendet figyelembe véve),
- szubjektív aspektusok,
- társadalmi-gazdasági (pl. a szegénység), valamint
- területi okok.

Szintén a kutatási főirányon belül kapott helyett *„A szakvélemény megalapozottságának szervezeti-igazgatási és jogi pillérei”* című kutatás, mely a szakértői vélemények megalapozottságát tárgyaló többéves kutatás utolsó állomása volt.

Ez a részkutatás a szervezeti és jogi tényezőkkel foglalkozott, és a megváltozott közigazgatási, valamint a változó büntetőeljárás jogi szabályozás tükrében vizsgálta a szakértő szerepét, feladatát, a szakértelem megszerzésének feltételrendszerét, a kompetencia ellenőrzésének és a tevékenység minőségbiztosításának eszközeit, a szakértői tevékenység és vélemény szakmai megalapozottságának jogszabályi feltételeit.

A Kiemelkedő vagy veszélyes bűncselekményekkel és azok elkövetőivel foglalkozott az *„Offender supervision in Europe” COST Action (No IS1106)* program keretében végzett kutatás. Az európai projektben 2012–2016 között 23 országból 60 vezető kutató vizsgálta a „tömeges felügyeletet” (*mass supervision*) az európai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben.

Megállapították, hogy a felügyelet tömegessé válása nem a kevésbé költséges és hatékonyabb büntetõmegoldások keresésének következménye, hanem az országok többségében a börtönbüntetések növekedésével párhuzamosan zajlott a felügyelet. Ez a folyamat expanzív és igen költséges büntetőrendszert eredményezett, amely a korábbinál mélyebben és egyre növekvő számban avatkozik be a felügyelet alatt álló emberek életébe. A büntetőkontroll terjeszkedik és egyre több embert érint.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az európai országokban az igazságügyi rendszerek fejlesztése során két alapelv alkalmazása elengedhetetlen. Egyrészről a felügyelet alkalmazásáról és megszüntetéséről szóló döntéseknek (hasonlóan a szabadságvesztésről

¹ A konferenciáról az Ügyészségi Szemle következő számában részletesen beszámolunk.

szóló döntésekhez) a tettarányossághoz kell igazodniuk. Senkit sem lehet szigorúbb feltételeket támasztó követelményeknek, vagy az elkövető életébe jobban beavatkozó felügyeletnek alávetni, mint amit az általa elkövetett jogsértés alapján megérdemel.

Másodrésről a felügyeletet oly módon kell végrehajtani, hogy az aktívan törekedjen a nem kívánt és szükségtelen következmények minimalizálására, akár a felügyelet alatt álló személlyel, akár más érintettekkel kapcsolatosan (például családtagok).

A programban részt vevő országokban az tapasztalható, hogy bizonyos társadalmi csoportok tagjai (például a mentális problémákkal küzdők, a külföldi állampolgárok stb.) általában ki vannak zárva a felügyeleti típusú szankciók és intézkedések alkalmazási lehetőségéből, ezért gyorsabban kerülnek be a büntető igazságszolgáltatás formális rendszerébe, és könnyebben sújtják őket szabadságvesztéssel és egyéb büntető szankcióval.

A kutatók álláspontja szerint a marginalizált és kiszolgáltatott helyzetben lévő társadalmi csoportok bűnelkövető tagjai számára – az erre alkalmas esetekben – könnyebben elérhetővé kell tenni a büntetőfelügyelet alkalmazását.

A „*Kábítószerfutárok Magyarországon*” címmel folytatott kutatás célja annak feltárása volt, milyen egyéni és társadalmi (elsősorban szociális, gazdasági, egészségügyi) körülmények, környezetváltozás vagy hatások játszanak szerepet abban, hogy valaki bevonódik az illegális kábítószer-kereskedelembé; alkalmazottként és a prosperáló, jelentős profitot termelő iparágban alulfizetetten (csekély ellenérték fejében), jelentős kriminológiai és sok esetben egészségügyi kockázatot vállalva végez munkatevékenységet.

A két évre tervezett vizsgálat első részében, 2016-ban a szakirodalom feldolgozása és mélyinterjúk végzése történt. Mélyebb elemzésre 2017-ben lesz lehetőség.

„*Az erőszakos szexuális bűnözés aktuális hazai jellemzői*” címmel folyó kutatás szintén nem ért véget 2016-ban, hanem ebben az évben is folytatódik. A kutatás célja, hogy áttekintse az adott bűncselekmények egyes alanyi és tárgyi oldali jellemzőit, különös tekintettel az elkövető és az áldozat közötti kapcsolatra, az elkövetés helyére és idejére, továbbá az áldozat jellemzőire és viselkedésére.

Célja továbbá annak feltárása is, milyen mértékben érvényesülnek a szexuális erőszakkal kapcsolatban létező hiedelmek (az ún. nemierőszak-mítoszok) általában a társadalomban, valamint a nemi erőszak tárgyában indult büntetőeljárások és az ítélelhozatal során.

„*A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték longitudinális vizsgálata*” kutatás ebben az évben is folytatódik. A kutatás előzményének tekinthető, hogy az OKRI már hat

évvel ezelőtt, 2011-ben arra vállalkozott, hogy a TÉSZ-re ítélt elítéltekkel kapcsolatot alakítson ki, és évente 3–4 alkalommal mélyinterjút készítsen velük annak érdekében, hogy megfigyelje az ítélet hosszú távú hatásait, a megküzdési stratégiák változásait, az elítélt mentalitásának és a bv. intézethez való alkalmazkodásának folyamatát, hatásait.

A kutatás célja az extrém hosszú időre ítélték esetében a bv. intézet számára kockázati tényezőt jelentő magatartásformák, hozzáállás és viselkedési elemek előre jelezhetősége, az esetlegesen bekövetkező rendkívüli események megjósolhatósága, illetve a protektív faktorok feltérképezése.

2016 márciusában az OKRI szakmai vitát tartott ebben a témában. Június 7-én az érintett bv. intézetek parancsnokait és szakmai vezetőit hívta kerekasztal-beszélgetésre és szakmai napra a TÉSZ-es elítéltekkel kapcsolatos speciális kérdések megbeszélésére, a kutatásban felvetődött problémák tisztázására, és a jó gyakorlatok átadására. A találkozók eredményességét jelzi, hogy a résztvevők elköteleződtek az intézetek közötti rendszeres, szervezett (e tárgykörben folytatott), a kutatók által moderált, évente ismétlődő szakmai rendezvénysorozat mellett.

„A kifosztás bűncselekményének empirikus vizsgálata” című kutatás elvégzését egyrészt az indokolta, hogy e deliktum vonatkozásában részletesebb empirikus vizsgálatra még nem került sor, másrészt az utóbbi időszakban a kifosztások számának rendkívül jelentős emelkedése figyelhető meg. A kutatás célja a jelenség háttérében meghúzódó tényezők feltárása, valamint a bűncselekmény morfológiai, etiológiai és profilaktikus jellemzőinek elemzése, az elkövetők és a sértettek adatainak értékelése.

„A cyber-bűnözés egyes hazai és nemzetközi megjelenési formái, szabályozási kísérletek” című kutatás a kibertérben elkövetett bűncselekmények (internetes bűnözés/cyber-/kiber- vagy számítástechnikai bűnözés) kutatására irányult. Ide sorolhatóak pl. a „számítógépes” információk, szolgáltatások titkossága, integritása, hozzáférhetősége elleni támadások, a cyber-tér használatával elkövetett hagyományos bűncselekmények (pl. csalás), továbbá egyes álláspontok szerint bármely olyan bűncselekmény is, amelynek elkövetését elektronikus bizonyítékok támasztják alá.

Magyarországon először *Polt Péter* hívta fel a figyelmet a számítástechnikai fejlődéssel kapcsolatos új kriminális jelenségekre, már akkor helyesen rámutatva arra, hogy a számítógép a bűncselekmény tárgya és eszköze is lehet.

Napjainkban és a jövőben többek között az eszközök összekapcsoltsága, az információfeldolgozás és adatátvitel új perspektíváinak következményeként a rendszerek működésének

biztonsága egyre nagyobb kihívást jelent, amely új szabályozási és jogértelmezési kérdéseket hív életre. A kutatás a fontosabb nemzetközi dokumentumok áttekintését követően az internetes bűnözés körébe sorolható bűncselekmények csoportosításával foglalkozott, majd a cyber-bűnözés területén irányadó legújabb nemzetközi fejleményeket vizsgálta, mutatta be.

A kutatás eredményeiből megállapítható, hogy az uniós szintű bűnüldözésnek több prioritással is javasolt foglalkoznia, így a „klasszikus” cyber-támadások mellett többek között kiemelt terület a gyermekek online szexuális kizsákmányolása körében (pl. szexuális zsarolás) történő és a Darknet elleni fellépés, az áldozatok azonosítása és megmentése, valamint a Bitcoinnal, illetve más virtuális pénznemekkel kapcsolatos bűncselekmények, illetve a fizetési csalások (pl. ATM-maleware-ek, CEO csalások és adathalászat). A kutatás foglalkozott a FIDUCIA kutatási projekt 9. munka-csomagjával is (Work Package 9. Cybercrimes), amely a cyber-bűnözés jogi, kriminológiai és szociológiai vonatkozásait tárja fel.

A főirányon kívüli kutatások közül „*A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban II. A bűncselekmények dogmatikai szempontú csoportosítása*” című kutatás 2016-ban a bűncselekmények elkövetési magatartás szerinti osztályozását végezte el.

A kutatás szerint az elkövetési magatartás a különös részi törvényi tényállásban (vagy általános részi diszpozícióban) megjelölt olyan emberi magatartás, amely külvilági változást hoz létre, tart fenn, vagy annak létrehozására alkalmas (ténylegesen vagy potenciálisan hatóképes), és amit mint objektíve megvalósult tevékenységet vagy mulasztást az elkövetővel az akaratlagosság szubjektív ismérve kapcsol össze.

Az elkövetési magatartásnak két alapformája van: az aktív magatartás (tevékenység) és a passzív magatartás (mulasztás). A bűncselekmények az elkövetési magatartás szerint alapvetően kizárólag tevővel, illetve kizárólag mulasztással megvalósítható bűncselekmények lehetnek, de elképzelhetők olyan bűncselekmények is, amelyek tevővel és mulasztással egyaránt megvalósíthatók, illetve olyanok is, amelyek valamely állapot fenntartásában nyilvánulnak meg.

A mulasztásos bűncselekmények esetén minden esetben vizsgálni kell, hogy honnan származik az a köteleesség, amelynek a teljesítését valaki elmulasztotta.

A kutatás megvizsgálta a bűncselekményeket abból a szempontból is, hogy valójában min alapul az elmulasztott cselekvési kötelezettség, másrészt hogy kit terhel a cselekvési kötelezettség.

Az „Állatvédelem a büntetőjogban” (I.T.III/A/14.) című kutatás célja az állatvédelem nemzetközi és európai uniós szabályainak bemutatása, a hazai jogszabályi környezet, valamint a büntetőjogi védelem formáinak és tartalmának áttekintése.

A kutatás ismerteti az állatvédelem legfontosabb nemzetközi egyezményeit, európai uniós előírásait, egyes országok alaptörvényében és büntető törvénykönyvében való szabályozását.

Megállapítható, hogy Magyarországon az állatvédelem területén hiányzik a szakmaiság és az összefogás. Éppen ezért szükség lenne egyrészt egy hosszú távú, komplex stratégiára, másrészt pedig egy olyan szervezet létrehozására, amely koordinálná a hatóságok és a különböző állatvédő szervezetek együttműködését. Nincs összeköttetés a jogalkotás és a gyakorlati állatvédelem között. Ahhoz, hogy ez megteremtődjön, olyan kutatásokra lenne szükség, amelyek feltárják és átfogóan bemutatják a tényleges joggyakorlatot.

„Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai 2012 és 2016 között” című kutatás 2017-ben is folytatódik, ennek részletes ismertetésére egy év múlva kerül sor.

Az „Önbevallásos kérdezéstechnika alkalmazása a kriminológiai kutatásokban” című kutatás szerint a kriminológiai elemzéseknek, elméleteknek három lehetséges adatforrása van. Az első és legkézenfekvőbb a hivatalos kriminálstatisztika, amely az ismertté vált bűncselekményekről ad számot.

A második adatforrást a viktimizációs vizsgálatok jelentik. A legáltalánosabban alkalmazott lakossági körben elvégzett viktimológiai vizsgálatok adatai ma már a hivatalos bűnügyi adatokkal együtt kerülnek elemzésre és feldolgozásra.

A két egyenrangúnak tekintett adatforrás mellé egyre inkább odarendelik a harmadik adatgyűjtési módszerrel összegyűjtött adatokat is. Ez az egyre inkább felzárkózó és mind nagyobb figyelmet követelő adatgyűjtési technika az önbevallásos (*self-reported*) adatgyűjtés. A kutatás ennek sajátosságait vizsgálta.

Az első szakasz a bűncselekmények számbavételének lehetséges módzatait tekintette át (a XX. század vége óta ebbe a körbe tartoznak a „self-reported” vizsgálatok is). A látns bűncselekmények megismerése és felderítése a kriminológia mindeddig megoldatlan feladata. Ebben segíthet az önbevallásos kérdezés technika alkalmazása.

A második rész az önbevallásos vizsgálatokkal szemben megfogalmazott kritikákat és az ezekre adható válaszokat foglalta össze, bemutatva e kérdezési technika alkalmazásának történetét is.

Az ügyészség által kezdeményezett kutatások

Az ügyészség által kezdeményezett kutatások között szerepelt „Az emberölések jogalkalmazási problémái és kriminológiai jellemzői” című vizsgálat, mely a 2013–2014-ben jogerősen lezárt, szándékos emberölések büntügyi aktáinak jogi és kriminológiai szempontú elemzését célozta.

A kutatási mintát a nevezett időszakban az ország valamennyi megyéjében előforduló szándékos emberölések alap- és minősített eseteinek arányában állították össze.

A kutatás kitért az emberölési ügyekre vonatkozó jogalkalmazói gyakorlat nehézségeire is, amelyek elsősorban bizonyos minősítő körülmények vonatkozásában merültek fel: főként az előre kiterveltség, valamint a különös kegyetlenség megállapíthatósága kapcsán lehet találkozni az első- és másodfokú bíróság, valamint az ügyészség eltérő álláspontjával.

„A kábítószerpiac új kihívásai, figyelemmel az új pszichoaktív anyagok elterjedésére II.” utánkövetéses kutatás szerint az új pszichoaktív anyagok megjelenése a kábítószerpiacon komoly kihívások elé állította az érintett társadalmakat. A drogpolitika hagyományos szemléleti kerete és kiváltképp a tradicionális kriminálpolitikai eszközök már nem alkalmasak a jelenség kezelésére.

Az új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos szabályozás nem alapul társadalmi konszenzuson és nehezen illeszkedik a hazai jogrendbe. Ennek ellenére, vagy éppen ennek következtében a szabályozás bonyolult, folyamatosan változik és anomáliákkal terhes.

Ebben a jogi és társadalmi környezetben a jogalkalmazás kényszerűen továbbgörgeti a jogi szabályozás ellentmondásait. A kutatás – egy longitudinális vizsgálat részeként – azt is vizsgálta, hogy a jogalkalmazás miként igyekszik megbirkózni a szabályozás anomáliáival.

A kutatás az új pszichoaktív anyagokkal elkövetett kábítószer-bűncselekmények eljárása vonatkozásában a mennyiségi kérdésekre fókuszált. Azt igyekezett feltárni, hogy megvalósul-e, illetve megvalósítható-e az egységes jogértelmezés és jogalkalmazás az új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos szabályozás (kiemelten a mennyiségi kérdések szabályozása) terén.

A jogbiztonság szempontjából kritikus pont – ami korábban a klasszikus kábítószeresek esetén, ma az NPS-eknél és számos NPS-listáról jogilag kábítószerré vagy pszichotróp anyaggá minősített designer drognál –, hogy nincs konkrét mennyiségi érték hozzárendelve a csekély, illetve jelentős vagy különösen jelentős mennyiség fogalmakhoz, emiatt a mennyiség meghatározása az 1/2007. BJE határozat II/4/c) pontja alapján sem tud bizonyítási (jogi) kérdés lenni, hanem szakértői feladattá válik.

A fő kérdés itt az az alapprobléma, hogy ha a természettudomány még nem vizsgálta és/vagy nem bizonyította bizonyos szubsztanciák fogyasztásának emberi szervezetre gyakorolt egészségkárosító vagy egészséget veszélyeztető hatását és/vagy annak mértékét, akkor vajon mi alapján várható hiteles szakvélemény a szakértőtől.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy bár a jogalkalmazói gyakorlat 2015-re a kínálati oldali új pszichoaktív anyaggal visszaélés tekintetében már képes a jogegység szempontjából megnyugtatóan alkalmazni a vonatkozó rendelkezéseket, azonban az, hogy most már a hatóság által lefoglalt vegyületek többségében nem állapítható meg kétséget kizáróan a hatóanyag-tartalom (aminek komoly szerepe van a minősítésben), veszélyezteti a jogbiztonságot.

„A kábítószeres szerepe a bűnelkövetésben” című kutatás statisztikai adatok elemzésére vállalkozott. Ennek során a klasszikus ok-okozati viszony vizsgálatára törekedett a kábítószeres és a bűnözés vonatkozásában. Vizsgálta a hatóság által észlelt és a kriminálstatisztikába 2005 és 2015 között bekerült bűnügyek vonatkozásában a kábítószer-intoxikáció és a bűnözés kapcsolati mintáit és a kábítószerrel intoxikált sértettek elterjedtségét és jellemzőit. Az elemzés a közvetett kapcsolati hálót célozta, így nem vizsgálta a direkt kábítószer-bűnözés jellemzőit.

A bűnözés és a kábítószer-fogyasztás közti kapcsolat összetettsége egyrészt okozati síkon, másrészt pedig következményi síkon értelmezhető.

„Az oktatás szerepe és feladata a bűnmegelőzésben” című kutatás célja az volt, hogy áttekintést kapjunk Magyarország iskoláiról a bűnmegelőzés kontextusában. A nemzetközi és hazai vizsgálatok tanúsága szerint az iskola kulcsfontosságú szerepet tölt be a gyerekek életében. Az átlagos helyzetben lévő gyermekek számára az iskola elsődlegesen képzési és tehetséggondozási funkciót tölt be, és csak másodlagosan nevelési funkciót. A hátrányos helyzetű gyerekek életében viszont az iskola nemcsak másodlagos nevelői szintérenként jelenik meg, hanem kénytelen pótolni a családi szocializációs deficiteket is.

A felmérés alapvető kérdése az volt, hogy az iskolák milyen problémákkal küzdenek, milyen területen lenne szükségük segítségre, támogatásra. A kérdőíves lekérdezésből kiderült, hogy elsősorban a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozásban, illetőleg az online abúzus kérdésében lenne a legnagyobb szükség a felvilágosító munkára az iskolákban.

Egyebekben az is felszínre került az adatokból, hogy bár a rendőrség bűnmegelőzési tevékenysége korántsem nevezhető átfogónak, ahol az iskola rendőre, bűnmegelőzési rendőr

megjelenik a tanintézményekben, az iskolák döntően elégedettek a munkájukkal, illetve leginkább a rendőrség munkájára tartanak igényt a bűnmegelőzési kérdésekben.

„*A magánindítvány büntetőjogi és büntetőeljárási szerepe; a magánindítvány hiányának következményei*” című kutatás egyrésztől áttekintette a magánindítványra üldözendő bűncselekmények jogtörténeti gyökereit, másrésztől a hatályos joganyag alapján összegyűjtötte és elemezte azokat a bűncselekményeket, ahol az eljárás csak magánindítványra indulhat, továbbá megvizsgálta a magánindítvány hiányának következményeit, harmadrészt pedig kitért azokra a jövőbeli szabályokra is, amelyeket az új Be. tervezete és a Parlamenthez bekerült Javaslat tartalmaz.

A kutatás elemezte magát a nyilatkozatot, amit a jogszabály magánindítványként nevesít, annak tartalmi és formai kellékeit is vizsgálva.

A kutatás kitért a magánindítvány előterjesztőjének büntetőeljárási szerepére is (a sértett, továbbá a sértett halála esetén a sértett hozzátartozója, valamint korlátozott cselekvőképesség esetén a sértett törvényes képviselője, illetve a gyámhatóság szerepére), továbbá a mindennapok joggyakorlatára, és megvizsgálta, hogy a magánindítvány jogintézményeinek milyen ellentmondásai léteznek az elméletben és a gyakorlatban egyaránt.

A kutatás külön részét képezte a nemzetközi kitekintés, mely alapján megvizsgáltuk, hogy milyen a magánindítvány szerepe az EU tagállamaiban.

A nemzetközi kitekintésnél egyrésztől az Igazságügyi Minisztérium segítségével küldött kérdőívek és az azokra beérkezett válaszok alapján, másrésztől pedig a magyar Eurojust képviselő által küldött nemzetközi anyagok segítségével lehetett betekinteni az egyes tagállamok büntetőjogi, illetve büntetőeljárási jogi rendszerébe. Az OKRI munkatársai három fő kérdésre keresték a választ: a magánindítvány létjogosultságára, a magánindítvány visszavonhatóságára és a magánindítvány oszthatatlanságára.

A beérkező válaszok alapján elmondható, hogy az egyes tagállamokban többféle szabályozás létezik. Az ír és az angol-walesi jogrendszerben például nem szerepel a magánindítvány. Bár a cseh és a szlovák igazságszolgáltatás sem ismeri ezt a jogintézményt, mégis bizonyos bűncselekmények esetén szükséges a sértett beleegyezése a büntetőeljárás megindításához.

Érdekes az a megoldás is, miszerint ha az ügy összes körülményei arra engednek következtetni, hogy a sértett azért nem adja a beleegyezését, mert erre kényszerítették, avagy alávetett helyzete miatt nem merete a büntetőeljárás megindításához szükséges beleegyezést megadni, akkor a hatóság eltekinthet a sértett beleegyezésétől, és anélkül is megindíthatja az eljárást.

Azok a tagállamok, akik ismerik a magánindítvány jogintézményét (Ausztria, Lettország, Litvánia, Málta, Németország, Portugália, Finnország, Franciaország, Horvátország, Lengyelország, Spanyolország, Szlovénia és Svédország), általában vagy a csekély jelentőségű bűncselekmények esetén alkalmazzák, vagy bizonyos nemi bűncselekményeknél.

A „*Bizonyítás és bizonyítottság a büntetőeljárásban*” című kutatás az igazság–igazságosság meghatározási lehetőségeiből kiindulva, a jogbiztonság elvén keresztül vizsgálta meg a büntetőeljárást, abból a szempontból, hogy a garanciák által kikövezett büntetőeljárás mennyiben jelent akadálypályát a megismerés szempontjából, azaz a jogalkalmazó mit tehet és mit nem tehet meg annak érdekében, hogy az eljárás végén eljusson az igazság megállapításához.

A kutatás áttekintette az emberi jogok büntetőeljárásban érinthetetlen katalógusát, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát. Foglalkozik a kétséges–bizonyosság kérdéseivel a büntető anyagi és eljárási jogban (*in dubio mitius* és *in dubio pro reo* elve).

Részletesen kitér arra a kérdésre, hogy lehet-e különböző bizonyossági szintet megkövetelni a nyomozó hatóságtól, az ügyésztől és a bíróságtól a büntetőeljárás folyamatában.

Különös figyelmet fordított arra is a kutatás: emelhet-e az ügyész úgy vádat, ha nem alakul ki benne a meggyőződés arra vonatkozóan, hogy a tényállás úgy valósult meg, ahogy azt a nyomozás feltárta.

A kutatás nem maradt adós a kriminalisztikai megismerés-elméletek lényegének bemutatásával, úgyszintén az ügyész megismerő, illetve igazságmegállapító tevékenységének ismertetésével, a közvetett bizonyítás – mint technika – értékelésével.

„*A migrációval kapcsolatos bűnözés egyes aspektusai és jogi vonatkozásai a nemzetközi szakirodalom és a 2015. évi migrációs válság tükrében*” című kutatás a migrációval kapcsolatos bűnözés egyes társadalmi és jogi aspektusainak feltárását célozta, a nemzetközi jogszabályok áttekintése révén.

A migráció-specifikus közbiztonsági veszélyek a migránsokat kibocsátó társadalmakban normakövetőnek, de a befogadó társadalmakban normaszegőnek minősülő cselekményekből, a meggyengült szociális kontroll miatt az óhazában is normaszegő magatartások felszaporodásából, valamint az egyenlőtlen társadalmi esélyhelyzettel összefüggő normaszegő magatartásokból adódnak.

A normaszegések részben kulturális konfliktusként, részben esélypótló magatartásként magyarázhatóak. A bevándorlók hosszantartó instabil társadalmi státusza és orientációs

mintáik zavarai identitászavarok és normaszegések forrásává válik. A tömeges bevándorlás együtt jár illegális migrációs és emberkereskedelmi hálózatok, valamint új, kultúraspecifikus bűnözési formák és módszerek megjelenésével. Ezek széles skálán variálódhatnak a kábítószeres használatán és kereskedelmén, újfajta erőszakos cselekményeken keresztül újfajta bünszervezeti formákig.

„*A specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok: gyermek- és időskorúak áldozattá válásának tendenciája: statisztika és valóság*” című kutatás az új áldozatvédelmi irányelv megfogalmazása alapján a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok két jelentős csoportjának: az időskorúak és a gyermekek áldozattá válásának kérdésével foglalkozott, és empirikus kutatás keretében zajlott.

Ennek során kérdőíves módszerrel kérdezték le 120 fő nagykorú budapesti lakost, hogy vált-e áldozattá, valamint önkéntes módszerrel kérdezték gyermekkori áldozattá válásáról. Ezzel egyidejűleg megtörtént a korábbi évek (2005–2014) rendelkezésre álló statisztikai adatainak elemzése, amely – tájékoztató jelleggel ugyan, de – azt mutatja, hogy míg az időskorúak áldozattá válása némileg emelkedő tendenciájú az elmúlt 10 évben (13–14%), addig a gyermekek sértetté válásának aránya csökkent, illetve a korábbi tendenciáknak megfelelően alakult (2-3 százalék között) az elmúlt 10 év során.

Ezek a számok feltehetőleg nem hűen tükrözik vissza a valóságot, és valószínűleg éppen az érintett csoportok esetében nagyfokú a látencia.

A jövő év folyamán, az országos látenciakutatás lefolytatása során erre nézve is világosabbá válhatnak a tényleges folyamatok, illetve a rejtve maradás okai.

A Tudományos Tanács által kezdeményezett kutatások

„*Az Áldozattá válás Magyarországon. Országos látenciakutatás*” című kutatás 2016-ban a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács részére elkészítette egy korábbi kutatás ütemtervének új változatát, és az igényeknek megfelelően a költségvetés több változatát, valamint összegyűjtötte a szükséges nemzetközi mintavételi eljárásokat és lekérdezési módszereket.

Elkészült a kérdőív fő témaköreinek kidolgozása. A kutatás empirikus része nem indulhatott meg a 2016-os év során, mert a Belügyminisztérium által kezdeményezett közbeszerzési eljárás, amely a lekérdezést végző közvélemény-kutatási intézet kiválasztásához szükséges, nem fejeződött be. Ezért ez kutatás 2017-ben folytatódik.

„A 2014-2015-ben felmentéssel jogerősen befejeződött, jelentős társadalmi érdeklődésre számot tartó ügyek elemzése” című kutatás azoknak – a társadalom részéről különös érdeklődésre számot tartó, illetve a közvélemény értetlenségét kiváltó – bűnügyeknek az elemzésére vonatkozott, amelyek jogerősen felmentéssel zárultak.

A kutatás ennek érdekében annak vizsgálatára terjedt ki, hogy ezekben az ügyekben milyen okok és folyamatok vezettek a terhelt(ek) felmentéséhez, és ezek adott esetben milyen jogalkotói vagy jogalkalmazói tevékenységgel kerülhetők el, illetve milyen tanulságokkal szolgálnak a büntetőügyekben eljáró hatóságok számára.

A feladat teljesítése során a kutatócsoport olyan összegző munkát igyekezett készíteni, amely azon túl, hogy elméleti rendszerbe foglalja a bizonyítás, bizonyíthatóság témakörében fellelhető ismereteket, a joggyakorlat és adott esetben a jogalkotó számára is tanulságul és iránymutatásul szolgálhat.

A mintába tizenhat bűnügy került, az empirikus kutatás ezek vizsgálatát végezte el, a nyomozási szaktól kezdődően a vádemelésen és vádképviselőten keresztül az elsőfokú ítéletek, fellebbezések és jogerős határozatok részletes elemzése által.

Az Igazságügyi Minisztérium által kezdeményezett kutatás

„Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás jogalkalmazási gyakorlata” című kutatás egyik része az Igazságügyi Minisztérium és az OKRI között létrejött szerződés alapján aktavizsgálat módszerével elemezte az életfogytig és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) kiszabásának hazai gyakorlatát.

A kutatás másik részében büntetés-végrehajtási bírakkal készített 31 mélyinterjú segítségével kereste a választ a feltételes szabadságra bocsátás magyarországi alkalmazásával kapcsolatos gyakorlati kérdésekre.

A kutatás megállapította, hogy a vizsgált ügyek alapjául szolgáló cselekmények kirívóan súlyosak, és alkalmasak arra, hogy az ítélkező bírakat komoly szakmai kihívás elé állítsák. Ezek a bűncselekmények már önmagukban is megalapozhatják az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés és a TÉSZ kiszabását.

Elsősorban a minősítő körülmények száma és jellege volt hatással a kiszabott büntetésre, míg az egyéb tényezők, így a súlyosító és enyhítő körülmények, illetve a halmazati bűncselekmények – jelentősége csekélyé vált az ítélkezés során.

A TÉSZ-es ügyekben ezen felül még a büntetlen előéletet sem vették figyelembe az enyhítő körülmények körében. A kiszabott határozatlan idejű szabadságvesztés típusát a

bűncselekmény súlyán kívül annak médianyilvánossága és az ezzel párosuló társadalmi nyomás, illetve bizonyos esetekben a vádlott magasabb társadalmi státusza, vagy a sértett társadalmi megbecsültsége is befolyásolta.

Hangsúlyozni kell, hogy a büntetési célok eléréséhez szükséges és elégséges büntetési tartamra vonatkozóan a kutatásban alkalmazott módszer és a kapott adatok alapján tudományosan megalapozott következtetést levonni nem lehet.

A feltételes szabadságra bocsátás jogintézményének vizsgálata során a kutatás áttekintette a jogszabályi környezetet, majd a bírókkal folytatott interjúk elemzése és összesítése alapján feltárta az országos gyakorlatban fellelhető különbözőségeket, a mögöttes meggyőződések és tapasztalatokat, a beszélgetésekben elhangzott tipikus, jellemzően ismétlődő vagy jelentős felvetéseket, megfontolásokat és javaslatokat.

Összefoglalta a bv. bírói szakmai nap tapasztalatait és konklúzióját is. A kutatás során az ország bv. bíróinak körében mélyinterjúk készültek. A kérdések olyan témákat jártak körül, mint hogy a bírák mindennapi munkájuk során milyen kihívásokkal vagy dilemmákkal kerülnek szembe, hogyan, milyen információk és tapasztalatok alapján hoznak meg egy döntést, miként vélekednek a munkájukról és mit gondolnak a feltételes szabadságra bocsátás intézményéről.

FARKAS KRISZTINA¹

AZ ELJÁRÁS GYORSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A NÉMET, A SVÁJCI ÉS AZ OLASZ BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

(Egy nemzetközi jogösszehasonlító kutatás tapasztalatairól)²

A büntetőeljárások gyorsítása az utóbbi évtizedekben gyakorta és szívesen kutatott területe mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomnak. A téma nemcsak a jogtudomány képviselőit, hanem a jogalkalmazót és a jogalkotót is foglalkoztatja.

A probléma aktualitását mutatja az a tény is, hogy a folyamatban lévő, immár utolsó fázisban tartó büntetőeljárás kódifikáció prioritásai közé tartozik az eljárások hatékonyabbá, ezzel együtt gyorsabbá tétele.

A kutatás során három európai – a német, a svájci és az olasz – büntető igazságszolgáltatási rendszer eljárások gyorsítását célzó rendelkezéseit vizsgáltam.

A témaválasztás indokai

A témaválasztás háttérében az az Európa-szerte megfigyelhető jelenség áll, miszerint az igazságszolgáltatási rendszereket az egyre növekvő terhekkel való állandó küzdelem jellemzi. Szinte szállóigévé vált a kijelentés: az igazságszolgáltatási szervek túlterheltek, nem képesek megbirkózni a megnövekedett feladatokkal, így a büntetőeljárások akár több évig is elhúzódhatnak. Hiú ábrándnak bizonyul az a remény, hogy az igazságszolgáltatás a rá nehezedő ügyterhet akár a jogalkotói tevékenységének önkorlátozása, akár a személyi és tárgyi feltételek bővítése révén hatékonyan kezelje.

¹ Farkas Krisztina PhD, ügyész

² A szerző „Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban” című PhD értekezése elismeréseként az MTA Társadalomtudományi Központ Jogtudományi Intézete Pro Dissertatione Iuridica Exellentissima Díját nyerte el 2016-ban. A cikk az MTA Társadalomtudományi Központ Jogtudományi Intézetében 2017. március 9-én elhangzott, az értekezés alapját képező kutatás eredményeit összefoglaló előadás írásos változata. Az értekezés elérhető: <http://phd.lib.uni-miskolc.hu/?docId=22696>.

Egyetlen ország – így köztük hazánk – sem követi ezt az utat, helyette inkább a büntető-eljárást gyorsító, illetve egyszerűsítő megoldások kidolgozását, a jogszabályok ilyen irányú módosítását választják.

Ezek a közös problémák és az arra adandó válaszok a nemzeti büntetőeljárások eltéréseinek feloldásához, hasonló vagy akár azonos megoldások alkalmazásához nyújtanak kiváló alkalmat. A probléma vizsgálata során kiemelkedő szereppel bír és az egyik leghatékonyabb eszköznek tekinthető a jogösszehasonlítás.

A magyar büntető anyagi és eljárásjog is számos megoldást kínál az eljárás gyorsítására, a mindennapi jogalkalmazás során azonban ezek a jogintézmények nem érik el a jogalkotó által célzott hatást. Emiatt szükséges a jelenlegi szabályozás átfogó vizsgálata, módosítása, új utak keresése, és ennek során kerülhet előtérbe a külföldi tapasztalatok hasznosítása.

A témaválasztás indokaihoz tartozik az is, hogy miért éppen ez a három igazságszolgáltatási rendszer eljárás gyorsítására vonatkozó megoldásainak kutatása mellett döntöttem.

A vizsgált országok kiválasztásának indokai

Az egyes országok kiválasztása több szempontból is indokolt volt. Kiindulópontként az motivált, hogy mindhárom ország a kontinentális jogrendszerhez tartozik, így a hasonló berendezkedésű államok szabályozásának vizsgálata nyújt lehetőséget hasznosítható tapasztalatok szerzésére.

A *német* büntetőeljárás a magyar büntetőjogászok számára jól ismert, szívesen és gyakorta kutatott jogterület. A két jogrendszer között több szempontból szoros kapcsolat mutatható ki, számos jogintézményünk német gyökerekkel rendelkezik. Az eddigi kutatások azonban a német jog szűkebb területeire vonatkoztak, egyes megoldásokat vizsgáltak, így hiányzott azoknak a gyorsítás szemszögéből történő teljes körű, átfogó vizsgálata, valamint szintetizáló jellegű, rendszerben történő elemzése és elhelyezése, ezen kívül új megoldásokkal is találkoztam, amelyek bemutatását és értékelését fontosnak tartottam.

A *svájci* büntetőeljárás elhanyagoltnak mondható kutatási területe a magyar jogtudománynak. Ennek okaként a 2011. január 1-jéig fennálló kantonális büntető eljárásjogi szabályozás tekinthető. Ennek vetett véget a jogalkotó a szövetségi büntetőeljárás törvény megalkotásával. Az új kódex fő célja az egységesítés volt, a célkitűzései között azonban

szerepelt a büntetőeljárás gyorsítása is, amely ez okból is indokoltta tette az új szabályozás témát érintő bemutatását.

Az olasz büntetőeljárás vizsgálata is több szempontból indokolt. Egyrészt a magyar jogászok által kevésbé kutatott és ezért csak főbb vonalaiban ismert jogterület, másrészt az eljárások elhúzódása az olasz igazságszolgáltatás egyik legégetőbb, máig megoldatlan problémája. Ennek kiküszöbölése érdekében az olasz jogban számos kezdeményezés figyelhető meg. A hagyományosnak tekintett megoldások mellett egyre inkább az új utak keresése, a hagyományos igazságszolgáltatás alternatív lehetőségeinek kidolgozása is az érdeklődés középpontjába került. A kutatás során ezeket a változatos, ámbár heterogén megoldásokat elemeztem.

A témakör a fenti államokban eltérő jelentőséggel bír. Németországban az egyik legvitatottabb kérdések közé tartozik.³ A gyakorlatban azonban nem olyan aggasztó a helyzet, mivel a túlterheltség szubjektív érzete objektív adatokkal nem kellően igazolható. A probléma elsősorban a gazdasági büntetőjog területén jelenik meg hangsúlyozottan.

Ezzel szemben Svájcban nem elsődleges kérdés az eljárások elhúzódása, azonban a gyorsítás igénye, és így a különböző megoldások kidolgozása folyamatosan jelen van.

Ellentétben az előbbi két állammal, Olaszországban az igazságszolgáltatás krízishelyzetben van, az eljárások elhúzódása aggasztónak mondható, így nem csodálkozhatunk azon, hogy az eljárások gyorsítása az egyik központi kérdés.⁴

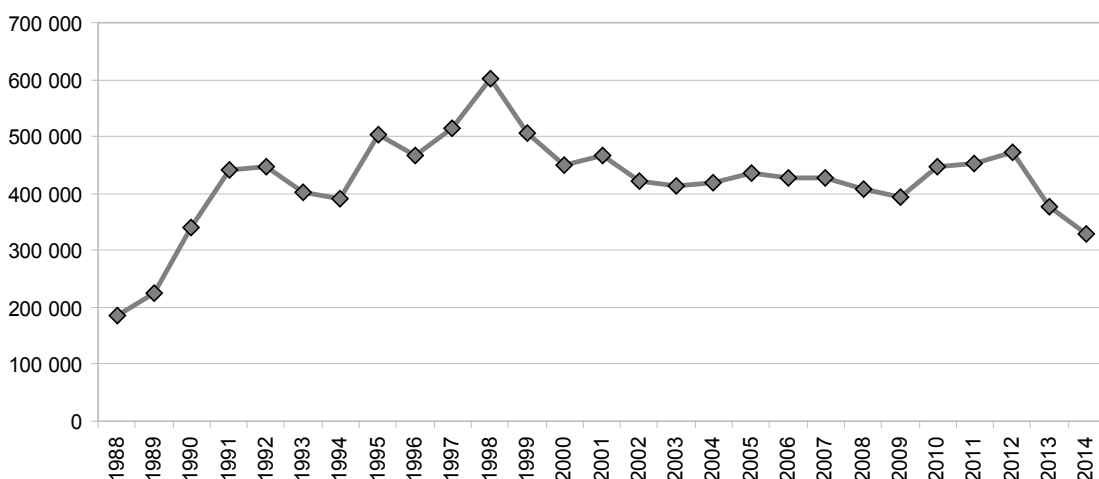
3 Figyelemre méltó, hogy a Német Jogász Napok keretében több alkalommal is foglalkoztak a problémával. A 2010-ben Berlinben megrendezett 68. Német Jogász Napok büntetőjogi szekciójának témája az eljárás gyorsítása volt, amelynek aktuális helyzetét és problémáit Kudlich értékelte előadásában. Az előadás tanulmányként is megjelent, amely meghatározó a témára vonatkozó szakirodalomban. Lásd: KUDLICH, Hans: *Erfordert das Beschleunigungsgebot eine Umgestaltung des Strafverfahrens? – Verständigung im Strafverfahren – Fristsetzung für Beweisanträge – Beschränkung der Geltendmachung von Verfahrensgarantien*. Verhandlungen des 68. Deutschen Juristentages Band I: Gutachten C. zum 68. Deutschen Juristentag. C. H. Beck Verlag, München, 2010., C. 9–111. A másik kiemelkedő szakirodalom Hans-Heine tollából származik, nevezetesen: KÜHNE, Hans-Heiner: *Die realen und potentiellen Auswirkungen des Beschleunigungsgebot für die Struktur des Strafverfahrensrechts*. Juristenzeitung (17) 2010., 821–828.

4 A Krakói Lengyel Akadémia által folytatott kutatás kilenc – köztük az általam vizsgált három – igazságszolgáltatási rendszer eljárás gyorsítására vonatkozó megoldásait vizsgálta, amely kiindulópontként szolgált a kutatásaim kezdetén. Lásd: *Archivum Iuridicum Cracoviense, Beschleunigung des Strafverfahrens im internationalem Vergleich*. Ideen und Praxis, Vol. XXXVII–XXXVIII 2004–2005. Kraków, 2006.

A téma időszerűsége

A büntetőeljárások időtartama hazánkban egyre növekvő tendenciát mutat, amelyet az erre vonatkozó statisztikai adatokkal kívánok bemutatni.

Az alábbi idővonal a bűncselekmények számát mutatja Magyarországon 1988–2014 között:⁵

Az adatok alapján elmondható, hogy bár a bűncselekmények számának ugrásszerű emelkedése a rendszerváltozás után jelentkezett, 2000-től kezdve ez a szám csökkent, azóta közel stagnáló képet mutat, az utóbbi két évben pedig inkább csökkenő tendenciát jelez.

A következő táblázat a büntetőeljárások időtartamának változását mutatja a nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozat meghozataláig, százalékos arányban, 1992–2014. között:⁶

5 Forrás: Tájékoztató a bűnözésről 2007., 2010., 2012. év; Bűnözés és Igazságszolgáltatás 2006–2014. Kiadja: Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, valamint Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály

6 Forrás: A büntetőbíróság előtti ügyési tevékenység főbb adatai 1992., 1993., 1994., 1995., 1996., 1997., 1998., 1999., 2000., 2001., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013., 2014. év. Kiadja a Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztálya, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya és Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya

Év	Egy éven belül	1–2 év között	2 év felett
1992	77,2	16,3	2,4
1993	66,8	23,3	6,4
1994	58,7	25,2	12,6
1995	59,5	22,8	14,8
1996	61,6	20,1	15,6
1997	nincs adat	nincs adat	nincs adat
1998	59,6	18,9	17,1
1999	55,1	18,8	19,3
2000	50,4	19,2	21,0
2001	48,7	19,1	22,2
2002	46,8	19,5	23,6
2003	nincs adat	nincs adat	nincs adat
2004	58,7	20,0	21,3
2005	60,8	20,4	18,7
2006	58,6	22,0	19,5
2007	49,8	24,3	25,9
2008	45,6	24,9	29,4
2009	44,8	24,5	30,7
2010	44,5	24,6	30,9
2011	42,4	25,7	31,7
2012	39,8	26,5	33,7
2013	39,9	24,8	35,1
2014	40,5	24,5	34,8

Az adatok alapján megállapítható azonban, hogy a büntetőeljárások egyre inkább elhúzódnak. Míg 1992-ben az ügyek 77 százalékát egy éven belül befejezték, a két éven túli ügyek száma pedig 2,4 százalék volt, ez az arány mára megfordult, 2014-ben ugyanis az egy éven belül befejezett ügyek aránya 40,5 százalékra csökkent le, azonban az ügyeknek 34,8 százalékát két éven túl fejezték be.

E változás magyarázata az, hogy az igazságszolgáltatási szervek túlterheltségének és az ügyek elhúzódásnak hátterében nem a bűnözés mennyiségi, hanem minőségi változása áll. A bonyolult deliktumok száma – személy elleni, gazdasági, közélet tisztasága elleni bűncselekmények – az utóbbi húsz évben több mint kétszeresére emelkedett, amelyek felderítése és elbírálása jóval több időt vesz igénybe.

A téma most is időszerű, hiszen az új büntetőeljárási kódex egyik elsődleges célja az eljárások gyorsítása, a kodifikációja pedig kiváló lehetőséget nyújt a szerzett ismereteknek, tapasztalatoknak a hazai eljárásjogba történő beépítésére.

A kodifikáció folyamán a Kormány 2015. február 11-én elfogadta az „Új büntetőeljárási törvény szabályozásai elvei” című koncepcióját, amelyben lefektette, hogy „az új büntetőeljárási kódex kodifikációjának irányelvei a következők: hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség, illetve a szabályozási elvek között több ponton tartalmazta az eljárás gyorsításának követelményét (szabályozási elvek: 5., 6., 8. és 14. pont).

Majd 2016. június 3. napján jelent meg a Be. első hivatalos normaszöveg-tervezete és általános indokolása (a továbbiakban: Tervezet), amely a koncepciónak megfelelően szintén hangsúlyozta, hogy „a *Javaslat* kiemelt célja a büntetőeljárások időszerűségének javítása,” így számos ponton gyorsító célú rendelkezéseket tartalmazott.

Utolsó fázisként 2017. február 14. napján nyújtotta be a Kormány a parlament elé a büntetőeljárásról szóló T/13972. számú törvényjavaslatot (a továbbiakban: *Javaslat*). A *Javaslat* a szabályozási elveknek és a Tervezetnek megfelelően már a preambulumban rögzíti, hogy a kódex célja a „Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és ésszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása.” Ennek megfelelően a *Javaslat* számos ponton – alapvetően a Tervezettel megegyezően – tartalmaz gyorsító célú rendelkezéseket, amelyek az értekezésben értelemszerűen nem szerepelnek, azonban, tekintettel a *Javaslat* időszerűségére és jelentőségére, szükségesnek tartottam az összehasonlítás során az előadás keretein belül röviden ismertetni.

Egyrészt örömmel olvastam a *Javaslatot*, mivel az néhány ponton hasonló megoldásokat tartalmaz, mint amelyekre a kutatás eredményeképpen magam is jutottam, gondolok elsősorban a terhelti együttműködés és a beismerő vallomás kiemelkedő szerepére, az egyes jogintézmények alkalmazási körének a bővítésére, az ügyészi diszkréció szélesítésére, másrészt néhány ponton hiányosságokat tapasztaltam.

A kutatás forrásai, módszerei

A kutatás során elsődleges és másodlagos forrásokat felhasználtam fel. *Elsődleges forrásokként* az egyes jogrendszerek sokrétű és különböző szintű jogszabályanyagára, nemzetközi egyezményekre támaszkodtam.

A funkcionális jogösszehasonlítás követelményének megfelelően kiindulópontként az eljárásjogi rendelkezéseket vizsgáltam, azonban az ugyanolyan relevanciával bíró anyagi jogi, alkotmányjogi, és néhány esetben büntetés-végrehajtási jogi szabályokat is az elemzés körébe vontam.

Másodlagos forrásokként a témával foglalkozó, ugyancsak terjedelmes mennyiségű, alapvetően idegen nyelvű tudományos munkákat, tankönyveket, kommentárokat, tanulmányokat, az egyes nemzetközi és nemzeti szervezetek dokumentumait használtam fel, amelyekhez hozzávettem az irányadó magyar szakirodalmat, kutatások eredményeit.

A kutatás célja, illetve a téma összehasonlító, komplex jellege határozta meg a munka módszereit. Leginkább a leíró, komparatív jelleg dominanciája tette lehetővé a kutatási cél megvalósítását.

Az egyes jogintézmények történeti előzményei fejlődésének rövid felvázolása a *történeti* módszerrel volt lehetséges, a hatályos joganyagot *dogmatikai, leíró, elemző* módszerrel dolgoztam fel, míg értékelésénél, az előnyök és hiányosságok bemutatásánál a *kritikai* módszert alkalmaztam.

Ezen kívül a *funkcionalizmust* mint módszert is használtam, hiszen nem csupán a jogintézményt kellett vizsgálnom, hanem azt is, hogy az milyen szerepet tölt be, illetve kíván betölteni az egyes jogrendszereken belül.

Az egyes – a magyar jogrendszer fogalomrendszerétől idegen – fogalmak tisztázása során *hermeneutikai* megközelítést is igénybe kellett vennem.

Az egyes intézmények vizsgálatát követően a *tertium comparationis* elvének alkalmazása révén *összehasonlító* elemzésekkel voltak értékelhetőek a hasonló, illetve eltérő megoldások, azok jellemzői, indokai, amelyeket táblázatok segítségével szemléltettem.

Az egyes megoldások gyakorlati alkalmazásának értékelése mind nemzeti, mind nemzetközi *statisztikai* adatokkal volt lehetséges.

Ezt követően a jogösszehasonlításból nyert felismerések segítségével vált lehetővé de lege ferenda javaslatok megfogalmazása.

A téma feldolgozása

A témát egy egységes szempontrendszer alapján dolgoztam fel, hiszen így volt lehetséges a különböző megoldások összehasonlító vizsgálta.

Kiindulópontként szükségesnek tartottam – a téma szempontjából – röviden bemutatni az egyes országok eljárási rendszereinek alapvető vonásait, sajátosságait.

Ezt követően a büntetőeljárás elhúzódáshoz vezető okokat és igénybe vehető jogorvoslatokat tekintettem át az egyes országokban, amelyek a gyorsítás igényét megalapozzák. Majd ezek ismeretében szükségesnek tartottam a gyorsító rendelkezések elméleti alapjainak feltárását, ami a témához kapcsolódóan azok alkotmányos alapjainak és eljárásjogi alapelvként történő elismertségének bemutatását jelentette.

A kutatás központi részeként a témát jogintézményenként dolgoztam fel, amelyeken belül szintén országonként mutattam be az egyes jogrendszerek különböző megoldásait. Ez a felépítés tette lehetővé leginkább a téma összehasonlító vizsgálatát és elemzését.

Az egyes jogintézmények bemutatását követően összehasonlító vizsgálat keretében a három ország előzőekben elemzett megoldásait foglaltam össze, amelybe belevettem a magyar szabályozást is, hiszen így volt lehetséges az összefüggéseket feltárni, a magyar szabályozással összehasonlítani, majd azok alapján, de lege ferenda javaslatokat megfogalmazni.

Az eljárás elhúzódásához vezető okok

Elsőként azt kellett felderíteni, hogy mely tényezők vezetnek az eljárások során bekövetkező késedelemhez.

A gyorsítás igényét megalapozó, a büntetőeljárás elhúzódásához vezető okok heterogének, összetett rendszert alkotnak. Most csak a közös tényezőket szeretném kiemelni. Közös pontnak és egyben alapvető jellemzőnek tekinthető mindhárom országban, valamint Magyarországon is a bűncselekmények számának stabilan magas – habár tendenciájában kissé csökkenő – száma, a büntetőjogi tényállások egyre növekvő mennyisége, továbbá az igazságszolgáltatási szervek hiányos személyi és tárgyi feltételei.

Ezen kívül egyéb sajátos, országonként eltérő okokat tártak fel a szakirodalmak, amelyek ismertetésére nem térek ki.

Az eljárás elhúzódása miatt igénybe vehető jogorvoslatok

Fontos kérdésnek tartom az eljárások elhúzódásának megakadályozására, illetve az okozott sérelem orvoslására szolgáló jogorvoslatok kérdéskörét. A német és az olasz büntető igazságszolgáltatásban az ésszerű időn belüli eljárás követelményének megsértéséből eredő vagyoni és nem vagyoni kárt szenvedő fél kártérítési igényre jogosult.⁷

Újdonságnak tekinthető az a 2011-ben bevezetett megoldás, mellyel a német jogalkotó megteremtette „az elhúzódó bírósági eljárások és büntetőeljárásbeli nyomozások elleni jogvédelmet”, azaz jogorvoslati lehetőséget biztosított az elhúzódó eljárások orvoslására.⁸

Hazánkban elhanyagoltnak mondható a téma jogorvoslati oldalról való megközelítése. Jelenleg az eljárások elhúzódása elleni kifogás áll rendelkezésre, amely azonban korlátozott jogvédelmet biztosít. Az eljárás-elhúzódás miatti kártérítési igény érvényesítésére sem a magyar hatályos kódex, sem a Javaslat szerint nincs lehetőség.

A Javaslat a kifogás intézményének alkalmazási körét kibővítette, azonban a kártérítési igény érvényesítését már nem teszi lehetővé (bár a Tervezet még tartalmazta), amely melőzés negatívumként értékelhető.

Az egyes megoldások

Az egyes eljárást gyorsító szabályozásokat a következő eljárástípusokba sorolva dolgoztam fel:

- az általános eljárási szabályok gyorsító rendelkezései,

⁷ Az ésszerű időn belüli eljárás követelményének olasz büntető igazságszolgáltatásban való érvényesülését dolgozta fel: D'ARUTO, Gianluca: *Il principio della „ragionevole durata” del processo penale*. Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli, 2007, valamint IERMANO, Anna: *La ragionevole durata del processo nell'ordinamento europeo ed italiano*. Tesi di dottorato 2010–2011. Elérhető: <http://elea.unisa.it/jspui/bitstream/10556/308/1/tesi%20A.%20Iermano.pdf>

⁸ A német szabályozásra vonatkozóan lásd: STEINBEISS-WINKELMANN, Christine: *Rechtsschutz bei überlangen Gerichtsverfahren*. Zeitschrift für Rechtspolitik (7) 2010, 205–209. o.; STEINBEISS-WINKELMANN, Christine – SPORRER, Tim: *Rechtsschutz bei überlangen Gerichtsverfahren. Eine Zwischenbilanz anhand der Rechtsprechung*. Neue Juristische Wochenschrift (4) 2014, 177–182.; GERCKE, Christian – HEINISCH, Julius: *Auswirkungen der Verzögerungsrüge auf das Strafverfahren*. Neue Zeitschrift für Strafrecht (6) 2012, 300–304.

- az opportunitás elvéből fakadó eszközök,
- büntetőparancs,
- vádalku jellegű megoldások,
- mediáció,
- sommás eljárások,
- a terhelt távollétében lefolytatott eljárások,
- az olasz büntetőeljárás egyéb sajátos megoldásai, kezdeményezései.

Az opportunitás elvéből fakadó eszközök

Németországban jól bevált opportunus jogintézmények állnak rendelkezésre, Svájc pedig a szövetségi kódexben elismerte a „mérsékelt opportunitás elvét”, jelentős lépést téve ezzel az opportunitás elvének kiszélesítése felé.

Az olasz jogalkotó azonban mereven ragaszkodik a legalitás elvének töretlen érvényesítéséhez, habár a szigorú értelemben vett legalitás elvének „progresszív eróziója” figyelhető meg, azonban ez sem elegendő opportunus intézmények lehetővé tételére, ami mára már a rendszer paradoxonjaként értékelhető, valamint az eljárások gyorsításának egyik gátjának tekinthető.

Németországban a diverzió két formáját ismerik:

- a kisebb súlyú bűncselekmények elintézésére szolgáló egyszerű diverziót, azaz az eljárás feltétel nélküli megszüntetését,
- a közepes súlyú bűncselekmények elintézését is lehetővé tevő interveniáló diverziót, azaz az eljárás feltételhez kötött megszüntetését.

Svájcban az opportunitás körébe tartozó megoldásokra mind az anyagi, mind az eljárásjog lehetőséget nyújt.

Jelentős újításnak tekinthető, hogy az eljárásjogban az ún. „mérsékelt opportunitás” alapelvét fektette le a jogalkotó, amelyből fakadóan az anyagi jog területén a büntetőjogi igény érvényesítéséről való lemondás különböző eseteiben és a kárjótétel körében van lehetőség – és egyben kötelezettség – az eljárás megszüntetésére, továbbá a „megegyezés” elnevezésű jogintézmény révén a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén nyújt lehetőséget a felek közötti béke helyreállítására.

A hatályos magyar szabályozásban az opportunitás körébe tartozó jogintézmények:

- megrovás,
- vádemelés elhalasztása,
- vádemelés részbeni mellőzése.

A büntetőeljárás reformnak megfelelően a Javaslat három jogintézményt tartalmaz:

- ügyészi intézkedés/határozat kilátásba helyezése,
- egyezség a bűnösség beismeréséről,
- feltételes ügyészi felfüggesztés.

Mediáció/közvetítői eljárás

A mediációra vonatkozóan a vizsgált államokban egymástól eltérő, heterogén szabályozással találkozunk. A klasszikus értelemben vett mediációra – azaz a terhelt és a sértett közötti konfliktus feloldására irányuló, közvetítő eljárásra – a vizsgált államok közül egyedül a *német* büntetőeljárásban van lehetőség.

Svájcban nem biztosított a felek között a mediáció, a megegyezés inkább az opportunitás körében értékelhető.

Olaszországban a békéltetés sajátos módon, speciális jogintézmények révén, az ún. békebíró előtt zajlik (annak sajátos jegyei miatt más fejezetben, az olasz büntető igazságszolgáltatás egyéb sajátos jogintézményei körében tárgyalom).

Hazánkban a közvetítői eljárás keretén belül van lehetőség a terhelt és a sértett közötti megegyezésre, az okozott sérelem helyreállítására. A Javaslat a közvetítői eljárás alkalmazási körét jelentősen bővíti, ami egyértelmű előrelépésként tekinthető.

Büntetőparancs

A büntetőparancs mindhárom államban régi hagyományokra tekint vissza, jól bevált eljárást gyorsító jogintézmény, amely legáltalánosabb megfogalmazásban csekély súlyú, jogi és ténybeli szempontból egyszerűbb megítélésű ügyek tárgyaláson kívüli elintézésére nyújt lehetőséget. A szabályozások alapjaiban megegyeznek, közöttük alapvető, lényegi eltérések

nem találhatóak. Kisebbségi eltérések kimutathatóak, amelyek hasznos tapasztalatul szolgálhatnak a hazai kodifikáció szempontjából.

Egyedül a svájci jogalkotó tette kötelezővé a büntetőparancs szerinti eljárás alkalmazását a törvényi feltételek fennállása esetére, illetve szintén csak a svájci szabályozás utalta az ügyész hatáskörébe a büntetőparancs kibocsátását. Szükségesnek tartom továbbá kiemelni, hogy a beismerő vallomás sem a német, sem az olasz büntetőeljárásban nem feltétel, Svájcban pedig vagylagosan előírt követelmény.

A magyar szabályozásra szintén az előbbi megállapítások jellemzőek. A Javaslat jogtörténeti és nemzetközi mintáknak megfelelően átnevezi a jogintézményt, valamint differenciált szabályozást vezet be a terhelt beismerő vallomásától függően, éppen az osztrák és a német szabályozást alapul véve, azaz bevezeti a beismeréshez nem kötött eljárási formát.

Vádalku jellegű megoldások

A felek konszenzusán alapuló, vádalku jellegű, az eljárás gyorsítását célzó megoldások mára már minden európai büntető igazságszolgáltatásban megjelennek, az általam vizsgált három állam mindegyike tartalmaz vádalku jellegű szabályozást.

A vizsgált államok közül kiemelendő a német megoldás, amely a mindennapokban rendszeresen alkalmazott jogintézmény, számos sajátosságot hordoz, így a dolgozatban a hangsúlyt ennek elemzésére fektettem, beleértve a rá vonatkozó empirikus kutatások bemutatását is.

A német megegyezés kizárólag a tárgyaláson hozható létre, a bíró közreműködésével, ezzel szemben svájci és olasz szabályozás éppen a tárgyalási szakasz előtt teszi lehetővé a jogintézmény alkalmazását.⁹

9 A német gyakorlatban történő alkalmazást és az olasz szabályozást vizsgálta és hasonlította össze: WEICHBRODT, Korinna: *Das Konsensprinzip strafprozessualer Absprachen. Zugleich ein Beitrag zur Reformdiskussion unter besondere Berücksichtigung der italienischen Regelung einvernehmlich Verfahrensbeendigung*. Duncker & Humblot, Berlin, 2006. Két jelentős kutatást folytatott a témában Karsten Altenhain, amelynek eredményeit 2007-ben és 2013-ban publikálta: ALTENHAIN, Karsten – HAGEMEI, Ina – HAIMERL, Michael – STAMMEN, Karl-Heinz: *Die Praxis der Absprachen in Wirtschaftsstrafverfahren*. Bd. 51. Baden-Baden, 2007. és ALTENHAIN, Karsten – DIETMEIER, Frank – MAY, Markus: *Die Praxis der Absprachen in Strafverfahren*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013.

Hazánkban a „lemondás a tárgyalásról” külön eljárás jelenti ezen megoldást. Az eljárás azonban a többszöri módosítása ellenére sem tölti be célját, így nem csoda, hogy a Javaslat is alapvetően átalakította a szabályozást.

Egyrészt az „egyezség a bűnösség beismeréséről” az általános eljárás szabályai között, a nyomozás kereteibe illeszkedően, másrészt annak folyamányaként külön eljárásként kerül megfogalmazásra.

Az egyezség ugyanakkor csak az „eljárás egyezség esetén” elnevezésű külön eljárás lefolytatása céljából jöhet létre, hiszen annak jóváhagyására és arra alapítva az ügydöntő határozat meghozatalára kizárólag a bíróság jogosult.

Sommás eljárások

Egyéb gyorsított, ún. sommás eljárásokkal a német és az olasz büntetőeljárásban találkozhatunk. A *német* büntetőeljárásban a gyorsított eljárás tekinthető sommás eljárásnak.

A további, gyorsító megoldások lehetősége az *olasz* jogban a legbővebb, azok differenciált rendszerét teremtette meg a jogalkotó, de ezek szintén kevés gyakorlati jelentőséggel rendelkeznek, leginkább a „bőség zavara” kifejezéssel jellemezhető a helyzet.¹⁰

A német gyorsított eljárás, az olasz gyorsított eljárás és a magyar bíróság elé állítás hasonlíthatók össze, mivel alapjaiban rokon vonásokat tartalmaznak.

A svájci és a magyar jog a büntetőparancson, a vádalku jellegű megoldáson és a külön eljárásként szabályozott távollévő terhelttel szembeni eljáráson kívül egyéb egyszerűsítő eljárást nem tartalmaz.

A bíróság elé állítás részben tölti be a funkcióját. A Javaslat alapjaiban megtartotta szabályozást, azonban kétféle formát vezetett be a terhelt beismerése illetve tettenérés esetére, amelyek során eltérő határidőket tartalmaz.

Míg a jelenlegi szabályozás a jogintézmény alkalmazását a bűncselekmény elkövetésének időpontjától elszakította, és azt a gyanúsítás időpontjához kötötte, addig a Javaslat szerint a terhelt tettenérés esetén a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napon belül bíróság

¹⁰ A külön eljárásokat több tanulmánykötet is részletesen vizsgálja. Pl.: APRILE, Ercole – CATULLO, Francesco (a cura di): *Giuda ai procedimenti penali speciali*. G. Giappichelli Editore, Torino, 2007.; FILIPPI, Leonardo (a cura di): *Trattato di procedura penale*. Volume quarto. Tomo I. Procedimenti speciali. Utet Giudirica Editore, Torino, 2008.

elé kell állítani. Ezzel a jogalkotó ismét lehetővé tette a bűncselekmény elkövetésétől számított lehető legrövidebb idő alatt történő felelősségre vonást, amely pozitív változásként értékelendő.

A terhelt távollétében lefolytatott eljárások

A vizsgált három állam mindegyike lehetőséget nyújt az eljárás egy részének vagy akár egészének a terhelt távollétében való lefolytatására.¹¹ Az egyes jogrendszerek szabályozása heterogén, köztük jelentős eltérések tapasztalhatók.

Közös kiindulópont azonban, hogy a vizsgált büntetőeljárások mindegyike alapvető elvként ismeri el a terhelt jelenlétéhez való jogát, és az alól csak szűk körben enged kivételeket.

A rendelkezések alapvetően két csoportba oszthatóak. A szabályozások egyrészt a terhelt szándékos, a jelenlét kötelezettségét megszegő, eljárást elhúzó magatartását kívánják eljárásjogi eszközökkel szankcionálni – ez a római jogból eredő ún. „engedetlenségi eljárás”, amely során a terhelt büntetőjogi felelősségéről nem lehet dönteni.

Másrészt a terhelt távollétében a büntetőjogi felelősségről való döntést megvalósító eljárásra van lehetőség. A terhelt távollétében történő eljárást a német jog szűkebb, az olasz és a svájci jog szélesebb körben engedi meg.¹²

Kiemelném, hogy a német szabályozás sajátos megoldásokat tartalmaz, amelyek révén a terheltet a bíróság előtti megjelenésre kívánja rászorítani.

Magyarországon külön eljárásként szabályozott a terhelt távollétében lefolytatott eljárás. Javaslataim a terhelt távollétében folytatott eljárás körében további olyan eszközök bevezetésére vonatkoznak, amelyek a terheltet a tárgyaláson való megjelenésre sarkallják, illetve távolmaradása esetére joghátrányt helyeznek kilátásba;

Mind a tervezet, mind a Javaslat erre az eljárásra vonatkozóan csak néhány csekély jelentőségű módosítást tartalmaz.

11 A terhelt távollétében folytatott eljárásokat összehasonlító szempontból vizsgálta több európai államban – így a német, az angol, a francia, a holland és az osztrák büntető igazságszolgáltatásban – monográfiájában: PAUL, Christiane: *Das Abwesenheitsverfahren als rechtsstaatliches Problem*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2007.

12 Az olasz szabályozást elemezte monográfiájában: MANGIARACINA, Annalisa: *Garanzie partecipative e giudizio in absentia*. G. Giappichelli Editore, Torino, 2010.; valamint CASSANO, Margherita – CAVANESE, Ersilia: *Giudizio in contumacia e restituzione nel termine*. Giuffrè Editore, Milano, 2008.

Az olasz büntetőeljárás egyéb sajátos megoldásai, kezdeményezései

A vizsgált államok közül Olaszországot jellemzi leginkább az új utak keresése, figyelemre méltó kezdeményezések megjelenése, illetve sajátos jogintézmények alkalmazása. Ide tartozik:

- Az egyesbíró előtti eljárás, amely során egyszerűbb rendelkezések érvényesülnek, mint a bírói tanács előtt folyó eljárásban.
- A fellebbezések korlátozása, amely a másodfokú eljárások elhúzódását kívánja megakadályozni.
- A pénzösszeg fizetése fejében történő eljárás megszüntetése annyiban sajátos, hogy sem Németország, sem Svájc büntetőeljárása nem teszi lehetővé, habár egyéb európai államokban szintén ismert.
- Különleges jogintézmény a békebíró előtt lefolytatható eljárás, amely a kisebb súlyú ügyek egy csoportjára kínál különböző alternatív elintézési módokat. Ez az eljárás az olasz büntetőjog egyik jelentős újításának tekinthető, amely „puha és hatékony büntetőjogként” egyrészt az olasz büntető bíróságok túlterheltségének enyhítését, másrészt – a tömegesen előforduló és csekély súlyú bűncselekmények esetében – egy alternatív igazságszolgáltatási rendszer megteremtését kívánja lehetővé tenni.¹³

Ebben a körben a felek közötti béke létrehozására irányuló kötelező békéltetés, az ügyek alternatív elintézésének megoldásai, illetve a sajátos szankciórendszer bír kiemelt jelentőséggel. Az alternatív büntetőeljárás három megoldást takar: a bűncselekmény csekély jelentősége miatt a büntetőjogi igény érvényesítéséről való lemondást, a kárjótétel miatt a büntethetőség megszűnését és a felek közötti békéltető eljárást.

¹³ Kifejezetten a békebíró előtti eljárásra vonatkozóan külön periodikaként az ún. Füzetek (Quaderni) jelentek meg, amelyek részletesen bemutatták az eljárás egyes sajátosságait, így pl.: a 2-es szám a büntetőeljárás alternatív elintézési módjait (*Le definizioni alternative del processo penale davanti al giudice di pace. Conciliazione, irrilevanza del fatto e condotte riparatorie. Il giudice di pace – quaderni 2*. Ipsa Editore, Milano, 2003.), a 6-os szám a békebíró által alkalmazott szankció rendszert (*Il sistema sanzionatorio nel procedimento penale davanti al giudice di pace, Il giudice di pace – quaderni 6*. Ipsa Editore, Mailand, 2005.), a 8-as szám a hatáskörébe tartozó bűncselekményeket (*I reati di competenza del giudice di pace. Il giudice di pace – quaderni 8*. Ipsa Editore, Mailand, 2007.), a 13-as szám pedig a bűncselekmény különösen csekély jelentőségét (*Irrilevanza del fatto: profili sostanziali e processuali. Il giudice di pace – quaderni 13*. Ipsa Editore, Milano, 2009.) elemezte. A békebíróval és eljárásával kapcsolatban folytatott kutatásokat Németországban Jarvers, az abból készült monográfia: JARVERS, Konstanze: *Massen- und Kleinkriminalität vor dem italienischen Friedensrichter. Neue Wege durch alternative Erledigungsmöglichkeiten und Sanktionsformen*. Duncker & Humblot, Berlin, 2007.

Következtetések

A kutatás összegzéseképpen kijelenthető, hogy az eljárást gyorsító jogintézmények lét-jogosultsága nem vitatható, nélkülük a vizsgált igazságszolgáltatási rendszerek nemcsak nem tudnának hatékonyan működni, hanem álláspontom szerint működőképességük is veszélybe kerülne.

Az is megállapítható, hogy mind a három vizsgált külföldi állam jogalkotását a büntető-eljárás gyorsítására való törekvések jellemzik.

A vizsgált három ország büntetőeljárási jogának fejlődése a kezdeti közös vonások ellenére nagyon eltérő képet mutatott abban a kérdésben, hogy milyen megoldásokat alkalmaznak az ügyteherrel való megbirkózás és az eljárások elhúzódásának megakadályozása érdekében. Az egyes jogintézmények, megoldások eltérő szempontokat érvényesítenek, így közöttük rangsor nem állítható fel.

A kutatás tapasztalatait összegezve a jogösszehasonlításból nyert felismerések segítségével de lege ferenda javaslatok megfogalmazása során arra kerestem a választ, hogy a bemutatott megoldások közül melyek, illetőleg mely elemek alkalmazása, rendszerbe illesztése alkalmasabb a magyar büntetőeljárás számára. A javaslatokat is a kutatás során alkalmazott ugyanazon egységes szempontrendszer alapján fogalmaztam meg.

Több jogintézménnyel kapcsolatban is hasznosítható tapasztalatokat szereztem, amelyek alapján egyrészt a már meglévő jogintézmények kisebb módosításai, másrészt új rendelkezések bevezetése megfontolandó.

A javaslatok közül az alábbiakat emelem ki:

- az eljárások elhúzódása miatt igénybe vehető hatékony jogorvoslat bevezetése,
- az opportunitáson alapuló megoldások körének és alkalmazásának bővítése,
- a tárgyalásról lemondás ismételt átfogó vizsgálata,
- közvetítői eljárás,
- egyéb egyszerűsítő eljárás bevezetése,
- büntetőparancs,
- a terhelt távollétében lefolytatott eljárás.

Az eljárások elhúzódása miatt igénybe vehető hatékony jogorvoslat bevezetése: a magyar belső jog nem biztosít elegendő védelmet az elhúzódó eljárások ellen.

Magyarországon az elhúzódás elleni kifogás az egyedüli jogorvoslati lehetőség elhúzódó eljárások esetén. Megfontolandó egyéb, hatékony jogorvoslat biztosítása, amelynek során példaként szolgálhat mind a német, mind az olasz jogalkotó megoldása, amelyek szerint az ésszerű időn belüli eljárás megsértéséből eredő vagyoni és nem vagyoni kárt szenvedő fél kártérítési igényre jogosult.

Az opportunításon alapuló megoldások körének és alkalmazásának bővítése: a magyar jog a legalitás elvére épül, amely elv azonban nem érvényesülhet „mindenekfeletti, áthághatatlan és kivételeket nem ismerő követelményként”, hanem inkább kivételeket megengedő főszabályként értékelhető. Az opportunitás elvéből fakadó eszközök tárháza a magyar büntető eljárásban nem tekinthető széles körűnek. Ebből a szempontból példaértékűek a német és a svájci jog egyes jogintézményei.

A tárgyalásról lemondás ismételt átfogó vizsgálata: a magyar egyszerűsítő megoldások leginkább fájó pontjának tekinthető a „tárgyalásról lemondás” elnevezésű külön eljárás. Olyan csekély körben kerül alkalmazásra, hogy jelenléte szinte csak jelzésértékűnek tekinthető. Megállapítható, hogy a tárgyalásról lemondás a mai formájában nem működik, az eljárások egyszerűsítése terén nem játszik szerepet. Várhatóan további módosítása, alakíthatósága sem hozna döntő változást. Az azonban egyértelműen kijelenthető, hogy szükséges a jogintézmény jelenléte a büntetőeljárás rendszerében. Ennek fényében hasznos a külföldi, vádalku jellegű megoldások áttekintése és esetleges mintául vétele. A vizsgált államok közül elsősorban a német és a svájci szabályozás figyelembe vétele indokolt, tekintettel arra, hogy nagy hagyománnyal rendelkeznek. A svájci szabályozás „kísérleti jellegűnek” tekinthető.

Közvetítői eljárás: indokolt az alkalmazási körének szélesítése, amelynek során mind a német, mind az olasz megoldások hasznosítható tapasztalattal szolgálnak. Megfontolandónak tartom taxatív felsorolt bűncselekmények körében a békeltetés kötelező megkísérlését, egyéb alternatív elintézési módok bevezetését, a megegyezésre törekvés, a részleges vagy teljes kárjótétel, vagy a kárjótételre történő komoly törekvés törvényi feltétellel emelését.

Egyéb egyszerűsítő eljárás bevezetése: jó példa az olasz rövidített eljárás (giudizio abbreviato). A magyar jogalkotóra és még inkább a jogalkalmazóra jellemző a vádalku jellegű megoldásoktól való idegenkedés. Ennek fényében kerülhet előtérbe egy szintén konszenzuális elemeket hordozó – de „alkudozási elemeket” nélkülöző – eljárás meghonosítása. Figyelemre

mélto az olasz megoldás alapgondolata, megfontolandónak tartom egy hasonló jogintézmény magyar büntetőeljárásba történő bevezetését.

Büntetőparancs: a büntetőparancs a vizsgált államok mindegyikében régóta meglévő, jól bevált egyszerűsítő jogintézmény. Ebbe a körbe tartozik a magyar büntetőeljárás is, hiszen az annak megfelelő „tárgyalás mellőzése” a leggyakrabban alkalmazott külön eljárás. A széles körű alkalmazásból kifolyólag érdemes a jogintézmény esetleges további kiterjesztése. E szempontból is érdekes lehet mind a három vizsgált szabályozás. Javaslataim a beismerő vallomás és a tényállás egyszerű voltának alternatív feltétellel tételére vonatkoznak; „a büntetés célja tárgyalás tartása nélkül is elérhető” feltétel körében nyílhatna lehetőség a bűncselekmény elkövetését be nem ismerő vádlott magatartásának értékelésére.

A terhelt távollétében lefolytatott eljárás: Magyarországon a kisebb tárgyi súlyú, egyszerű megítélésű ügyekben a terhelt indokolatlan távolléte gyakran akadályozza az eljárás lefolytatását. Erre figyelemmel indokolt további olyan eszközök bevezetése, amelyek a terheltet a tárgyaláson való megjelenésre sarkallják, illetve távolmaradása esetére joghátrányt helyeznek kilátásba

Reményeim szerint ezen javaslatokkal, kutatásommal és annak eredményeivel is hozzá tudtam járulni a magyar jogi kultúra gyarapodásához, színesebbé válásához, illetve büntető eljárásjogunk továbbfejlesztéséhez!

De lege ferenda pro/contra Javaslat

A kodifikációs folyamat kedvező alkalmat kínál az elhangzott javaslatok megfontolására. Jelenleg a kodifikáció utolsó fázisában vagyunk, a „célegyenesben”, így jelentős változások a Javaslatokhoz képest már nem várhatók.

A Javaslat mélyebb értékelésébe nem kívánok belebocsátkozni, hiszen az nem képezte és nem is képezhette kutatásaim tárgyát, azonban a Javaslatot olvasva mérleget vontam, illetve összegyűjtöttem, hogy melyek azok a gyorsító célú megoldások, amelyeknél a jogalkotóval hasonlóan gondolkodtam, illetve melyek azok a pontok, amelyek a kutatás során szerzett tapasztalataim révén megkérdőjelezhetők, vagy éppen a mellőzésük kifogásolható.

A Javaslat mellett szól az opportunitàs elvének szélesebb elismerése, amely a feltételes ügyészi felfüggesztés (Javaslat 412–420. §) és a közvetítői eljárás (Javaslat 412–415. §)

törvényi feltételeinek kiszélesítésében érhető tetten. A jogalkotó a tárgyalásról lemondás átfogó felülvizsgálatát elvégezte és annak eredményeképpen egy kettős szabályozást vezetett be a nyomozás során alkalmazható „egyezség a bűnösség beismeréséről” (Javaslat 407–411. §) és a vádemelést követően az „eljárás egyezség esetén” külön eljárás (Javaslat 731–738. §) szabályaival.

Dicsérendő a jogalkotó azon szándéka, hogy időben korábbra teszi a megegyezés lehetőségét, majd a külön eljárás szabályozását lényegesen leegyszerűsíti, ezzel téve vonzóbbá az alkalmazását. A jövő adja meg azonban a választ, hogy ezen merésznek tekinthető szabályozás révén meg tud-e válni a jogalkalmazó a még mindig fennálló idegenkedésétől, és egy olyan mértékű ellenállás mellett, amilyen hazánkban uralkodik, bármilyen kezdeményezés, szabályozás sikerre viheto-e? Ebben a vonatkozásban hadd fejezzem ki szkepticizmusomat. Elsősorban gyökeres szemléletváltásra lenne szükség, az eljárás bevezetése óta elmúlt több mint 15 év nem volt elegendő a beállítódás megváltoztatására. Az új szabályozás megteremtésével együtt ez is előttünk álló, legalább olyan fontos feladat.

Egyértelmű kedvező változások érhetők tetten a hatályos Be.-ben szabályozott tárgyalás mellőzése, a Javaslatban átkeresztelt néven „büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás” (Javaslat 739–746. §) körében is. Döntő változás, hogy a jogalkotó kettős mércét állított fel a terhelt beismerő vallomásától függően, így kisebb súlyú cselekmények esetén lehetővé válik az ügy elbírálása ezen eljárás keretei között a terhelt beismerő vallomásának hiányában.

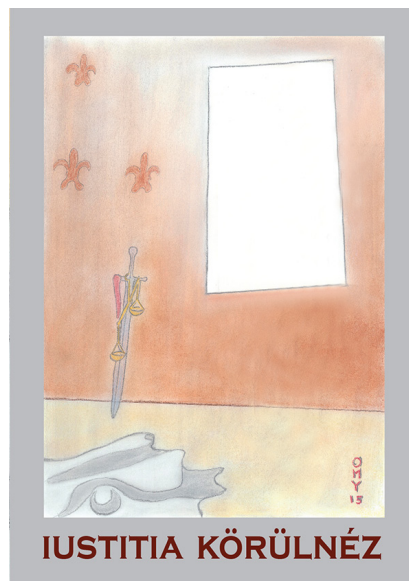
Az előbbi pozitív változásokkal szemben hiányolom, hogy a Javaslat nem teszi lehetővé a kártérítési igény érvényesítését a büntetőeljárás elhúzódása miatt. A Javaslat a távollévő terhelttel szembeni eljárásra vonatkozóan lényegében érdemi szabályokat nem tartalmaz, indokoltnak tartottam volna eljárásban való részvételre ösztönző, illetve távolmaradás esetére joghátrányt kilátásba helyező rendelkezések bevezetését.

A nemzetközi kutatás alapján helye lenne álláspontom szerint egy konszenzuális elemeket hordozó – de „alkuelemekeket” nélkülöző egyéb gyorsító eljárás bevezetésének, valamint a büntető ügyek egyéb sajátos, alternatív elintézési módjai lehetővé tételének.

KÖNYVISMERTETŐ

FEKETE BALÁZS – H. SZILÁGYI ISTVÁN
KISS ANNA – ZŐDI ZSOLT (SZERK.):
IUSTITIA KÖRÜLNÉZ

2017 elején jelent meg a Szent István Társulat kiadásában a Iustitia sorozat negyedik kötete, a „Iustitia körülnéz” című könyv, benne tizenhat tanulmánnyal, melyek a jog és irodalom mozgalomhoz kapcsolódnak.

Bányai Ferenc és Nagypál Szabolcs két tanulmányt is írt. Az egyiket „Törvény, kötelesség és a jogász lelkiismerete” címmel, mely nem kisebb személyek, mint a jogászok védőszentjeként tisztelt és egykori lordkancellár Morus Tamás, valamint Anglia királya, az újdonsült anglikán egyház feje, VIII. Henrik egymással és saját lelkiismeretükkel folytatott küzdelmeinek állít emléket.

Az írás kitér Robert Bolt „Kinek se nap, se szél” című drámájára, valamint a könyvből „Egy ember az örökkévalóságnak” („A Man for All Seasons”, 1960) címmel készült, több Oscar díjjal kitüntetett filmalkotásra is.

A történet a becsületesség, az elvhűség és az erkölcsösség általános érvényű példázata, amit történelmi környezetbe ágyazva mesél el az író.

Ezen a mintegy másfélszáz oldalon érzékletesebb és életszerűbb képet kaphat az olvasó a korról, annak jogi viszonyairól, mint akár több ezer, pusztán száraz tényeket boncolgató elemzésből.

A könyv története ezen túlmenően tanmese is – elsősorban jogászoknak. Hiszen olyan jogi kérdések adják a történet háttérét, mint pl. egy házasság érvényességének megítélése, aminek eldöntésében két uralkodó is illetékesnek érezte magát, s amely aztán nemcsak a főhősök, hanem tömegek és végső soron egy ország sorsát határozta meg.

A szerzőpáros „*Vihar a bozót mélyben*” címmel „*A vihar kapujában*” című Kuroszava-film, valamint az alapjául szolgáló két novella kapcsán a tényállás rekonstrukciójának nehézségeire hívja fel az olvasó figyelmét.

A büntetőeljárás jogban a tanúvallomások elfogultságának, az irodalomelméletben pedig a megbízhatatlan elbeszélőnek az érzékeltetésére is használják a művet. Noha felületes ránézésre talán nem teljesen egyértelmű, de az alkotás műfaja voltaképpen jogi, tárgyalótermi dráma, ahol a felvevőgéphez beszélő eljárási résztvevők a nézőt a bíró szerepébe helyezik. A hatalmas viharban játszódó kerettörténet pedig az emberi közösség, az isteni igazságosság és a létezés értelmének összefüggésszerébe emeli a talányos történetet.

Falusi Márton tanulmánya a Sein és a Sollen kérdéseit boncolgatja „*Eb ura fakó, Ugocsa non coronat*” címmel. Az írás kitér a haza és haladás kérdésére Pikler Gyula, Somló Bódog, Jászi Oszkár és Ady Endre műveit elemezve.

Gedeon Magdolna tanulmányának címe: „*Az irodalom szerepe a latinumi szenátusi határozat értelmezésében*”. Itt kiderül, hogy a római jog ismeretforrásai között tartjuk számon a feliratos emlékeket és a nem jogi irodalmat is, azaz a történetírók, szónokok, bölcsészek stb. munkáit. Ezek az irodalmi művek elsősorban a más jogi forrásokban nem fellelhető joganyag vonatkozásában bővítik ismereteinket.

A Kr. u. 19-ben hozott SC *Larinum* szövege feliratos formában maradt fenn, a szenátus határozatát így eredeti formában ismerhetjük. Az SC rendelkezéseinek megértéséhez azonban a római nem jogi irodalom nyújt segítséget, azaz a római jog feliratos ismeretforrását egy másik fajta ismeretforrás interpretálja.

A szenátusi határozatnak van azonban olyan pontja is, amely egy történetíró sorainak megértéséhez nyújt segítséget. Ebből láthatjuk, hogy az irodalmi és nem irodalmi források kölcsönösen szolgálják egymás jobb megértését.

Horváth Attila cikke „*Ez már kommunizmus, vagy lesz még rosszabb is?*” címen a szovjet típusú diktatúra idején keletkezett politikai viccek szociológiai és jogi elemzését adja, és bevezeti az olvasót a hazai politikai viccek mellett az anekdoták világába is.

A diktatúra – mint azt már Széchenyi István is leírta – együtt jár az ostobasággal. Nálunk a civil társadalom ellenállásának egyik legelterjedtebb formája volt az önkényuralom ellentmondásainak kifigurázása, kigúnyolása. A viccek mesélése az '50-es években az 1946. évi VII. tv. alapján izgatásnak számított, melyet végrehajtandó szabadságvesztés-büntetéssel szankcionálhattak. Még a Kúria is állást foglalt ebben a kérdésben.

Kiss Anna a fair eljárást mutatja be „*A tisztességes eljárás negatív tükre Kafka fegyencgyarmatán*” címmel. A szerző arra keres választ, mintegy az ún. racionális rekonstrukciót alkalmazva, hogy vajon mi lenne, ha Kafka ma is élne és ismerné a tisztességes eljárásra vonatkozó nemzetközi egyezményeket. Felveti továbbá az írás azt is, hogy a fegyencgyarmat látogatója, az Utazó lehetne-e az Európa Tanács megfigyelője.

Jól tudjuk, hogy a fair eljárás betartása, bár akadálypályává változtatja a büntetőeljárást, mégis az egyetlen lehetséges út az igazság kiderítésére. Strasbourg arra nevel, hogy a büntető igazságszolgáltatás csakis a garanciák betartásával lehet életképes.

Kiss Henriett Radnóti Miklós költészetének bemutatásával a sorsvállalásról ír. Cikkének címe: „*Radnóti és a sorsvállalás kérdése*”.

A szerző sorra veszi a költő műveit, melléjük helyezve a zsidó-törvényeket és rendeleteket, és arra az eredményre jut diákjai segítségével, hogy a sorsvállalás egészen más értelmet nyer, mint amit ma a hétköznapiakban értenek rajta.

Az írás azt az értelmezési folyamatot mutatja be, melyben a szövegértési kérdésekre a jogi és irodalmi szövegek egymást kiegészítő válaszokat adnak, és ezek a válaszok lépésről lépésre kötelezik a befogadót a pontos fogalomhasználatra.

Könczöl Miklós „*Ítékezés és retorika Platón Gorgiasában*” címmel Platónnak a jog és retorika kapcsolatát illető nézeteivel foglalkozik.

A dialógus értelmezői rendszerint kiemelten foglalkoznak a retorika kérdésével, egyetértés azonban nem alakult ki azzal kapcsolatban, hogy Platón egészében elveti, vagy bizonyos megszorításokkal elfogadja a „meggyőzés mesterségét”.

A szerző előadó az előbbi álláspont mellett érvel. Platón gondolatmenetének rekonstrukciója során különös figyelmet fordít a dialógus „legirodalmibb” részére, Szókratésznek a beszélgetést záró mitikus elbeszélésére.

Lanczendorfer Zsuzsanna „*Gyilkosságból népköltészet*” címmel a helyi népballadákat állítja a jogtörténeti kutatás szolgálatába. Két kisalföldi gyilkosságballada valóságelemeit mutatja be. Ismerteti a felkutatott dokumentumok – boncolási jegyzőkönyv, börtönkönyv, peranyagok, a helyi és az országos sajtó hírei – alapján a valós történeteket és azok jogi következményeit.

Magyar Elemér „*Cigány terroristák*” című írásában drámája – mely szintén a kötet része – születési körülményeiről ír, arról, hogy milyen események szolgáltak a cselekmény nyers-

anyagául, milyen szerepe volt az ügyészi és a későbbi ügyvédi pályafutás során szerzett tapasztalatoknak a feldolgozásban, s milyen dramaturgiai fortélyokat alkalmazott a szerző a jogi nyersanyag irodalmi művé változtatása során.

Sáry Pál *„Jogi metaforák Szent Pál leveleiben”* című művében rámutat arra, hogy a római polgárjoggal rendelkező Szent Pál gondolkodásmódját hogyan befolyásolta a római jog fogalomrendszere.

Az apostol – városi emberként – hasonlatait nem a természetből, hanem a jog világából veszi, és igen gyakran használ jogi metaforákat. A megváltást például a hadifogságból való kiváltáshoz, illetve az adóslevél megsemmisítéséhez, a keresztség felvételét a polgárjog megszerzéséhez, illetve az örökbefogadáshoz, az üdvösség elnyerését pedig az örökség megszerzéséhez hasonlítja. A római jog szabályainak ismerete ezért nagyban elősegíti a páli levelek helyes értelmezését.

Szűcs Lászlóné Siska Katalin *„A kultúrák keveredésének és összeütközésének problematikája”* címmel arra mutat rá, hogy *Jessica Duchon Hungarian Dances* című regényében hogyan jelennek meg az egyes kultúrák és a faji előítéletek.

Talabos Dávidné Lukács Nikolett a bűn és irodalom kapcsolatát mutatja be Sir Arthur Conan Doyle *„A Sátán kutyája”* című regényében. A büntetőjogi kategóriákat képező cselekményeket a jelenleg hatályos büntetőtörvényünk alapján ismerteti.

Tóth J. Zoltán *„A jogi hermeneutika gyakorlata Magyarországon”* címmel az írott jogi normaszövegek értelmezésének módszereiről beszélt a magyar felsőbb bírósági jogesetek tükrében.

A „jog és irodalom” jogtudományi irányzatához tartozó kutatások egyik legizgalmasabb területének a „law as literature” típusú elemzések számítanak. Mivel a jog- és az irodalomtudomány elemzési tárgya közös: az írott szövegek, illetve az azok által használt nyelv, ezért az irodalmi szövegek értelmezése során nyert tapasztalatok felhasználhatók a jogi szövegek analízise során is.

A jogi hermeneutika ezért nagyban merített és merít az irodalmi hermeneutika tapasztalataiból, bár az előbbi módszerei – a jogi szövegek preskriptív (normatív) jellege okán – sok szempontból mások, mint az irodalmi szövegek értelmezése során használható metódusok. Az előadás azt vizsgálja, milyen módszerekkel operálhatnak a törvények és rendeletek értelmezése során a modern bíróságok, és ezek közül a magyar bíróságok

(különösen az ítéltáblák és – legfőképpen – a Kúria) melyeket használja ténylegesen, illetve milyen gyakorisággal.

Zódi Zsolt *„A jog koherenciájának mítosza”* címmel megjelenő tanulmányának fő kérdése, vajon korpusz-e a jog, textus-e a jogszabály. A modern jogi gondolkodás (ideológia) egyik visszatérő motívuma (és erős legitimációs tényezője), hogy a jog szövegei rendszert alkotnak, és bennük érvényesül egy láthatatlan összetartó erő, „logikai és dogmatikai” koherencia. Ez a gondolat azonban egyáltalán nem jellemezte mindig a jogot, sohasem jellemezte a jog egészét, és egyre kevésbé igaz ma.

A szerző először azt igyekszik megmutatni, hogy történetileg milyen állomásai vannak a koherencia-eszme kialakulásának, és valójában mit is értenek alatta, majd a mai magyar helyzetet elemzi azért, hogy bebizonyítsa: már igen messze vagyunk attól, hogy a jog korpusz legyen, amelyben a koherens textusok (a kódexek) és a fogalmak valamilyen szép, egységes renddé állnak össze. Ez főként a „tekhné” jogba nyomulásának köszönhető.

A mindent jogi eszközökkel kontrolláló állam, számokkal, számításokkal és protokollokkal túlterhelt, és egyre gyorsabban változó szövegek töredezett halmazává változtatja a jogot. Ennek a fejlődésnek emblematikus terméke a „salátatörvény”, a tematikailag százféle más jogszabályt módosító szövegthalmaz.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog, kriminológia

Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II. Különös rész.* 5. hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2016.

Gasz Péter – Miskolczi Barna – Török Tímea (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja.* Opten, Budapest, 2016.

Balogh Ágnes: *Büntetőjog II. Különös rész.* 3. jelentősen átdolgozott kiadás (Jogi Szakvizsga Segédkönyvek), Dialog Campus, Budapest, 2016.

Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások: tanulmányok Király Tibor tiszteletére.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016.

Polgári jog, polgári eljárásjog

Varga István (szerk.): *Az új Pp. iratmintatára: Beadványtervezetek az új Pp. minden eljárási cselekményéhez, összesen 437 iratminta.* HVG-ORAC, Budapest, 2017. június

Varga István – Éless Tamás (szerk.): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára.* HVG-ORAC, Budapest, 2016.

Sántha Ágnes – Szabó Péter (szerk.): *A polgári per titkai: Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből.* Harmadik, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

Juhász László: *A magyar magáncsőd kézikönyve.* HVG-ORAC, Budapest, 2017.

dr. Kormos Erzsébet – dr. Nagy Adrienn – dr. Nagy Andrea – dr. Wopera Zsuzsa: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz: Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez.* Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Közigazgatási jog, pénzügyi jog, munkajog

Petrik Ferenc (szerk.): *A közigazgatási eljárás szabályai I–II.: Kommentár a gyakorlat számára.* Harmadik, egybeszerkesztett kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2017.

Petrik Ferenc (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás magyarázata: A közigazgatási eljárás szabályai I.* HVG-ORAC, Budapest, 2017. május

Petrik Ferenc (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás magyarázata: A közigazgatási eljárás szabályai II.* HVG-ORAC, Budapest, 2017. május

Jóri András – Soós Andrea Klára: *Adatvédelmi jog: Magyar és európai szabályozás.* HVG-ORAC, Budapest, 2016.

Arany-Tóth Mariann: *Személyes adatok kezelése a munkaviszonyban.* Munkajogi kiskönyvtár 9., Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai: Kodifikációs előtanulmányok.* HVG-ORAC, Budapest, 2016.

Egyéb

Fekete Balázs – H. Szilágyi István – Kiss Anna – Zódi Zsolt (szerk.): *Iustitia körülnéz Tanulmányok a »jog és irodalom« köréből.* Szent István Társulat, Budapest, 2017.

